

BL
80
A5418
1916
c. 1
ROBA

PRECAT

~~A21490~~

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

STUDIER FRA
SPROG- OG OLDTIDSFORSKNING

UDGIVNE AF
DET PHILOLOGISK-HISTORISKE SAMFUND

Nr. 101

ABÛ-L-MAÂLÎ:

FREMSTILLING AF
RELIGIONERNE

OVERSAT AF

ARTHUR CHRISTENSEN

KØBENHAVN 1916

FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL

— POVL BRANNER —

FORTALE.

DER eksisterer fra den ældre Middelalder en Del forskellige af islamitiske Forfattere skrevne Fremstillinger af den kendte Verdens Religioner. I den islamitiske Verdens Kulturcentre havde man den Gang den Føling baade med Vestens og Østens Egne, som muliggjorde et vist Overblik over Religionernes Mangfoldighed, og denne Omstændighed giver disse sammenfattende Oversigter deres Interesse til Trods for al Ensidighed og til Trods for den aandløse Skematisering og den kunstlede Opstilling, som man stadig finder i de islamitiske Forfatteres Behandling af disse Materier.

Verdens Religioner var blevne behandlede paa Arabisk i et Værk af Mutahhar ibn Tâhir el-Maqdisî, »Bogen om Skabelsen og Historien«, skrevet i Aaret 966 efter vor Tidsregning *), de islamitiske Sekter specielt af den spanske Araber Ibn Hazm († 1064 e. Kr.). Det ældste nu eksisterende persiske Værk, der behandlede ikke blot Islam, men ogsaa Verdens øvrige kendte Religioner, er den lille Bog af Abû-l-Maâlî, som hermed præsenteres i dansk Oversættelse efter Ch. Schefers Udgave i første Bind af hans »Chrestomathie persane«.

*) Abû-l-Maâlî har stærkt benyttet dette Værk, som Huart har udgivet og oversat (idet han oprindelig har gjort Abû Zeid Ahmad ibn Sahl el-Balkhî til dens Forfatter, korrigeret Journal asiatique 9e sér. t. 18) i »Publications de l'École des langues orientales vivantes« 4e série vol. 16—18. Desværre findes indtil nu kun det 1ste Bd. deraf paa vort Universitetsbibliotek. Det bør bemærkes, at Mutahhar ibn Tâhir el-Maqdisî ikke er identisk med den bekendte Geograf Maqdisî, der forøvrigt har behandlet de islamitiske Sekter i et kort Kapitel af sit i 985 e. Kr. skrevne Værk.

Den er bleven fuldendt i Aaret 1092 e. Kr. Lidt yngre er det omfangsrige arabiske Værk om »Religionssektter og Filosofskoler«, som skyldes Shahrastâni. og som er udgivet af Cureton*) og oversat af Haarbrücker**).

Vort Kendskab til Abû-l-Maâlîs Liv og Virksomhed indskrænker sig til de spredte Antydninger, som han selv giver i sin Afhandling. Vi erfarer, at han skrev sin Bog i Anledning af en Diskussion, der var opstaaet ved en Fyrstes Hof, og hvis Genstand var Religionerne i Barbariets og i Islams Tider og dette overleverede Udsagn af Profeten: »Efter min Tid vil mit Folk dele sig i 73 Sekter, som alle, med Undtagelse af én, skal fare til Helvede«. Da Forfatteren et Sted nævner en Billedbog, som man tilskrev Mâni, og som opbevaredes i det kongelige Skatkammer i Ghazna, og et andet Sted nævner en ismâilitisk Missionær, Muhammed Adîb, som paa hans egen Tid havde virket i Ghazna, slutter Schefer, at han har levet ved Ghaznavidernes Hof, og da Abû-l-Maâlî selv angiver Tidspunktet for Bogens Fuldendelse til 1092, maa den Fyrste, der er Tale om, være Abû Saïd Djelâl-ed-dîn Masûd Alâ-ed-daula, der regerede fra 1089 til 1099.

Teksten er i det eneste Haandskrift, som foreligger, ufuldstændig. I Indledningen giver Forfatteren Planen for sit Arbejde. Det skulde bestaa af fem Kapitler. I det første vilde han paavise, at de fleste Mennesker overalt og til alle Tider havde troet paa en Skaber; det andet skulde behandle de Religioner, der havde eksisteret før Islam; det tredje skulde indeholde Traditionen om, at Islams Folk efter Profeten vilde dele sig i 73 Sekter og Forklaringen paa, hvilke disse Sekter var. I fjerde Kapitel skulde de islamitiske Sekter behandles, og det femte vilde bringe Meddelelser om de Bedragere, der havde udgivet sig for guddommelige Væsener eller Profeter. Nu mangler sidste Kapitel helt, og Schefer har formodet, at Kapitlet enten slet ikke er blevet skrevet, idet Forfatteren, da det kom til Stykket, ikke har turdet meddele saadanne blas-

*) Book of Religious and Philosophical Sects by Muh. Al-Shahrastâni, ed. by W. Cureton, 1—2. London 1842—46.

***) Abul-Fath Muhammad asch-Schahrastâni's Religionspartheien u. Philosophen-Schulen, übers. v. Th. Haarbrücker. 1—2. Halle 1850—51.

femiske Ting, eller at Afskriveren af religiøs Sky har udeladt det. Men bortset fra, at de Kapitler, der er blevne tilbage, indeholder adskilligt, som maatte støde fromme Retroende, saa er Schefers Hypotese usandsynlig alene af den Grund, at ikke blot det femte Kapitel mangler, men ogsaa den sidste Halvdel af det fjerde. Af de otte Hovedgrupper, hvori Forfatteren i Kapitel 3 har inddelt de 73 islamitiske Sekter, er nemlig i Kapitel 4 kun de fire første behandlede, og de fire, der mangler, var ikke af den Natur, at Fremstillingen af deres Lærdomme kunde saare fromme Læsere; de mest yderliggaaende Sekter (Ghâlitterne og Ismâlitterne) hører netop til dem, som Forfatteren har faaet med i sin Behandling. Enten har altsaa Abû-l-Maâlî af andre Grunde ikke faaet fuldendt sit Værk, eller ogsaa er Slutningen gaaet tabt.

Sammenligner vi Abû-l-Maâlî med Shahrastâni, saa vil den sidste komme til at bære Prisen ved sin større Udførlighed og tillige ved sin relativt større Objektivitet. Abû-l-Maâlî har desuden behandlet sine Kilder med en hos orientalske Forfattere desværre ikke helt ualmindelig Nonchalance. En nærmere Undersøgelse af hans Citater fra Al-Bîrûnî giver saaledes ikke noget helt opmuntrende Resultat. Al-Bîrûnîs Meddelelse om Patanjali-Bogen (se p. 12) er vel nogenlunde korrekt, skønt lovlige frit gengivet, og naar Abû-l-Maâlî har »forbedret« Brahman til Abraham, beror det paa en almindelig udbredt Folkeetymologi. Derimod er et andet Sted hos Al-Bîrûnî blevet sørgeligt forvansket. I Al-Bîrûnîs Værk om Indien omtales et Sted »Bogen *Gîtâ* (∴ Bhagavadgîtâ), som er en Del af Bogen *Bhârat* (Mahâbhârata), nemlig Samtalen mellem *Bâsudêv* (Vâsudeva) og *Ardjun* (Arjuna)« og et andet Sted Bogen *Sâng* (Sâmkhya). Det bliver hos Abû-l-Maâlî til, at de indiske Bøger, der er skrevne om Guds Enhed, ifølge Al-Bîrûnî er disse: *Gîtâ*, *Bhârat*, *Bâsudêv*, *Sâng* og *Ardjun*.

Nogen kritisk Aand er Abû-l-Maâlî heller ikke, og et og andet af, hvad han fortæller om de ikke-islamitiske Religioner er da ogsaa noget naivt. Gennemgaaende maa man sige, at hans Arbejde paa dette Omraade har mindre Interesse som Bidrag til vort Kendskab til disse Religioner end som et Vidnesbyrd om, hvilke Forestillinger om dem der var i Omløb i

Islams Verden i det 11te Aarhundrede efter vor Tidsregning. Det udelukker naturligtvis ikke, at en og anden god Oplysning vil kunne findes hos ham. Paa Islams Omraade er Abû-l-Maâli betydelig bedre orienteret, og her vil hans Bog kunne bevare sin Værdi ved Siden af vore øvrige Kildeskrifter til Islams Historie; ganske særlig gælder det hans Fremstilling af Shiismen.

Der er nemlig for mig ingen Tvivl om, at Abû-l-Maâli selv var Shiit. Schefer har ikke forsøgt at give Bevis for sin Paastand, at »Abû-l-Maâli var Sunnit og Hanifit som Fyrsterne af Ghaznavide-Dynastiet og Størstedelen af Centralasiens Indbyggere«. Abû-l-Maâli nævner ikke udtrykkeligt, hvilken af de 73 Sekter der efter hans Mening er den ene, hvis Tilhængere skal blive frelste. Ganske vist udtaler han sig anerkendende om Sunnismen, men læser man hans indledende Bemærkninger om denne Lære igennem, vil man ikke faa Indtryk af nogen Overbevisningens Varme, men snarere af, at Forfatteren er en forsigtig Mand, der vil gardere sig. Jeg har andensteds*) udviklet de Grunde, hvorpaa jeg støtter min Antagelse, at Abû-l-Maâli var Shiit af Ithnâaschariternes Sekt og kan derfor her gøre det kort af. Traditionsberetningen om, at Islam skulde dele sig i 73 Sekter, har Abû-l-Maâli koblet sammen med en anden Tradition, der gaar ud paa at forherlige Ali og hans Slægt, og som er specifikt shiitisk. Denne Sammenstilling af to Traditioner, der oprindeligt ikke har noget med hinanden at gøre, har han citeret paa Arabisk med vedføjet persisk Oversættelse, medens han ellers ikke oversætter sine arabiske Citater. Hans Behandling af Shiismen optager omtrent tre Gange saa megen Plads som Behandlingen af Sunnismen og Mutazilismen tilsammen. Hans ligeledes meget udførlige Fremstilling af Khâridjismens Opstaaen er et Indlæg til Forsvar for Ali. Endelig er det højst paafaldende, at hans Angivelse af Bogens Affattelsestid er anbragt i Slutningen af Fremstillingen af Ithnâaschariternes Lære, idet han meddeler, at Bogen er bleven forfattet 200 Maaneaar efter den tolvte Imams Fødsel. Disse Kriterier forekommer mig, tagne

*) Le Monde Oriental 1911, p. 208 ff.

tilsammen, at være afgørende. Det var en vovelig Sag i et Land, hvis Herskere var Sunniter, aabent at bekende sig til en anden islamitisk Trosform, og Abû-l-Maâlî har derfor maattet tage sin Tilflugt til den »Forstillelse«, som han selv betegner som en af den shiistiske Lære sanktioneret Forsigtighedsregel.

Abû-l-Maâlîs Sprog er simpelt og ukunstlet, men ogsaa blottet for stilistisk Charme. De Vanskeligheder, som Oversætteren møder, beror paa, at Teksten i det eneste eksisterende Haandskrift ingenlunde er fejlfri. Schefer har nøjedes med i sine Noter at korrigere enkelte forskrevne Egennavne. Hverken Italo Pizzi, som har oversat Bogens andet Kapitel (i »Atti della R. Accademia delle scienze di Torino« 1903) eller Blochet, der i »Le Messianisme dans l'hétérodoxie musulmane« har givet Uddrag af Kapitel IV, har indladt sig paa Tekstrettelser. I min før nævnte Artikel i »Le Monde Oriental« (1911 p. 210 ff.) har jeg meddelt en Række tekstkritiske Bemærkninger, men paa enkelte Punkter er Teksten saa forskrevet, at jeg har maattet opgive Forsøget paa at faa Mening deri.

De arabiske Citater har jeg i min Oversættelse ladet sætte med Kursiv.

[Af Pladshensyn er Bogens Indledningsafsnit her udeladt.]

KAPITEL I.

Paavisning af, at de fleste Mennesker til alle Tider og i alle Himmelstrøg har bekendt sig til Skaberen.

Jeg vil begynde dette Kapitel med det Ord, som Gud har udtalt i sine Koranvers: »Og hvis Du spørger, hvem der har skabt Himlene og Jorden, vil de svare: Gud«¹). Guds Navne henhører til to Kategorier. Nogle af dem er »Fællesnavne«, idet det er tilladeligt at betegne et skabt Væsen med det samme Navn; hertil hører f. Eks. *Hakîm* (»den Vise«), *Alîm* (»den Vidende«) o. l. Andre er »Egennavne«, hvilket vil sige, at det ikke gaar an at kalde en Skabning derved; saaledes *Khâlik* («Skaberen»), *Bârî* («Skaberen», »Giveren«), *Musawwir* («den Formende»). Disse Navne knytter sig ifølge deres Betydning alene til Gud, fordi han er den Skabende og den, der giver det daglige Brød, og den, der former; og med disse Navne sømmer det sig ikke at kalde nogen Skabning. Der gives ogsaa Navne, som ved selve Ordets Form er knyttede specielt til Gud, saaledes Ordet *Rahmân* («den Barmhjærtige») og Ordet *Allâh*. Paa Arabisk kalder man ingen Skabning for *Rahmân*: de eneste, der har gjort det, er en Sekt af Benî Hanifa, som kaldte Løgneren Museilima for »*Rahmân-el-Jemâmat* («den Barmhjærtige fra Jemâma»). Hans Historie vil blive fortalt paa sit Sted, om Gud vil²). Disse to Navne er altsaa særegne for Gud. »Sig:

Paakald Allâh eller paakald Er-Rahmân; ved hvilket Navn I end paakalder ham, saa tilhører de skønneste Navne ham«³⁾).

Meningen med denne Udvikling er, at Navnet Allâh har været velbekendt hos Araberne, og man har ikke kaldt nogen anden end Gud ved dette Navn. Det anvendtes ogsaa i Poesien fra det før-islamitiske Barbaris Tid. Indledningsformularen i Bøger fra Barbariets Tid var: »I dit Navn, Allahomma,« ligesom vi i Islam skriver: »I Guds den Naadiges, den Barmhjærtiges Navn« (bismillâhi-r-rahmâni-r-rahîm)⁴⁾. I Traditionen berettes det, at da dette Vers: *Han sagde: »Stig ind i det: dets Sejlen og Kasten Anker vil ske i Guds Navn*«^{*}) blev indgivet Profeten, befalede han, at man i Spidsen for Bøgerne skulde skrive »Bismillâh« (i Guds Navn). Da siden følgende Vers blev indgivet ham: »*Sig: Paakald Allâh eller Er-Rahmân*«^{**)}, befalede han, at man skulde bruge Formlen: »Bismillâhi-r-rahmâni-r-rahîm«; og den Formel holdt han fast ved siden, da dette Vers aabenbaredes ham: *Sandelig er det fra Salomo, og sandelig er det's Indhold: I Guds, den Naadiges, den Barmhjærtiges Navn*«⁵⁾.

De gamle Persere. Perserne kaldte Gud Hormazd og Îzed og Jezdân⁶⁾, og de troede paa Skaberens Eksistens. Dette Trossamfund blandt Perserne hylde Ilden. De havde samme Trosforhold til Ilden som de arabiske Afgudsdyrkere til deres Afguder⁷⁾, saaledes som Gud beretter om de sidstnævntes Udtalelser: »*Vi tilbeder dem ikke uden i den Hensigt, at de skal bringe os nærmere til Gud*«⁸⁾). Denne Tro havde nu Ildtilbederne. Enhver, som hos Perserne blev en Konge for sin Tid og vandt Magt, saa i Ilden en Ting, som man kaldte *Farr-îzedi* eller *Jezd-farrâh*⁹⁾. I Maqdisis¹⁰⁾

*) Sure XI, 43. Noahs Ord til Dyrene, som han bragte ind i Arken.

**) Se ovf.

Krønike fortælles, at der i Fârs (Persis) findes et Ildtempel, som man holder for det ældste, og i dette en Bog, som Zerdusht (Zoroaster) har forfattet, og som bestaar af tre Kapitler: Zend, Pazend og Avesta¹¹⁾. Denne Bog begynder med disse Ord: *Awê gumân hê pa rôz-i-ristâkhêz u pa hestî-i-Ôhrmazd u Amshaspandân*, hvoraf Betydningen er denne: »Vær uden Tvivl angaaende Opstandelsens Dag og uden Tvivl angaaende Guds og hans Engles Eksistens«¹²⁾.

Nutidens Persere. Paa Persisk kalder man Gud *Khudâi* og *Bâr-Khudâi* og *Khudâvend*, og man kalder ham ogsaa *Khudâjî*, hvormed menes, at han eksisterer ved sig selv (*khudî*), og ingen har bragt ham ind i Verden, og han er uskabt¹³⁾.

Filosoferne¹⁴⁾. De Vise og Filosoferne, hvem man har kaldt »Visdommens Piller«, betegnede Gud som »det første Gode« eller som »Fornuftens Giver«, og de kaldte ham ogsaa »Skaberen«. Abû-l-Hasan Âmi¹⁵⁾ har forfattet en Bog betitlet »Evighed paa Evighed«, og deri omtaler han, at man ikke betegnede Galenos som Vismand og Filosof, fordi han sagde: »Jeg er i Tvivl med Hensyn til »det første Gode«s Egenskaber«. Man svarede ham: »Den som er i Tvivl angaaende sin Skabers Egenskaber, har ikke Adkomst til Navnene »Vismand« og »Filosof«. Du laver Lægemedler til de Syge, derfor han man givet dig Betegnelsen »Læge«.

Abû-l-Khair Khammâr¹⁶⁾ beretter i sin Bog, at Platon har forfattet et Værk, som han kaldte »Timaios« (?)¹⁷⁾, og hvori han siger: »Naar vi kalder Skaberen »det første Gode«, fordi han har frembragt Goderne, og det Givne eksisterer ved ham, saa er vi ikke fjærnt fra Sandheden«. Og fremdeles: »Enhver Lovprisning, som vi yder ham, — hvor stor den end er — svarer ikke til hans Storhed, fordi vi ikke har Styrke til at fatte hans Magt, saa at vi kan yde ham en værdig Lovprisning; vi kan ikke fatte ham med

Sanserne, og vor Fornuft kan ikke begribe hans Væsen. Fra ham er udgaaet det, som er opstaaet, og i hans Varetægt staar det, som han har skabt. Han som det Første har ingen Begyndelse, Midte eller Afslutning, og intel er ham ligt eller jævnbyrdigt«. Dette er nu den Vej, ad hvilken Platon og hans Disciple er naaede til Troen paa Guds Enhed.

Aristoteles skrev et Brev til Alexander, den Gang da denne drog i Krigen mod Dârà, Søn af Dârà*). En Gengivelse af dette Brev har jeg fundet i Maqdisi's Krønike¹⁸⁾. Dets Indhold er følgende: »O Alexander! sig til Dârà: »Præl ikke med din Hær og dit Krigsberedskab og dine Folks Talrighed! Jeg vil kæmpe med dig med en Hær, der er ringe af Tal, men hvis Styrke er stor, fordi den søger Sejren hos Skaberen, den Eneste, ham, der hverken har Begyndelse eller Ende, hverken Ligemand eller Jævnbyrdig; hans Kongedømme ophører ikke, han er den Mægtige, hvis Magt er usvækkelig, Kongen, hvis Herskervælde aldrig skal svinde; han er den Levende, som aldrig dør. Fra ham henter jeg Sejr, og med den Hær, som jeg her har beskrevet, vil jeg kæmpe mod dig«. Da Efterretningen om Sejren naaede Aristoteles, skrev han et andet Brev, hvori det hed: »O Alexander! betragt ikke den Sejr, Du har vundet, som et Værk af Dig selv, men som Resultat af Hjælpen fra Gud. Tak Skaberen og sig: »Lovet og priset være din Realitet! jeg kender Dig og hæver mit Haab til Dig og fortrøster mig til Din Velvilje, o Du, hvis Første-Væren ikke har nogen Begyndelse, og hvis Herredømme ikke har noget Ophør. Du har skabt Skabningen og frembragt Væren af Ikke-Væren. O Du, hvis Kraft aldrig svækkes, Du Almægtige, som aldrig mister Din Styrke, Du Alvise, til hvis Nærhed Uvidenheden ikke finder Vej, Du Gave-

*) Hermed menes Darius III.

giver, som aldrig er paaholdende. Erfaring og Kvalitet har ingen Plads hos Dig, og Skabningens Aand er for ringe til at kende og forstaa din Storhed og Vælde, og vi er for svage til at yde Dig Tak for Gave og Skænk.«

Rûmierne¹⁹⁾, **Kopterne** og **Abessinierne**. Deres Sprog er det syriske, og de fleste af dem er Kristne. Det syriske Sprog staar det arabiske nær. Guds Navn er paa deres Sprog *Elâhâ*, *Rabb*, *Akdeshâ*, d. v. s. »Gud«, »Herren« og »den Hellige«. Men paa det hebræiske Sprog, som Jøderne bruger, omtales Gud med disse Navne: *Elôhîm*, *Adonai*, *Êl-shaddâj*²⁰⁾. Pentateuchen begynder saaledes: Berêshît bârà elôhîm. Der er ingen Tvivl om, at disse Folk tror paa Skaberen, selv om der er Uoverensstemmelser mellem Jødernes og de Kristnes Meninger, saaledes som det skal blive omtalt paa sit Sted, om Gud vil.

Tyrkerne. Tyrkerne kalder Gud *Tengri* og *Bir tengri*, d. e. »den ene Gud«, og *Gjök tengri*, d. e. »Himmelguden«, og jeg har ogsaa hørt, at de kalder ham *Ulugh Bâjât*(?)²¹⁾, den Største af alle Store.

Inderne. Maqdisî beretter, at Inderne kalder Gud *Sarashtîâ*(?), *Vâit*(?) og *Mahâdêva*²²⁾. Astronomen Abû Raihân siger i sin Bog »Indica«, hvori han fremstiller Indernes Tro og Sekter paa alle Maader²³⁾, og i hvis andet Kapitel han giver den her anførte Fremstilling af Troen paa Guds Enhed, at der findes en Bog hos Inderne, hvilken de kalder *Patanjali*²⁴⁾, og at der her i Form af Spørgsmaal og Svar gives følgende Udvikling: *Spørgsmaal*: Hvem er hin Tilbedte, til hvis Naade alle finder Vej ved Tilbedelse af ham? — *Svar*: Han, paa hvem alt Haab hviler, og fra hvem alt frygtlindgydende kommer. Han er langt ude over al menneskelig Tanke, han er frigjort for al Modsigelse og al Lighed. — *Spørgsmaal*: »Har han ikke andre Egenskaber end dem, Du her nævnde?« — *Svar*: Jo,

han ejer sand Storhed, og han er almægtig, han udfylder alt Sted og al Tid, og ingen Uvidenhed kan naa frem til ham. — *Spørgsmaal*: Besidder denne Tilbedte Talens Evne eller ej? — *Svar*: Han har talt, taler og vil tale uden Ophør. Det var ham, som talte til Abraham²⁵⁾. — *Spørgsmaal*: Naar den Tilbedtes Tale meddeler Viden, og de Lærdes Tale ligeledes meddeler Viden, hvilken Forskel er der da mellem hans og de Lærdes Tale? — *Svar*: Selv om de Lærde taler ud fra Viden, saa er deres Kundskab noget, som er erhvervet, og som de oprindelig ikke vidste, men efterhaanden har lært, saa at de kan fremføre det. Derimod er Gud den, hvis belærende Tale stammer fra Evighed, og Uvidenheden finder ingen Vej til ham. Derfor er der stor Forskel paa disse to Slags Tale.

Navnene paa de indiske Bøger, som er skrevne om Guds Enhed, meddeler Abû Raihân alle i det nævnte Værk, nemlig Gitâ, Bhârat, Bâsudêv, Sâng og Ardjun. I disse fem Bøger drejer hele Indholdet sig om dette, som jeg har omtalt²⁶⁾. Nogle af Inderne kalder Gud ved Navnet *Îsvara*, hvad der betyder den, som er uden Trang og gavmild²⁷⁾.

Negrene. Skønt Negrene blandt Menneskene er ligesom Rovdyrene og aldrig brød sig om andet end at fornøje og more sig, tror dog ogsaa de paa Skaberen. Guds Navn lyder paa deres Sprog *Falakûi* (?) og *Halûi* (?).

Min Hensigt med at omtale disse Sprog har været at slaa fast, at trods de Modsætninger, der var og er blandt Menneskene, tror dog de fleste paa Skaberen og betegner Gud med et Egennavn hver paa sit Sprog og henvender sig til ham ved dette Navn i Modgangens Stund. Dette er det største Bevis paa Skaberens Eksistens. Og dermed har jeg ført dette Kapitel til Ende, saaledes som jeg havde lovet, ved Guds Hjælp og Naade.

KAPITEL II.

Om de Religioner, der har eksisteret før Islam.

Vi begynder med **Arabernes** Religioner. Abû Îsa Warrâq¹⁾ beretter i sin Bog, at en Del af Araberne har troet paa Skaberen og Opstandelsen, men at de ikke troede paa Profeterne. Zoheir ibn Abî Solma's Søn²⁾ har opstillet denne Paastand: »*Det opsættes eller noteres i en Bog, og i saa Fald opsættes det til Regnskabets Dag, eller det fremskyndes og bliver straffet i denne Verden*«.

En Del af dem tilbad Afguder og kendte ikke nogen anden Skaber end Afguden. Nogle havde opstillet disse Afguder i Kaba'ens Hus, og de havde givet hver især dens Navn. Gud selv har omtalt Navnene paa nogle af disse Afguder i sin hellige Koran. Hans Ord lyder saaledes: »[Og de sagde:] »*Opgiv ikke Wadd, ej heller Suwâ, ej heller Jaghûth og Jaûq og Nasr*«. *) Og et andet Sted siger Gud: »*Hvad mener I om Al-Lât og Al-Uzzâ og fremdeles om Menât, den tredje?*« (**). Da Gud har omtalt Navnene paa nogle af disse Afguder, vil vi anføre Navnene paa hvert Trossamfunds Afguder, saa vidt de kendes, for at gøre Læseren bekendt med dem. Suwâ var Stammen Huzails Afgud, Wadd Stammen Kalbs, Jaghûth var Hamdâns Afgud, Nasr tilhørte Stammen Kulâ; i Himjar tilhørte Jaûq Mazhidj og Jemen saa langt som til Dûmat-al-Djandal, Lat tilhørte Thaqif i Landet Tâif; Uzza hørte hjemme hos Qureisch og Kinâna, Menât hos Aus, Khazradj og Ghassan; Hubal var opstillet i Kaba og var den største af Afguderne. Assâf og Nâila

*) Sure LXXI, 22—23.

**) Sure LIII, 19.

var opstillede i Safâ og Merwa. Sad tilhørte Banu Malkân og Stammen Kinâna³⁾. Foruden disse Afguder var der en stor Mængde andre, og hver Stamme havde sin, saaledes som vi har omtalt. Men nogle af Araberne havde Fornægtelsens Tro og var Fatalister, og i Koranen lader Gud dem sige: »*Der er intet andet Liv end vort Liv i denne Verden; vi dør og vi lever, og kun Skæbnen skal tilintetgøre os*«⁴⁾. En af deres Digtere siger til Benægtelse af Opstandelsen og den yderste Dag følgende:

Profeten forkynder os, at vi visselig skal leve op igen. Men hvorledes skal Knogler og Hovedskaller faa Liv?

Nogle af Araberne tilbad Englene, idet de mente, at de var Guds Døtre. Gud siger om sig selv: »*Han er større og mere ophøjet, end de siger*«. Og Gud beretter om deres Lære: »*De tillægger Gud — han være prisel! — Døtre*«^{*}). Andre troede paa Opstandelsen, saaledes som en af deres Digtere siger:

O, min lille Søn! udstyr mig til Rejsen, naar jeg skal forlade mig selv; udstyr mig ved paa Graven at ofre en Kamel med veltilpasset Sadel, at jeg ved Opstandelsen kan ride paa den, naar det hedder: Drag afsted, I der har indgaaet Pagten, alle sammen til Forsamlerens Forsamling!«^{**})

En Del af Araberne fulgte den rette Tro. Traditionen beretter, at en Mand, som hed Tubba ibn Kuleikarib, en Himjarite⁵⁾, før Profetens Fremtræden troede paa denne og forfattede et Digt, der bærer Vidne derom, og som lyder saaledes:

*Jeg bevidner, at Ahmed***) er Profet for den Gud, der opfylder den svorne Ed. Hvis mit Liv skulde ud-*

^{*}) Sure XVI. 59.

^{**}) D. e. til Opstandelsen. Forsamleren er Profeten Muhammed.

^{***}) D. e. Profeten Muhammed.

strækkes saa længe, at jeg blev hans Samtidige, vilde jeg være hans Vezir og hans Fætter.

Blandt disse Mænd var Quss ibn Saidah El-Ajàdi, Arabernes Dommer. Profeten sagde: »Jeg husker ham godt; jeg saa ham paa Markedet i Ukâz: han sad paa en rød Kamel og gav Folk Raad. Det er nu en lang Historie, men kort sagt, Profeten priste ham⁶⁾. — Abû Qais Sirma ibn Abî Anas var en Benî-Nadjjâr⁷⁾. Han lededes ved Afgudsdyrkelsen og omdannede sit Hus til en Moske, idet han sagde: »Jeg tilbeder Abrahams Gud«. Da Profeten fremstod, troede han paa ham og opnaaede en høj Rang i Islam. — Khâlid ibn Sinân var en Benî-Abs og Efterkommer af Ghaith⁸⁾. Førend Profetens Optræden troede Khâlid paa Islam, og Profeten var endnu ikke født af Moders Liv, før han troede paa ham. Han blev dræbt, og hans Datter saa Profeten og troede paa ham. Omejja ibn Abî-s-Salt, Thaqlifiten⁹⁾ blev led ved Afgudsdyrkelsen og sagde: »En Profet skal komme, og Tiden for hans Komme er nær«. Sahbân¹⁰⁾ troede, at denne Profet var ham (Omejja) selv. Da vor Profet fremtraadte, og hans Krav paa Profetværdigheden blev aabenbart, blev Omejja misundelig paa ham og vilde ikke tro paa ham, og han døde som en Vantro. Man læste hans Vers for Profeten, der ytrede: »Denne Mand havde Troen paa Læberne og Vantroen i Hjertet«. — Amr ibn Nufail¹¹⁾ og Âmir ibn ez-Zarib af Adwân-Stammen og Amr ibn Jezid af Kalb-Stammen ønskede alle tre, at deres Levetid kunde udstrækkes saa længe, at de kunde træffe Profeten og komme til at høre til hans Troende, men de døde alle tre i Forvejen.

Blandt Araberne fandtes der ogsaa Spaamænd¹²⁾, saasom Satih og Shiqq. Beretningerne om dem er velkendte. Nogle af Araberne bekendte sig til Jødedommen, saaledes Folkene i Kheibar¹³⁾, andre var

Kristne, som Stammen Ghassân og Stammen Thalib¹⁴⁾, atter andre bekendte sig til Magernes Lære, saaledes Benî Tamîm og Benî Abs¹⁵⁾.

Da jeg nu er færdig med Omtalen af disse Trosformer, skal jeg udvikle Filosofernes Religioner — om Gud, den mægtige, den ophøjede, vil det.

Filosofernes Religion. Aristoteles siger om sin Lærer Platon, at han var en Discipel af Sokrates, og Sokrates hævdede, at de Gamle og Filosofernes Førstemænd, som var deres Tids Vismænd, saasom Agathodaimon, Hermes og Pythagoras o. a.¹⁶⁾, havde følgende Religion: Gud er den evige Enhed, han er Fuldkommenheden uden Lyde, han er Aarsagernes Aarsag og Grundenes Grund, han er det ublandet Gode, Frembringeren af de reale Eksistenser, det universelt Nyttige, han er usammensat og uden ydre Form, han er ikke Objekt og har hverken Modsætning eller Lige, og han trænger ikke til Fæller. De ansaa det for nødvendigt for hvert Menneske at mindes Gud med den største Ærefrygt og Forherligelse og betragtede Renselse med Vand som en Pligt efter Forrettelsen af legemlig Nødtørft for saaledes at hindre, at nogen Ulykke skulde ramme Menneskene derfra. Arbejde og Stræben efter Vinding regnede de for en Pligt for de Sunde, og enhver, hos hvem de saa en Synd mod Troen, straffede de. De indprentede Folkene Nødvendigheden af at dyrke Jorden og viste Agerdyrkerne al Ære. Ogsaa at lægge sig efter Kundskab og Visdom holdt de for en af de religiøse Pligter. De dræbte intet Dyr undtagen saadanne, som var til Skade og Plage for Mennesket. Herskerne holdt de i stor Anseelse, og de gav Tiende og Femtedelsafgift. De troede paa forskellige Sjæle, nemlig Alsjælen og Enkeltsjælene; de sidste er dem, som indgaar i Menneskets Legeme for at forædle det, og som siden forlader det og vender tilbage til Alsjælen; men den, som forlader Legemet

uden at være bleven forædlet, bliver hængende i Æteren og kan ikke vende tilbage til Helheden¹⁷⁾.

Jødernes Religion. Fælles for Jøderne er den Tro, at Skaberen er én. Men nogle af dem er Antropomorfister, andre ikke. De tror paa Moses', Arons og de tidligere Budbringers Profetskab og ligeledes paa de Profeter, som [siden] er optraadte i Moses' og Arons Tro, f. Eks. Josva. Men Jesus og Muhammed Mustafa — Fred være med dem! — fornægter de. De tror paa Pentateuchen og paa Davids Samler og Guds andre nitten Bøger.

Samaritanerne tror kun paa Pentateuchen og paa tre Profeter, nemlig Moses, Aron og Josva, Nûns Søns¹⁸⁾. — *Anâniterne*. Der var en Mand af Davids Æt, som man kaldte den fromme Anânî; andre kalder ham Aânî. En Sekt af Jøderne slutter sig til ham¹⁹⁾. — *Er-Râijjat* er en Sekt, der knytter sig til en af Jøderne, som fremstod blandt dem med en storstilet Forkyndelse²⁰⁾.

*Ras-el-Khâlut*²¹⁾. Dette er Navnet paa en jødisk Høvding, som havde noget Slægtskab til Davids Efterkommere. Det Tegn, paa hvilket han kendtes blandt Jøderne, bestod deri, at han havde saa lange Hænder, at han, naar han udstrakte Armene, kunde naa Knæerne med Fingerspidserne.

Hibr kaldes Jødernes lærde Mænd²²⁾. *Râhib* kaldes deres Munke. Flertalsformerne for disse to Ord er [paa Arabisk] henholdsvis ahbâr og ruhân. *Qasis* er det samme som ruhân. Gud har sagt: »De (Jøderne og de Kristne) har gjort deres lærde Mænd (ahbâr) og deres Munke (ruhân) og Messias, Marias Søn, til deres Herrer fremfor Gud *).

*) Koran Sure 9. 31. Her angribes Jøderne og de Kristne for Fleguderî, Jøderne, fordi de efter Muhammeds Mefing gør Esra til Guds Søn, de Kristne, fordi de ser Guds Søn i Messias.

De Firsindstypes Bibel. En Konge blandt Jødernes Konger forsamlede firsindstyre af de Lærde og Munkene og forlangte af dem, at de skulde oversætte det gamle Testamente. Han anbragte hver af dem paa sit Sted adskilt fra de andre, og da Oversættelserne var færdige, stemte de alle 80 overens med hverandre, og der var ingen Forskel paa dem. Denne Oversættelse kaldte man saa de Firsindstypes Bibel, og de holder den højt i Ære og sværger store Eder ved den²³).

De Kristnes Religion. De hævder, at Skaberen er Substansen, og at han er tre Personer, og disse tre Personer skelner de som Faderen, Sønnen og den hellige Aand. Der er tre Sekter af de Kristne: Jakobiter, Nestorianere og Melchiter²⁴).

Jakobiterne slutter sig til en Mand ved Navn Jakob. Fortolker af deres Religion er en af Biskopperne ved Navn Matta, Søn af Tamîm, Jakobiten. Deres Tro gaar ud paa, at Skaberen fra den ene Side betragtet er uskabt, men fra den anden Side set er skabt, at han dels har Guddommens, dels Menneskets Egenskab, — *Gud er ophøjet over sligt!*²⁵) — *Nestorianerne* slutter sig til en Mand ved Navn Nestorius. De hævder, at Sønnen er udgaaet af Faderen, ikke gennem Avling og Fødsel, men ligesom Lyset af Solen, idet Solen aldrig er uden Lys. Nogle mener, at Messias var et Atom(?), i hvis Sjæl Guds Kongemagt og Kraft steg ned: derfor er han baade Gud og Menneske. Han er baade den Messiasgivende og den Messiasblevne og kaldes derfor Messias²⁶). — *Melchiterne* slutter sig til Malkâ. De fleste Kristne er Melchiter. De mener, at Messias er den ene, rene Substans; han kom ind igennem Marias Øre og ud af hendes højre Side, og han legede aldrig med hende [som andre Børn med deres Moder]. De mener, at den hellige Aand steg ned i Maria, som Vandet glider ned i en Kanal, og at enhver, som holder sig ren for materiel Føde, ser Gud²⁷).

Heikal ²⁸⁾ kalder de deres Gudshus, og deri findes malede Billeder af Profeterne og af Jesus.

De Kristnes gudstjenstlige og militære Ordning. Den mægtigste blandt dem er Patriarken. De har altid fire Patriarker, hvoraf den ene er i Konstantinopel, den anden i Rom, den tredje i Alexandria og den fjerde i Antiochia ²⁹⁾. Disse fire Byer kalder de *Tronerne*. Katholikos er ringere end Patriarkerne; hans Residens har i Islams Tid været i Kalifstaden Bagdad, og han staar under Patriarken af Antiochia ³⁰⁾. Under Katholikos staar Metropolitens, som residerer i Khorasan, og som indsætter en Biskop i hver Landsdel. Diakonerne er Præsternes Disciple.

Kejseren kalder man »den mægtige i Rûm« (ῶ: Østrom, det byzantinske Rige) eller Tyrannen i Rûm eller »Hunden i Rûm« ³¹⁾. Han skal stadig have tolv Patriciere ³²⁾, d. v. s. tolv Hærførere, hvoraf hver har 10,000 Mand under sin Kommando. Seks af dem skal altid være hos Kejseren, de andre seks sendes rundt i Landet. Turunkâr (Δρουγγάριος) staar under Patricieren: han kaldes ogsaa Festijâr (Βεστιάριος), og 1000 Mand lyder hans Befaling. Under ham staar Qumis (Κόμισ, »Greve«), hvem 200 Mand lyder, og under denne igen Istratidj (Στρατηγός), der befaler over 40 Mand. Lavere endnu staar Zâûdj (Τζαούσιος af tyrkisk tshâûsh), der raader over 10 Mand ³³⁾.

Magernes Religion ³⁴⁾. Det hedder i Traditionen, at Profeten har sagt: »Anvend paa Magerne den Lov, som gælder for Skriftbesidderne, idet I ikke maa ægte deres Kvinder og ikke spise af deres Offerdyr« ³⁵⁾. Deres Tro gaar ud paa, at alle gode Ting stammer fra Gud, men alt ondt kommer fra Satan. Gud kalder de Jezdân ³⁶⁾ og Satan Ahriman. De siger, at Jezdân er evig, medens Ahriman er skabt ³⁷⁾. De beretter, at Menneskehedens Historie begynder med Gajomarth ³⁸⁾. Og de hævder fremdeles, at da Skaberen var vidende,

tænkte han paa denne sin Viden, og af denne Tanke opstod Ahriman³⁹). — Gud er ophøjet over sligt! — De tilskriver Ilden stor Magt og adorerer den⁴⁰), og de tør ikke krænke Vandet, d. e. ikke forurene det ved nogen Ting, og bruger det kun til at drikke. At nyde Livet og drikke Vin regner de ikke for stridende mod Lydighedspligten mod Gud⁴¹). Tre Gange om Dagen⁴²) bøjer de sig for Solen, idet de vender sig i den Retning, hvor Solen staar. De taler ikke under Maaltidet, men de holder det for obligatorisk at fremmumle Bønner, naar Maaltidet skal begynde. De afholder sig fra Berøring med Lig. At ægte deres nære Slægtninge, saasom Moder, Søster og Datter, regner de for tilladeligt⁴³), men Homoseksualister straffer de med Stening⁴⁴). Deres Døde begraver de ikke, men henlægger dem i fri Luft paa Dakhmaer⁴⁵). Ildpræsten kalder de Hêrbedh⁴⁶).

Zerdushts Lære⁴⁷). Magerne hævder, at de har haft en Profet ved Navn Zerdusht (Zoroaster), som har bragt dem deres hellige Love, idet han har bragt tre Bøger, som kaldes Zend, Pazend og Avesta. I disse Bøger findes uforstaaelige Udtryk, men nogle Folk iblandt dem har givet Forklaring og Fortolkning deraf⁴⁸).

Mazdaks Religion. En Mand optraadte under Qobâds, Firûzâns Søns, Regering. Han stammede fra Byen Nisâ og hed Mazdak. Og han gjorde Krav paa Profetværdigheden og hidførte nogle Forandringer i Zerdushts Lære. Han gjorde Gods og Kvinder til Fælles-eje, og en Del Mennesker troede paa ham. Hans Lære gik ud paa, at Gods og Livsgoder fra først af havde været fælles for alle Mennesker, og at det ogsaa nu skulde være saaledes. Tilsidst traadte Nûschirvân op imod ham og argumenterede ham sønder og sammen og lod ham dræbe⁴⁹).

Mânîs Religion ⁵⁰⁾. *Mânî* var en Mester i Malerkunsten. Han fremtraadte paa *Shâpûrs*, *Ardeshîrs* Søns Tid ⁵¹⁾ blandt *Magerne* og gav sig ud for Profet, idet han til *Bevis* paaberaabte sig sin Dygtighed i *Pennens* og *Penslens* Brug. Man siger, at han tegnede paa et Stykke *Silketøj* en *Linje* med saa fin en *Skrift*, at, naar man trak en eneste *Traad* ud af *Silken*, forsvandt *Linjen* ⁵²⁾. Han forfattede en *Bog* med forskellige *Slags Billeder*: man kalder den *Arzheng-i-Mânî*, og den findes i *Skatkamret* i *Ghazna*. Hans *Lære* var iøvrigt af lignende *Art* som *Zerdushts*, idet han holdt paa de to *Principer*, som vi før har nævnt.

Dualisterne ⁵³⁾ hævder, at *Zerdusht* har sagt, at der er to *Skabere*, den ene er *Lyset*, som er det godes *Skaber*, den anden *Mørket*, som er det ondes *Skaber*, og alt, hvad der findes af *Ondt* og *Uorden* og *Sygdom* og *Mørke*, henføres til det ondes *Skaber*. Begge *Skabere* eksisterer fra *Urtiden*. — *Dualisterne* antager det for en nødvendig *Pligt* at give *Tiende* af deres *Eje* ⁵⁴⁾. De ejer kun *Klæder* for et *Aar* og *Føde* for en *Dag*: alt hvad der gaar ud derover, holder de for forbudt for *Menighedens Medlemmer*, og de faster en *Syvendedel* af deres *Liv* ⁵⁵⁾. De har fire daglige *Bønner* ⁵⁶⁾. De tror paa *Adams* og *Seths Profetskab*, regner fremdeles for *Profeter* *Noah* og en *Mand* ved *Navn* *Bûddha* i *Hindustan* og *Zerdusht* i *Persien* ⁵⁷⁾; men *Mânî* kalder de «*Profeternes Segl*» ⁵⁸⁾. Ogsaa *Bûddha* regner de for et stort *Vidunder*. *Sabierne* havde samme *Tro*.

Anekdote.

Paa *Mamûns* Tid var *Forholdet* saaledes, at der var givet *Tilladelse* til, at der i *Kalifens Nærværelse* kunde føres *Disputationer* om alle *Religioner*. Saa kom der en *Gang* en *Teolog*, som hyldede *Dualismens Religion* og førte *Disputation* om den. *Mamûn* befalede at forsamle *Islams Teologer* og *Retslærde*, for at de

kunde overvære Disputationen med denne Mand. Da Drøftelserne nu tog deres Begyndelse, sagde Manden: »Jeg ser, at der er nogen, som har frembragt Skønt og Hæsligt, Lys og Mørke, Godt og Ondt. I hvert Fald maa enhver Skaber af en af disse Ting have en Modpart, som har skabt den modsatte Ting, thi Fornuften kan ikke indrømme, at en og samme Skaber kan have frembragt baade det gode og det onde«. Den Slags Argumenter begyndte han at fremføre. Fra Forsamlingen hørtes Raabet: »O de Troendes Behersker! med en saadan Person bør man kun disputere med Sværdets Argumenter«. — Saa forholdt Mamûn sig tavs en Stund: derpaa spurgte han ham: Hvad er den rette Tro? — Den rette Tro, svarede Manden, »er den, at der er to Skabere, en, der har skabt det gode, og en, der har skabt det onde. Hver enkelts Gærning og Skabelse er klar og tydelig: den, der frembringer det gode, frembringer ikke det onde, og omvendt. — Mamûn spurgte videre: Er hver af dem almægtig paa sin Skabelses Omraade, eller er hans Magt begrænset? — »Hver af de to, svarede den anden, »er almægtig paa sin Skabelses Omraade: en Skaber kan aldrig være magtbegrænset. — »Gør slet ingen Magtbegrænsning sig gældende hos dem? — Nej, hvorledes skulde den Gud, som tilbedes, savne Magt?« — Gud er stor! raabte Mamûn: naar nu det godes Skaber ønsker, at alt skal falde ind under hans Omraade, og at der ikke skal være nogen Skaber af det onde, eller naar det ondes Skaber ønsker, at det godes Skaber ikke skal eksistere, vil det da ske efter deres Ønske og Vilje eller ej?« — »Det vil det ikke, svarede han: »ingen af dem har Magt over den anden.« — »Altsaa er da,« vedblev Mamûn, »begges Afmagt klar: men Afmagt kan ikke tænkes hos Gud.« — Dualisten stod forvirret, og Mamûn befalede, at

man skulde dræbe ham, og hans Raadgivere gav deres Bifald tilkende⁵⁹⁾.

Afgudsdyrkernes Religion. Skønt vi tidligere har omtalt Afgudsdyrkerne og nævnet nogle af Navnene paa de Afguder, som kendtes blandt Araberne, saa vil vi dog i et særligt Kapitel præcisere deres Anskuelse for at vise, at der ikke findes noget taabeligere Trossamfund end dette, idet de med egen Haand tilskærer og bemaler en eller anden Ting og tager den til Gud og tilbeder den. Der findes forøvrigt en stor Mængde forskellige Arter af dem blandt Hinduer, Arabere og andre Folk.

Som Oprindelse til Afgudsdyrkelsen anføres, at Hûsheng⁶⁰⁾ havde en Datter, hvis Skikkelse han elskede højt. Denne Datter døde, og han befalede da, at man skulde male hendes Billede i Templet. Hver Dag gik han herind for at betragte det. Da han saa en Gang blev nødt til at foretage en Rejse og ikke havde Taalmodighed til at bære Adskillelsen fra dette Billede, bød han, at man skulde forfærdige et Afgudsbillede i Datterens Lignelse, og det tog han med sig overalt, hvor han kom hen. Og da en Tid var forløben, og han var død, fik Afgudsdyrkelsen Indpas i Verden.

Hinduerne siger, at Meningen med de Billeder, som er fremstillede i Klostrene og Templerne, er den, at de skal bringe deres Dyrkere nærmere til Englene og Stjærnerne, for hvem Billederne er forfærdigede, og hvem de tilbeder.

Efter Afgudsdyrkernes Udsagn var Templet i Mekka oprindelig knyttet til Saturn⁶¹⁾, og Templet Naubehâr i Balkh til Maanen⁶²⁾; og saaledes opregner de Navnene paa syv Templer, der var knyttede til de syv Planeter.

Afgudsdyrkere kalder man altsaa dem, der er optagne af at tilbede Afguderne. I gamle Dage var der Afgudsdyrkelse i Arabien, men nu findes der — lovet

være Gud! — ikke andet end Islam. Profeten har sagt: »Ikke kan to Religioner bestaa ved Siden af hinanden paa den arabiske Halvø⁶³⁾. Utvivlsomt er Araberne blevne rensede for al Urenhed paa Grund af deres Stammefrændskab med Profeten og ogsaa ved hans Ord. I Hindustan har derimod Afgudsdyrkerne større Udbredelse, og deres Tro og Sekter vil jeg her omtale.

Hinduernes Religioner. Intet Folk er saa skarp-sindigt og saa dybt-tænkende paa de mest forskellig-artede Omraader som Hinduerne, thi ingen forstaar Medicinens, Astronomiens og Matematikens Videnskaber saa godt som de. Specialvidenskaberne, som Medicinen og Kendskabet til Rødder og alle Slags Lægemidler, Gifte og Modgifte og Astronomien og Kendskabet til Horoskoper og Stjærneyderi er naaede fra Hindustan til Khorasan og Irâq og andre Steder. Og i Tanke-læsningens og Tankeoverføringens Kunst er de særlig kyndige, ja endog i den Grad, at de kan hensætte en Fjende i Vildelse og derved tilintetgøre ham. Om denne Ting har jeg læst mange Historier og Beretninger, men det vilde være unyttigt at fremføre dem netop i denne Bog.

Saa vidt gaar nu altsaa deres Klogskab og Viden, men paa den anden Side er deres Maal af Daarskab paa Religionens og Lovens Omraade saa stort, at en Del af dem er Afgudsdyrkere og for deres Afguds Skyld dræber sig selv og kaster sig i Ilden⁶⁴⁾. De tror paa Adams Profetskab, og nogle af dem tror paa Abrahams Profetskab⁶⁵⁾, og der er ogsaa dem, som fornægter Skaberen og er Fatalister. Andre tilbeder Stjærnerne, og atter andre tilbeder, hvad de tager sig smukt ud i deres Øjne⁶⁶⁾. Nogle tror paa Sjælevandringen og mener, at Sjælen gaar fra det ene Legeme over i et andet. Den lærde Bû Zeid siger, at Afguden paa deres Sprog kaldes Qâqalit(?). Nydelsen af Kød holder

de for forbudt, særlig Oksens Kød, og de fleste af dem drikker ikke Vin, men regner det for forbudt, og deres Føde skal være af vegetabilsk, ikke af animalsk Art. Troskab og Retfærdighed lægger de stor Vægt paa. Den fromme Mand kaldes hos dem Brahman.

Sjælevandringslæren. Tilhængerne af denne Tro mener, at Sjælene er af en og samme Natur. Sjælevandringen er af fire Arter: *Naskh*, *Maskh*, *Faskh* og *Raskh*. Enhver Sjæl, som gaar fra et Menneskes Legeme over i et andet Menneskes Legeme, kalder de *Naskh*; den Sjæl, som fra et Menneskes Legeme gaar over i et [større] Dyrs Legeme, kaldes *Maskh*; den Sjæl, som fra et Menneskes Legeme gaar over i et Krybs eller et Insekts Legeme, kaldes *Faskh*, og den, som gaar over i Træer eller Planter, kaldes *Raskh*⁶⁷). De mener, at der ingen Afslutning er i hele Verden, og at Sjælens Straf tilmaales efter deres Synd, saaledes at, naar en Mand har været en Undertrykker, gaar hans Sjæl efter Døden over i et Lastdyr eller en Mus eller et Rovdyr, og hvis han har ført en god Vandel, gaar hans Sjæl over i en from Mands eller en Konges Legeme. Og det er den afskyeligste af alle Religioner.

Sâbiernes Religion. Nogle af Filosoferne fra det gamle Grækenland, som kaldtes Sâbiere, havde denne Religion⁶⁸). Sâbî betyder paa deres Sprog den, som gaar over fra én Religion til en anden⁶⁹). Deres Foregangsmænd var Âdânî, Aghadêmôn, Hermes og Solon, som var Platons Bedstefader paa mødrene Side⁷⁰). Og om alt dette har Abû-l-Hasan Nuveizî fortalt i sit *Compendium*⁷¹). De holder hver Dag tre Bønner, nemlig Morgen, Formiddag og Aften, og desuden holder de Bøn til Stjærnerne, hvad der hos dem er et Overskud af Fortjeneste, nemlig til den Stjerne, efter hvilken Dagen har Navn, saaledes som Lordag f. Eks. er heligt Saturn⁷¹). Deres Faste udgør hvert Aar 30 fulde

Dage, men spredte fra Begyndelsen af Maanedens Adâr (Marts), samt 8 Dage i Træk og 7 Dage og 6 andre Dage spredte⁷²⁾. Paa Fastedagen spiser de ikke Kød. Hver Maaned afholder de fire Ofringer i Stjærnernes Navn, og Ofret er en Hane; Blodet af denne begraver de, men Fjerene og Knoglerne brænder de⁷³⁾. De spiser ikke Kød af Kameler, Hjerper og Duer, ej heller spiser de Fisk⁷⁴⁾. Og de anser det for retfærdigt at straffe syndige Tanker, saaledes som vi før har sagt, at Tilfældet var i Filosofernes Religion.

Qarmaternes og Zendiqernes Religion. Til alle Tider har der været Mennesker, som af Sløvhed har valgt at leve uden Religion, og som har fornægtet alt. Qarmaterne og Zendiqerne og Libertinerne er alle enige om at fornægte Skaberen, — Gud forbande dem!

Qarmaterne har taget deres Navn efter en Mand, som hed Ahmed ibn Qarmat⁷⁵⁾, og Zendiqerne efter Zendik. Denne sidste var en Perser, hvis Navn, da det blev arabiseret, er blevet skrevet med q i Stedet for med k, og enhver, som fulgte hans Lære, kaldte man saa Zendiq⁷⁶⁾. Denne Sekt kaldes ogsaa Khurramdîn'er, fordi de har valgt Legemet's Bekvemmelighed og Glæden og af enhver Tro har taget det, som var dem behageligst⁷⁷⁾. Libertinerne⁷⁸⁾ har de samme Anskuelse, kun er de endnu mere skamløse end de andre Vantro, idet de ikke holder deres Familier ude fra hinanden^{*}. Navnet Muattila betegner en lignende Sekt, og man kalder den saaledes^{**)}, fordi den gør Gud tom for Attributer og fornægter ham.

Sofisterne. Logikerne og Filosoferne fortæller i deres Skrifter, at der er en Sekt, som man kalder Sofister, hvis Tro er den, at intet af, hvad vi ser, er Tingenes oprindelige Væsen, og at alt, hvad vi ser i

*) D. v. s. de holder Kvindefællesskab.

***) Af arabisk *tatil* »Gøren tom«.

vaagen Tilstand, er det samme, som vi ser i Drømme. Men jeg har ogsaa hørt, at dette blot er et Hjerne-spind af Logikerne, og at ingen til nogen Tid har haft denne Tro.

Disse var nu Anskuelseerne hos de Folk, der levede for Islam og havde indbyrdes modstridende Religioner. Nu gaar jeg over til at forklare Islam.

KAPITEL III.

Om den Tradition, at Profeten har sagt: »Mit Folk vil efter min Tid spalte sig i 73 Sekter«, og om Hjemmelen for denne Tradition og Fortolkningen deraf samt Fremstilling af, hvilke de 73 Sekter er*.

Kadien Imâm Abû-l-Fath Abd-er-Rahim ibn Abd-allâh har meddelt os følgende: Sheikh Abû-l-Fadhî Abd-es-Samad Muhammed el-Âzimî har meddelt os. Abû-Abd-allâh el-Husein ibn Muhammed el-Kûfî har berettet os i Byen Mekka — Gud beskyttede denne By! —, at Abû-l-Husein ed-Dînawari har sagt: Hârûn ibn Jazîd har berettet os efter Mûsa ibn Djafar ibn Muhammed es-Sâdiq¹⁾ — Gud være dem naadig! — efter dennes Fader, efter dennes Bedstefader, efter Husein ibn Ali — Gud velsigne dem! — efter Ali ibn Abî Tâleb — Gud lade sin Naade lyse over hans Ansigt! —, at denne har fortalt følgende:²⁾ »Vi var paa Rejse sammen med Profeten, og vi havde gjort Holdt ved en

* Traditionen er citeret paa Arabisk og ledsaget af en persisk Oversættelse, hvori Forf. indfletter nogle forklarende Bemærkninger. Disse gengives her i Fodnoter. Den persiske Oversættelse er hist og her lidt forkortet, et enkelt Sted om Sektdannelsen hos de Kristne er nogle Ord udfaldne, formodentlig ved en Afskrivers Uagtsomhed.

Dam, som kaldes Khumm, da Profeten traadte frem og befalede, at Folket skulde kaldes sammen til Fællesbøn*). Og Profetens Ledsagere forsamlede sig, og han steg op paa en Jordhøj** og tog mig ved Haanden og sagde: »Sandelig, Gud den ophøjede har skabt Skabningen af forskellige Træer, og han har skabt mig og Ali af ét og samme Træ, hvoraf jeg er Stammen, og Ali er Grenene. Hasan og Husein***) er Frugterne og vore Tilhængere er Kvistene og Bladene. Og den, som klynger sig til nogen af disse to (∴ Profeten og Ali bliver frelst, men den, som stiller sig imod dem, gaar til Grunde«. Derpaa sagde han: »Er jeg ikke mere værd for Eder og for de Troende end deres egne Sjæle? — De svarede: »Ved Gud, jo!« — Han sagde: »Ali er Herre over dem, hvis Herre jeg er. Ved Gud! vær Venner af den, som er hans Ven og Fjender af den, som er hans Fjende, og vær hans Hjælperes Hjælper og forlad den, som forlader ham. I skal kende Sandheden. Fremdeles sagde han: »Moses' Folk spaltede sig efter hans Tid i 71 Sekter, hvoraf 70 gik til Fortabelse og én blev frelst; denne sidste er den, hvorom Gud den ophøjede siger: »Og blandt Moses' Folk er der en Flok, som lader sig lede af Sandheden og er retfærdige ved den« (Koranen S. VII. 159); det var de Undslippendes Sekt. Og Jesus' Folk spaltede sig efter hans Tid i 72 Sekter, hvoraf 71 gik til Fortabelse, og én blev frelst; det er denne, hvorom Gud siger: »Og vi skabte Medlidenheden og Barmhjærtigheden i Hjærterne paa dem, som sluttede sig dertil« (Koran. S. LVII, 27); det var de Undslippendes Sekt. Og efter

*) Saaledes havde han for Skik, hver Gang han ønskede, at Vennerne skulde forsamles, for at han kunde meddele dem en Aabenbaring eller en eller anden ny Bestemmelse, at lade udraabe: »Fællesbøn for Menigheden!« (Note af Abû-l-Maâli).

** Man beretter, at der af Kameldækner lavedes en Talerstol, hvorpaa Profeten kunde staa. (Note af Abû-l-Maâli).

***) Alis Sønner.

min Tid vil mit Folk spaltes i 73 Sekter, hvoraf 72 gaar til Fortabelsen, og én bliver frelst³⁾; det er den, hvorefter Gud den ophøjede siger: »Det er den, som følger den u lærde Profet (∴ Muhammed). Sandelig, jeg skal efterlade hos Eder to Værdier, og naar I holder fast ved dem, skal I aldrig fare vild: Guds Bog, som er fremstrakt fra Himlen, og min Familie, det er Folkene af mit Hus. Sandelig, mellem disse to skal aldrig nogen Spaltning foregaa, indtil den Stund, da de begge vender tilbage til Paradisets Vand«. Da rejste alt Folket sig og lykønskede mig til det, som Guds Profet havde sagt, og tilsidst sagde Omar ibn el-Khattâb^{*)} — Gud vise ham sit Velbehag! —: »Bravo, bravo, o Abû-I-Hasan^{**)}! Du er bleven Hersker over alle islamitiske Mænd og Kvinder...⁴⁾

Denne Tradition fra Guds Profet er overleveret i forskellig Form, men jeg har hørt den paa den Maade, som jeg har berettet den med Anførelse af Hjemmel, og det er den fuldstændigste og bedste af alle de Former, hvori den foreligger. Jeg har meddelt den paa Arabisk for den Velsignelses Skyld, som ligger deri: nu skal jeg oversætte og forklare den paa Persisk, for at den kan blive forstaaet...^{***)}.

Dette var Fortolkningen af den meddelte Tradition, og Gud er den, der ved Besked med Hensyn til Korrektheden deraf. Det er da nødvendigt at give en Forklaring paa, hvilke de 73 islamitiske Sekter er, for at det kan blive klart, at Profeten aldrig har talt Usandhed, og at hans Ord ikke har indeholdt andet end det sande.

Hovedsektterne i Islam er otte og ikke flere: 1) Sunnaens og Menighedens Tro, 2) Mutazilismen, 3) Shiismen, 4) Khâridjismen, 5) Djabarismen, 6) Muschabbih-

*) Den senere Kalif Omar.

***) El-Hasans Fader, d. e. Alî.

****) Her følger den persiske Oversættelse.

ismen og Karâmismen, 7) Sufismen, 8) Murdjismen. Dette er Religionernes og Trossamfundenes Grundinddeling, men de deler sig i mange Sekter, saaledes som det skal blive forklaret paa sit Sted, om Gud vil.

I. *Sunnaens og Menighedens Religion* bestaar af to Sekter: 1. Overleveringens Tilhængere, der har fem Undersekter: Dâûditerne, Shafîterne, Mâlikiterne, Hanbaliterne og Ashariterne: 2. det frie Skøns Tilhængere, der kun udgør én Sekt, Hanifiterne. II. *Mutaziliterne* udgør syv Sekter: Hasaniterne, Hudzailiterne, Nazzâmiterne, Muammariterne, Nasriterne, Djâhiziterne og Ukbiterne. III. *Shiiterne* bestaar af fem Sekter: 1. Den første Sekt omfatter atter fem Undersekter: Athîriterne, Djârûditerne, Khashabiterne, Dzukairiterne, Khalafiterne: den anden Sekt omfatter: Kaisâniterne, Karbiterne, Mukhtariterne, Ishâqiterne og Harbiterne: den tredje Sekt, Ghâlitterne, udgør ni Undersekter⁵⁾: Kâmiliterne, Sabâijiterne, Mansûriterne, Ghurâbiterne, Bartaiterne, Jaqûbiterne, Ismâiliterne, Azdariterne: den fjerde Sekt af Shiiterne deler sig i to Undersekter: Sabbâhiterne og Nâsiriterne: den femte Sekt udgør kun én: Tilhængerne af de tolv Imâmer. IV. *Khâridjiterne* udgør femten Sekter: Azràqiterne, Nadjditerne, Adjâriditerne, Badaiterne, Khârimiterne, Thaâlîbiterne, Khudûriterne, Sifriterne, Ibadhiterne, Haffsiterne, Jezîditerne, Tanahhaschiterne, Shamrâkhiterne, Fadhliterne, Dhahhâkiterne. V. *Mudjbiriterne* Djabariterne bestaar af seks Sekter: Djahmitterne, Aftahiterne, Nadjdâriterne, Sarâditerne, Sifâtiterne, Nawasiterne. VI. *Muschabbihiterne* har ti Sekter⁶⁾: Kalâbiterne, Karramiterne, Hishâmiterne, Sheibâniterne, Mutaziliterne, Râziterne, Muqâbiliterne, Muhtâlitterne, Mubeidhiterne. VII. *Sûfierne* omfatter: Nûriterne og Djulûlitterne. VIII. *Murdjiterne* bestaar af seks Sekter: Razâmiterne, Mutalâbiterne, Tûmaniterne, Sâlihiterne, Safariterne, Hadjiriterne.

Alle disse Lærebygninger fordeler sig i disse 73 Sekter ⁷⁾, og det er saaledes blevet til Sandhed, hvad Profeten udtalte. Da vi nu har fremstillet Grundlaget for de 73 Sekter, vil vi gaa over til grundigt at behandle hver enkelt.

KAPITEL IV.

Fremstilling af de islamitiske Sekter og Udvikling af hver enkelts Meninger og Forklaring af deres Navne.

Efter grundig Undersøgelse og med Guds naadige Hjælp vil vi behandle Religionerne og Sekterne i den samme Orden, hvori vi har nævnet dem, saa at vor Forklaring kommer til at omfatte dem alle 73. Og vi har det Haab, at vi hører til deres Skare, der skal blive frelste, og ikke til nogen af dem, der skal gaa til Grunde¹⁾. Ved Guds den Ophøjedes Naade!

Sunnismen. Man kan sige, at Sunnaens og Menighedens Religion ²⁾ er det forbindende Centrum for Islams Folk. Ganske vist vil man ikke finde nogen Gruppe af Islams Folk, som har en sekterisk Anskuelse, og som ikke, naar man spørger dem, vil sige: »Sunnaens og Menighedens Tro er den Tro, som vi hylder«. Men Grundlaget for denne Lære er, at de tror, at Gud med alle sine Egenskaber er evig, og Koranen er uskabt ³⁾, men Paradis og Helvede er skabt og eksisterer nu, og at Paradisets Folk ser Gud med deres legemlige Øjne. De tror paa Helvedstraffen for de Vantro og paa Munkars og Nakîrs Spørgsmaal⁴⁾. Men de mener, at Gudstjenerne^{*}) ikke, selv om de

* 5: de Rettroende.

har begaaet store Synder, kan kaldes Vantro, og selv om disse dør uden at have angret, vil de kun blive straffede i Helvede i Forhold til deres Synd, men derpaa ved Profetens Mægling naa til Paradis. De tror, at Profeten paa sin Himmelfart⁵⁾ er naaet saa langt som Afstanden mellem Haandgrebet paa Buen og Buens Ende^{*)} og anser det for Sandhed, at han har set Himmelriget. De mener, at godt og ondt er fastsat ved Skæbnens Bestemmelse, men derved annulleres ingenlunde Guds Tjeneres Handlinger, hvorved de gør sig fortjente til Løn eller Straf^{**)}. De hævder nemlig, at Godt og Ondt tildeles efter Guds Bestemmelse; Gudstjenerne har vel fri Vilje med Hensyn til deres Handlinger, men da Gud i Kraft af sin evige Viden ved, hvorledes hver enkelt vil benytte sin frie Vilje, bliver den guddommelige Alvidenhed saa at sige Ophavet til Handlingen, og det er Betydningen af Ordet: »*Det gode og det onde i Skæbnen stammer fra Gud*«⁶⁾. De paa-
staar, at Gudstjenernes Lykke og Ulykke er bestemt fra Evighed; Mennesket har kun Magt til at være lydige og at gøre sin Pligt, men den, som er ulykkelig, hans Ulykke stod skrevet fra Evighed, og den som er lykkelig, hans Lykke er fra Evighed skrevet af Skæbnepennen. Thi Gud har sagt: »*Vi har sat Skel imellem dem*«. Og Profeten har udtalt dette Ord: »*Den Lykkelige er den, som fik Lykken i Moders Liv, og den Ulykkelige er den, som fik Ulykken i Moders Liv*«. De tror paa Skæbnetavlen og Skæbnepennen og Ildhimlen og Guds Trone⁷⁾, saaledes som Gud selv har omtalt dem, og mener, at Pennen har skrevet alt, hvad der sker.

*) Det her brugte arabiske Udtryk betegner Afstanden fra hvert af de to Steder paa en Bue, hvor man griber med Hænderne, til Buens nærmeste Endepunkt. Dette Maal er her overført paa Himmelbuen.

***) Det gælder altsaa de Rettroende; de øvrige er jo under alle Omstændigheder hjemfaldne til evig HelvedStraf.

saa at hverken Fuldkommengørelse eller Forringelse er mulig. Men de mener, at der er to Slags Skæbnebestemmelse: den uigenkaldelige og den svævende⁸⁾. De holder paa Menighedens Fællesbøn. Med Hensyn til Guds Attributer afholder de sig baade fra at forestille sig dem i menneskelig Lignelse og fra at nægte dem⁹⁾. De taler ikke ilde om Profetens Ledsagere¹⁰⁾, og de hævder, at Abû Bekr Siddîq, hvem de giver en Særstilling blandt Profetens Ledsagere, var Profetens retmæssige Efterfølger, og at Omar ibn el-Khattâb fulgte efter ham og derefter Othmân ibn Affân og efter ham Alî ibn Abî Tâlib, og de omfatter dem alle i Hjærtet med samme Hengivenhed. Disse er Grundtrækkene i Sunnaens og Menighedens Religion¹¹⁾.

Overleveringens Tilhængere. De deler sig i fem Sekter. *Dâûditerne* er Tilhængere af Dâûd ibn Alî el-Isfahânî, og man kalder dem ogsaa »den aabenbare Menings Tilhængere«, fordi de bygger paa Koran og Tradition i disses aabenbare Mening og forkaster Analogien^{*}). — *Shâfiiterne* er Tilhængere af Imâm Abdallâh ibn Muhammed ibn Idrîs esh-Shâfi el-Matlabî. Dennes Opfattelse med Hensyn til Religionens Grundprinciper og Guds Enhed er den, som allerede er fremsat ovenfor^{**)}. Han adskilte sig kun fra det frie Skøns Tilhængere med Hensyn til Følgeslutningerne^{***)} undtagen paa ét Punkt, nemlig ved en Hadîth †) om Troen, idet han mente, at Troens Ægthed var knyttet til tre Betingelser: Bekendelse med Tungen, Tro i Hjærtet og Handlen efter Troens Grundlag. Saaledes forøges Troen ved Lydighed mod Gud og forringes ved Ulydighed. Shâfiiterne holder paa Analogien og Rettens Videreudvikling. — *Mâlikiterne* er Tilhængere

^{*}) nl. som Retskilde.

^{***)} Under Fremstillingen af Sunnismen i Almindelighed.

^{***)} *Furû* i Modsetning til *uzûl*, »Grundprinciperne«.

†) Se Note 2 til Kap. III.

af Mâlik ibn Anas ibn Mâlik, som var Imâm i Irâq og Forfatter til Bogen El-Muwattâ. I Vesten og i Jemen hylder de fleste hans Lære. De holder sig nøje til Traditionerne fra Profeten. De spiser Kød af det tamme Æsel, og de regner Sodom med Beslægtede for tilladelig. — *Hanbaliterne* er Tilhængere af Imâm Ahmed Hanbal. Nogle af dem er Antropomorfister¹²⁾. Hanbal var allerede en gammel Mand, da Shâfiî traadte frem. Han gik da i Tjeneste hos Shâfiî og greb hans Hests Tøjle og sagde: *«Efterlign denne unge Mand, som er bleven ledet paa den rette Vej!»* — *Ashariterne* er Tilhængere af Alî ibn Ismâil el-Asharî¹³⁾, som var en Efterkommer af Bû Mûsa el-Asharî . . .¹⁴⁾.

Det frie Skøns Tilhængere. De er Tilhængere af Imâmen Abû Hanîfa Nomân ibn Thabit ibn el-Marzbân el-Kûfi el-Fârsî, der har meddelt Retsspørgsmaal udtogsvis og skrevet Bøger om Retsvidenskab. Han fik Disciple som Kadien Abû Jûsuf og Muhammed ibn el-Husein esh-Sheibânî og Zufar og Bû Mutî Balkhî¹⁵⁾. Efter Abû Hanîfas Lære bekender man Troen med Tungen og holder den for Sandhed i Hjertet. Hanîfiterne anser ikke en Forringelse eller Forøgelse af Troen for mulig. De holder paa Analogien og Retsens Videreskabelse under Hensyntagen til lokale Forhold. De Retslærde af den khorasanske Skole, som hører til Abû Hanîfas Tilhængere, holder sig med Hensyn til Principerne (Retskilderne) til Sunnaens og Menighedens Religion, men nogle af de Retslærde fra Irâq hylder i Principet Mutaziliternes Lære, men i Følgeslutningerne (de retslige Enkeltbestemmelser) Abû Hanîfas Lære.

Mutazilismen. Grundlaget for Mutaziliternes Lære¹⁶⁾ bestaar deri, at de mener, at Gud er evig i sit Væsen, ikke i sine Attributer. De gør en Adskillelse mellem hans Væsens-Attributer og hans virkende Attributer. Til hans Væsens-Attributer regner de f. Eks.

Alvidenhed og Almagt, idet man ikke kan sige, at han til én Tid har været alvidende, til en anden Tid ikke, eller til én Tid almægtig, til en anden ikke. Saaledes er altsaa hans Væsens-Attributer. Disse og lignende Egenskaber holder de for evige, men de virkende Attributer, saasom Skabelsen og Talen o. l. er, siger de, ikke evige, men akcidentelle, eftersom man kan sige, at Gud har talt med Moses og ikke med Farao, og at han har talt til én Tid og ikke til en anden¹⁷⁾. Derfor hævder de ogsaa, at Koranen er skabt. De mener, at man ikke kan se Gud. De siger nemlig, at Gud ikke har saadanne Attributer, som man kan opfatte med Sanserne og se med det legemlige Øje: »Ikke opfatter Blikkene ham, men han opfatter Blikkene«. De nægter Helvedstraffen for de Vantro og Munkars og Nakirs Spørgsmaal, med Hensyn til hvilke de hævder, at disse Spørgsmaal kunde gøres af én, som trængte til at faa at vide, hvorledes Vedkommendes Tro havde været, men Gud kender jo selv Hemmelighederne og det skjulte og vil derfor ikke skride til saadanne Spørgsmaal. De mener, at Paradis og Helvede endnu ikke er skabte, og at Gud først vil skabe dem paa den Dag, som han kalder *Dagen*, *paa hvilken Jorden skal forvandles til Ikke-Jord* *). De hævder, at Gud ikke fælder Fordømmelse over Ulydigheden, og at han ikke har skabt Hor, Vantro og Bagvaskelse, men at disse er Menneskenes Gerninger, for hvilke de fortjener Straf¹⁸⁾. Evnen, siger de, eksisterer forud for Gerningen. Og de mener fremdeles, at den Troende ved en stor Synd føres ud over Troens Grænser, men ikke derfor bliver en Vantro, men kun en Misdæder, og at der for den Slags Individuer er en Rang mellem de to Opholdssteder; hvis han angreer, bliver han atter en Troende, hvis han dør uden at have angret, skal han

*. Koran. Sure XIV, 49.

forblive i Helvede til evig Tid. Og enhver, som er af Paradisets Folk, skal ikke se Helvede, men enhver, som er kommen i Helvede, skal visselig ikke komme derfra igen, men forblive i Helvede i al Evighed. Lykke og Ulykke er, mener de, ikke bestemt fra Evighed, men knyttede til Gudstjenernes Gerninger. De taler ikke ilde om Profetens Venner, men en Del af dem lovpriser Alî fremfor de andre.

Mutaziliterne deler sig i syv Sekter: 1) *Hasaniter*, Tilhængere af Hasan Basrî; 2) *Hudzeiliter*, Tilhængere af Abû-l-Hudzeil Allâf; 3) *Nazzâmiter*, Tilhængere af En-Nazzâm; 4) *Muammariter*, Tilhængere af Muammar ibn Affân es-Salmî; 5) *Nasriter*, Tilhængere af Nasr ibn el-Muammar; 6) *Djâhiziter*, Tilhængere af Omar ibn Bahr edj-Djâhiz; 7) *Ukbiter*, Tilhængere af Abû-l-Qâsim el-Ukba el-Balkhî¹⁹⁾.

Shiismen. Shiiternes Lære er bygget paa den Theori, at Alî er kommen til Imâmatet efter Profeten, og efter Alî hans Efterkommere; de andre*) kalder de for Undertrykkere og Tyranner²⁰⁾. Og Alis Imâmat støtter de paa Profetudsagn, nemlig følgende: det ene er det Udsagn om Alî, som Profeten fremførte paa den Dag, hvis Navn er knyttet til Dammen Khumm: *Naar jeg er nojgens Herre, saa er Alî ogsaa hans Herre***). Det andet paaalidelige Profetord er dette: *»Den, der rager mest frem blandt Eder, er Alî, og Du (∴ Alî) er i Forhold til mig, hvad Aron var for Moses; men efter mig skal der ikke være nogen Profet«*²¹⁾. De stiller Alî over Kammeraterne. De antager, at Tiden aldrig er blottet for de hellige Imâmer. De slutter sig nøje til Profetens Slægts Venner, men skyer dens Fjender. Religiøs Forstillelse regner de for tilladelig, og ved reli-

* D. e. de af Sunniterne hyldede Imâmer eller med et andet Ord: Kalifer.

***) Se Kap. III, hvor denne Tradition er berettet udførligt.

giøs Forstillelse forstaas, at de af Frygt for Mennesker i det ydre følger eller i Ord hylder en Tro, der staar i Modstrid med den, de virkelig bekender sig til²². De anser det ikke for tilladt at foretage de rituelle Afvaskninger udenpaa Skoene, men de foretager dem paa den øverste Del af [den blottede] Fod²³) i Henhold til den klare Mening af dette Koranvers: »*Aftvæt Eders Hoveder og Eders Fødder*«²⁴) De regner et Sighe-Ægteskab²⁵) for tilladeligt.

Ved Bønnen holder Shiiterne ikke Hænderne mod hinanden, men lader dem hænge ned, og de regner det ikke for rigtigt at foretage Nedkastningerne under Bønnen paa den blotte Jord eller paa det, som vokser frem deraf. Under Bønnen fremsiger de Paakaldelsen af Gud, og ved den anden Bøjning hæver de Hænderne efter at have afsluttet Fremsigelsen af Koranen og siger: »*Der er ingen Gud uden Allâh, den milde, den naadige! der er ingen Gud uden Allâh, den ophøjede, den mægtige! Priset være Gud, Herren over de syv Himle og Jorderigerne, og hvad der er i dem og imellem dem. Han er den, som hører, og den vidende. Og Fred være med Profeterne, og priset være Gud, Verdenernes Herre!*«

— De anser det ikke for rigtigt at holde Bøn i Silkeklæder. Enhver, der udtaler Ordet »Amen« i Bønnen, kommer udenfor Bønnens Grænser, mener de, idet de hævder, at dette Ord ikke hører til Koranen. Badning holder de for en religiøs Pligt paa Fællesandagstens Dag (Fredag). De fremsiger ikke Koranen efter Imâmen. De fleste af deres Dogmer angaaende Guds-tjenesten svarer til Shâfiiternes Regler. Naar de staar op, og naar de kaster sig ned under Bønnen, hæver de Hænderne, og efter at have rejst sig fra den anden Nedkastning, sætter de sig helt ned. Analogi og Videre-skabelse forkaster de. I deres Troslæres Grundprinciper stemmer de overens med Mutaziliterne, nemlig med Hensyn til Benægtelsen af, at Gud kan ses, og

Benægtelsen af Antropomorfismen og med Hensyn til Antagelsen af, at Koranen er skabt, og at Guds virkende Egenskaber er akcidentelle, og med Hensyn til Evnen*). Men de adskiller sig fra dem paa ét Punkt, nemlig angaaende Helvedstraffen for de Mennesker, der har begaaet en stor Synd, idet Mutaziliterne mener, at naar én, der har begaaet en stor Synd, rykkes bort fra Verden uden at have angret, skal han lide evig Straf i Helvede, medens Shiiterne mener, at han ikke skal forblive i Helvede, men at Gud nødvendigvis maa have Barmhjærtighed med ham og tage ham ud af Helvede ved sin Naade og Miskundhed²⁶⁾.

Disse er Grundsætningerne i Shiismens Lære. Der er fem Sekter. *Den første af dem*²⁷⁾ omfatter Tilhængere af Zeid ibn Alî, som fremstod paa Omajjadernes Tid. Disse greb ham og lod ham dræbe. Og hans Søn, Jahja ibn Zeid, flygtede til Khorâsân, og han blev ogsaa fanget og dræbt i Guzgânân paa Nasr ibn Sejjârs Befaling²⁸⁾. Hans Grav er i Azghûje(?). Grundlaget for deres Lære er dette, at efter Alî og Hasan og Husein bør enhver Alide, som fører et helligt Liv, stræbe efter Imâmatet; men han maa være af Alîs Efterkommere og være from og hellig. — Der er fem Undersekter af denne Sekt:

1. *Mughiriterne*, Tilhængere af Kabîrat-et-Tawalla(?) med Tilnavnet Athîr, hvis virkelige Navn var Al-Mughira ibn Saîd²⁹⁾. 2. *Djârûditerne*, Tilhængerne af Abû Zijâd³⁰⁾. 3. *Dzukairiterne*, Tilhængere af Dzukair ibn Safvân. 4. *Khashabiterne*, Tilhængere af Sarhât et-Tabarî(?); naar de gik i Leding, var deres Vaaben af Træ^{**)}. 5. *Khalafiterne*, Tilhængere af Khalaf ibn Abd-es-Samad³¹⁾.

*) Som hos Menneskene er Forudsætningen for Gærringen, altsaa Handlingens potentielle Forudeksistens.

***) Khashab د: »Træ«.

Den anden Sekt af Shiiterne, *Kaisâniterne*, er Tilhængere af Kaisân, en Klient af Alî ibn Abî Tâlib. Deres Lære gaar ud paa, at Imâmatet efter Hasan og Husein er gaaet over til Muhammed ibn Alî, hvem man kaldte Ibn-el-Hanafija³²), fordi hans Moder hed El-Hanafija. De hævder, at han er levende endnu, og at han aldrig dør, men er skjult i Bjærgkløften Ridhwa indtil Fremkomstens Stund, da han skal komme frem og erobre Verden og kultivere den ved Retfærdighed³³. De udgør fire Undersekte:

1. *Mukhtârterne*, Tilhængere af Mukhtâr ibn Obeid eth-Thaqafi. 2. *Karbiterne*, Tilhængere af Abû Karb edh-Dharîr. 3. *Ishâqiterne*, Tilhængere af Ishâq ibn Omar. 4. *Harbiterne*, Tilhængere af Abdallâh ibn Harb³⁴).

Den tredje Sekt af Shiiterne, *Ghâlitterne*, er det mest yderliggaaende Parti blandt Shiiterne³⁵), og de er i Virkeligheden fuldstændig vantroende. En af dette Parti kom til Alî og sagde: »O Alî, du mest ophøjede, Fred være med dig!« Alî befalede, at han skulde brændes, og sagde derpaa: »*To Slags Personer kommer i Ulykke: en Ven, der overdriver Venskabet, og en bagtalende Uven*«.

De deler sig i ni Undersekte: 1. *Kâmilitterne*, Tilhængere af Abû Kâmil. 2. *Sabâitterne*, Tilhængere af Abdallâh ibn Šabâ. 3. *Mansûrarterne*, Tilhængere af Abû Mansûr Al-Idjlî. 4. *Ghurâbiterne*, som mener, at Alî ibn Abî Tâlib lignede en Ravn. 5. *Bartaiterne*, Tilhængere af Barta ibn Jûnis. 6. *Jaqûbiterne*, Tilhængere af Muhammed ibn Jaqûb. De mener, at Alî bestandig optræder i Verden, indhyllet i en Sky. 7. *Ismâilitterne*, Tilhængere af Ismâil ibn Alî. 8. *Azdaritterne*. Disse mener, at den Alî, som var Fader til Hasan og Husein, ikke var den rigtige Alî, men en Mand, hvem de kalder Alî el-Azdari, men den Alî, som var Imâmen, havde ingen Børn, eftersom han var

Skaberen selv. Støv i deres Mund!³⁶⁾ — Jeg har hørt følgende Beretning, der stammer fra Sejjid Ali ibn Abî Tâlib: »Paa den Tid, da jeg var i Kufa, befandt der sig dér en gammel Alide, som fulgte og aabent bekendte sig til denne Lære og ligefrem skrev sig som: N. N., Azdariten. Jeg var nu i Kufa, da denne Alide døde. Eftersom han var en Alide og en bekendt og anset Mand, begravede de ham ved Siden af de Troendes Behersker Alis hellige Grav. Men samme Nat kom der en Stank op af Graven, saa at de Folk, der passede Graven, ilede til i Skarer. Hin Alides Tilhængere og Børn aabnede endnu i samme Nat Graven og gravede Liget tyve Alen længere ned og dækkede Graven til igen. Men den næste Dag blev Stanken endnu værre end før, og Gravens Vogtere ilede atter til i Skarer, men maatte flygte bort. Saa i den næste Nat fjærnedes den Afdødes Børn ham hemmeligt derfra og bragte ham hen til et andet Sted, hvor de vilde. Hans Vranglære havde haft den Indflydelse paa hans Tilstand, at han efter Døden blev vanæret paa denne Maade. Vi søger Tillflugt hos Gud mod al Elende.

*Den fjerde Sekt af Shiiterne*³⁷⁾. Kærnen i deres Lære er, at de udvortes er Tilhængere og Venner af de Troendes Behersker Ali, men indvortes³⁸⁾ er de fuldkommen vantroende. Denne Sekt er opstaaet i Ægypten. Der var en Mand, som hed Bû Meimûn Qaddâh, og en anden, som hed Isa Tschahâr Lakhtân(?) og en tredje, en vis Dendânî; alle tre var de Vantro og Kættere, og de stod i Venskabsforhold til hverandre og spiste og drak i Fællesskab³⁹⁾. Bû Meimûn sagde en Dag: »Jeg har faaet Had til Muhammeds Religion, men jeg har ingen Hær til at bekriige den med og heller ingen Midler; derimod er jeg saa overlegen i List og Svig, at jeg, hvis blot nogen vil yde mig Hjælp, skal vende op og ned paa Muhammeds Religion«. Isa Tschahâr Lakhtân sagde:

»Jeg har megen Rigdom. Den vil jeg anvende derpaa og ikke spare noget«. De blev nu enige herom⁴⁰). Bû Meimûn Qaddâh udgav sig for en Læge og Helbreder. Han satte nu sin Søns Haar op paa Alidernes Vis (?). Og Isa Tschahâr Lakhtân gav Pengemidler, saa at de kunde tilvejebringe alle Fornødenheder og alt Beredskab til denne Dreng. De udsprede Efterretning om, at han var en Alide, og selv optraadte de som hans Tjenere og førte ham, omgiven med al mulig Overflod, til Ægypten. De satte sig ikke ned i hans Nærværelse, og de tiltalte ham med Ærefrygt og Ærbødighed og gav ingen Adgang til hans Person, saa at han opnaaede en imponerende Position⁴¹). Saa bragte de deres Lære frem, idet de hævdede, at der gives baade en udvortes og en indvortes Lov; den udvortes er den, som Muhammedanerne har sluttet sig til og arbejder for; men for hver enkelt gives der en indvortes Lov, og denne indvortes Lov kendte Profeten, men han meddelte den kun til Alî, og Alî meddelte den til sine Børn og sine nærmeste Tilhængere; og den, som kender den indvortes Lov, behøver ikke at bekymre sig om ydre Lydighed og Gudsdyrkelse⁴²). Profeten kalder de »Nâtiq«, og Alî kalder de »Asàs«⁴³). De har en særlig Terminologi, idet de kalder Fornuften »det forudgaaende« eller »det første« — de hævder nemlig, at den var det første, der blev bragt til Eksistens, — og Sjælen »det paafølgende« eller »det andet«, fordi, som de siger, Sjælen er emaneret af Fornuften, og Sjælen har atter frembragt alt, hvad der findes i Verden⁴⁴). Og dette Skriftsted: »*Ved Figen og Oliven og Sinaibjærg*«⁴⁵) fortolker de saaledes, at de siger: »Figen« betyder Fornuften, idet den helt bestaar af vægtig Substans; med »Oliven« menes Sjælen, thi i denne er det lette og det tunge forbundet med hinanden som Olivenens Kød med Stenen; og »Bjærg Sinai« er Nâtiq, d. v. s. Muhammed, fordi hans ydre

Forstand er fast som Klippen, og fordi han taler til Menneskene med Ordets Sværd, medens der i indre Forstand er noget gemt i ham, som der er Ædelsten gemte i Bjærgene. Og »den sikre Egn« er Asâs, d. v. s. Ali, gennem hvem Lovens allegoriske Fortolkning er bleven aabenbaret, og Menneskene befriede for Ulykken. Ogsaa Paradisets fire Floder⁴⁶⁾ forklarer de allegorisk. Deres eneste Maal er Tilintetgørelsen af den hellige Lov, — forbandede være de! — De hævder fremdeles, at Profeten er de Troendes Fader og Ali deres Moder, fordi Profeten har befrugtet Ali med sin Kundskab og Viden, saaledes at den esoteriske Viden er avlet af deres Samkvem. De mener, at den første Ting, som kom til Eksistens, var Fornuftens Verden, derefter fremkom Sjælens Verden, og saa skabtes alle Skabninger. Og Mennesket lever ved sin Del-Sjæl*), og naar det dør, vender denne Del tilbage til Helheden. Hvis én spørger dem, hvorfra Fornuftens Verden da er kommen, vil de svare, at den er skabt ved Befaling; og naar man spørger: »ved Befaling af hvem?« vil de svare: »Vi ved det ikke, og vi har overhovedet ikke Evne til at opfatte Gud og Skaberen: vi siger derfor hverken, at han eksisterer, eller at han ikke eksisterer«; men Enhedsbekendelsens Folk**) siger, at disse Sekterer hylder den sidstnævnte Opfattelse, nemlig at han ikke eksisterer.

Paa denne Maade drager de Moslemin fra Troen, efter at deres Tale udelukkende har drejet sig om Skriftsteder og Traditioner fra Profeten***). Og naar man ser rigtigt til, benægter de Muhammeds Under-

*) I Modsætning til Al-Sjælen.

**) De Ortodokse, eller maaske i Ordets specielle Betydning: Sûfierne.

***) D. v. s.: De underbygger underfundigt deres Kætteri med Korancitater og Traditioner, som de giver en allegorisk Udægning.

gærninger. De hævder, at alt det, som er mødt Profeten, stammede fra tre Ting, nemlig Kamp, Sejr og Fantasi(?); dette er hos dem Meningen med Navnene Gabriel, Mikael og Israfil(?). De mener, at Profeten har fremsat de hellige Love af Hensyn til Daarerne og de Uvidende for at give dem noget at tænke paa og gøre dem Hovedet kruset, saa at de ikke skulde have Stunder til at begaa Utilbørigheder; men at disse Love ikke har nogen virkelig Betydning, og at der til hvert enkelt Lovbud er givet en allegorisk Fortolkning og en esoterisk Mening. Naar man ser ret til, saa arbejder de kun paa at tilintetgøre Loven. — Gud forbande dem! Saaledes siger de f. Eks. angaaende dette overleverede Udsagn af Profeten: »Graven er en Have blandt Paradisets Haver eller en Grøft blandt Helvedes Grøfter«, at »Graven« betyder Menneskets Legeme, som er Individets Grav, idet det gemmer Sjælen; hvis Vedkommende er Tilhænger af den esoteriske Mening og er overbærende mod sig selv og ikke bekymrer sig om Lovens Bud, saa er hans Legeme en Paradishave, men hvis han derimod ikke kender Lovens indre Mening og allegoriske Fortolkning, saa er hans Legeme som formet af Helvedes Skarn. Med Hensyn til det Træ i Paradiset, som kaldes Tûba⁴⁷), og hvorom det hedder, at der ikke findes noget Sted, hvortil dets Grene ikke naar hen, mener de fremdeles, at den allegoriske Fortolkning af denne Genstand er Solen, som hver Dag omfatter hele Verden, saaledes at der i hver Bolig ikke er nogen Krog, hvortil ikke en Straale deraf naar hen. Og paa lignende Maade fortolker de allegorisk baade Koranen og den hellige Lov og Bønnen, Fasten, Valfarten og Troen, og hvis vi skulde udvikle hver enkelt af disse Fortolkninger, vilde Bogen blive lang; men jeg har nu givet tilstrækkelige Eksempler.

Deres Lære er baseret paa Syvtallet. De tror paa syv Profeter, d. v. s. udvortes, thi ved den »indre Me-

ning« fornægter de alt¹⁾). De hævder, at der er syv Imâmer, og den af disse, som endnu ikke er kommen frem²⁾), og som endnu ventes, kalder de »Tidens Herre«. Paa Festdagen efter Fastemaaneden Ramadhân modtager de af hver Person en Dirhem og en Dânek³⁾), altsaa syv Dânek. I hver By har de en Person, som opfordrer Folk til at antage deres Lære; ham kalder de »Stormester«, og fra hans Haand udsendes Missionærer i hver enkelt By. Den, for hvem Læren fremsættes, kaldes Mustadjib (Svareren). I vor Tid har to bekendte Mænd opnaaet Værdigheden som Stormester. Den ene var Nâsir-i-Khusrô, som opholdt sig i Jungân og bragte Folkene dér bort fra den rette Vej. Hans Parti opstod nu dér. Men den anden var Hasan Sabbâh, som boede i Isfahan og derfra kom til Rai og holdt sig skjult dér og lokkede Menneskemasserne i Khorâsân og Irâq paa Afveje og bragte dem ind under hin Lære. Der var ogsaa en Mand i Ghazna, som hed Muhammed Adib og som havde været Missionær i Ægypten og lokket utallige Mennesker i Byerne og Landsbyerne paa Afveje.

Dette er nu her blevet beskrevet saa udførligt, for at, hvis nogen hører Ord af denne Art, han da kan vide, at det er hine Folks Tale, og lade være med at lytte dertil eller at gaa ind paa deres Hykleri. Som vi sagde, er der to Afdelinger af dem: 1. *Nâsiriterne*, Tilhængerne af Nâsir-i-Khusrô. Han var højlig værdig til Forbandelse. Han var Skribent og har i vantro og ugudelig Aand forfattet »Troens Form« og »Vejledning for de Forvirrede«. Og mange Folk i Tabaristân har forladt den rette Vej og antaget den Lære, som han prædikede⁴⁾). 2. *Sabbâhiterne*, Tilhængere af Hasan

* Nemlig af sit Skjul; der sigtes her til den sidste, den skjulte Imâm, Mahdien.

***) En Dânek = $\frac{1}{6}$ Dirhem; en Dirhem (Drachme) omtrent lig en Franc.

Sabbâh. Han var en Araber. Han begyndte sin Propaganda i Ægypten og var en stor Propagandist⁵⁰⁾.

Den femte Sekt af Shiiterne, *Tilhængerne af de tolv Imamer (Ithnâashariterne)*, udgør kun én Afdeling⁵¹⁾. Intet Parti blandt Shiiterne er større end dette. Ithnâashariterne er særdeles talrige i Irâq og Mâzenderân og ogsaa i Khorâsân. Deres Tro er den samme, som vi har udviklet tidligere som Shiiternes Tro. De foretager hver Dag 51 Nedkastninger til Bøn⁵²⁾. De religiøse Pligter hos dem er de samme, som man kender⁵³⁾, men de holder fremdeles en Ekstra-Fromhedshandling og en Takke-Nedkastning efter hver Bøn for nødvendig. De Koran-Surer, hvori der findes Nedkastnings-Vers, læser de ikke, for ikke at blande to Slags Nedkastninger sammen, en Bøns-Nedkastning og en Koranlæsnings-Nedkastning(?). De ofrer før Festbønnen paa Dagen Adhha⁵⁴⁾. Byg-Øl regner de for forbudt saavel som Vin, idet de anfører den Tradition fra Profeten, at *han forbød Huqqa-Vin, og Huqqa vil sige »Byg«*. Harens Kød holder de for forbudt. De anser det for rigtigt at indgaa Ægteskab uden Vidner og uden en Retsembedsmands Medvirken, men om Skilsmisse siger de, at den ikke er gyldig uden Retfærdigheds-Vidner; og til Bevis derpaa anfører de følgende sammenstillede Skriftsteder: *»I skal ægte dem retteligen, og I skal skilles fra dem retteligen, og I skal tage retfærdige Mænd til Vidner«*, idet de siger, at Gud har stillet det som Betingelse at tage Vidner ved Skilsmisse, ikke ved Ægteskabs Indgaaelse. Men at forstøde en Hustru tre Gange ialt er efter deres Mening ikke tilladt, da Gud har sagt: *»Forstødelse [kan ske] to Gange«* *). Ved Bønnen ved Jordfæstelse fremfører de fem Tekbîr**), idet de hævder, at det ikke

*) Sure II, 229.

**) »Tekbîr« er Raabet: »Allah akbar!« (»Gud er stor!«)

her drejer sig om en af de normerede Bønner, men om en Forbøn, og de anser det [derfor ogsaa] for tilfældeligt at afholde Jordfæstelses-Bønnen uden foregaaende Renselse.

De siger, at Imâmatet efter Profeten gik over til de Troendes Behersker Ali, og ham betegner de som mere fremragende end alle tidligere Profeter. Og efter ham gik Imâmatet over til hans Efterkommere, Imâm efter Imâm i Rækkefølge, indtil Tallet tolv blev fuldt. Disse Imâmers Navne er her opstillet i Orden med Forklaring af deres Forhold *).

»De Troendes Behersker« kalder Ithnâashariterne kun Ali, de andre kalder de Imâmer. Men Abû Bekr, Omar og Othmân betegner de som Tyranner, Undertrykkere og Plagere, og alt, hvad disse har fuldbragt, betegner de som daarlig Gerning. De mener, at Fadak rettelig tilkom Fâtima som Arv⁵⁵⁾, og søger Beviset derfor i dette Skriftsted: »Og Salomo arvede David« **). De tror paa en dobbelt »Genkomst«⁵⁶⁾ og mener, at intet Folk har været uden »Genkomst«, saaledes som [det fremgaar af Beretningerne om] Uzair og Syvsoverne⁵⁷⁾ o. l.; og de støtter sig paa dette Koranvers: »Ser Du ikke dem, som er gaaede ud fra deres Lande, Tusinder i Tal, af Frygt for Døden. Og Gud sagde til dem: »Dø!« Derpaa gjorde han dem levende igen« ***).

De regner det for nødvendigt at bede for deres Venner og at nedbede ondt over deres Modstandere. Og fremdeles betegner de Folk af deres egen Tro som »Troende«, fordi den er troende, der hylder Troen baade udvortes og indvortes; den derimod, som udvortes hylder Troen, men i sit Indre opponerer mod den, ham kalder de Muslim, eftersom han har mod-

*) Se ndf.

***) Koranen S. XXVII, 16.

****) Sure II. 244.

taget Islams Frelse ved Sværdet, men han er ikke troende«, og de anfører til Bevis herfor dette Koranvers: *Ørkenaraberne siger: »Vi er troende«. Sig til dem: I er ikke troende, men I kan sige: »Vi har antaget Islam«, dog er den ikke trængt ind i Eders Hjerter!«* *) De mener, at ogsaa det onde kommer fra Gud. De anser det for rigtigt, at den tolvte Imâm lever evigt og for lang Tid er skjult, og henholder sig i saa Henseende til Traditioner fra gamle Dage. Jeg har desangaaende set en Bog af Sejjid Murtadha med den fuldstændige Forklaring, betitlet »Det tilstrækkelige Bevis for den skjulte Eksistens« ⁵⁸).

Og nu følger . . . **) med Forklaring af Navne og Tidspunkter og Forhold ved de tolv Imâmer ifølge Ithnâashariternes Lære, fremstillet paa to Sider, til Oplysning for Læserne***).

Efter Ithnâashariternes Lære er de tolv Imâmer hellige, og hver enkelt af dem har gjort Mirakler og er i sin Levelid traadt aabent frem overfor sine Tilhængere, og der foreligger Retsafgørelser og Udtalelser af dem. Hver enkelt af dem beskikkede i sin Dødsstund den, der skulde være Imâm, indtil Imâmatet kom til Hasan Askarî. Denne overdrog Imâmatet til sin Søn og sagde: »Han er Mahdî og den i Tiden bestaaende«. Denne Mahdî fødtes i Aaret 255 i Sâmarra. Der findes en Grotte, i hvilken man siger, at Mahdî som Barn gik ind og forsvandt. Og Folk dræger paa Valfart til den Grotte. Fra Mahdîs Fødsel indtil det Tidspunkt, da denne Bog blev forfattet, er der forløbet 230 Maaneaar. Men Allâh er den, som ved alting bedst i Sandhed og Rigtighed.

Khâridjiternes Lære ⁶⁵). Khâridjiternes Lære stammer fra Slaget ved Siffîn, som udkæmpedes mellem

*) Sure XLIX, 14.

**) Teksten vistnok korrumpet.

***) Se p. 50—51.

de Troendes Behersker Ali og Muâwija. Det trak i Langdrag med dette Slag, og Grunden dertil var, at Muâwijas Tilhængere aldrig vilde begynde Slaget, og naar disse vendte tilbage fra Kamppladsen, holdt Ali ogsaa sine Venner fra at begynde Slaget: uden det vilde det ikke være trukket saa længe ud, inden der en Dag brød en Kamp løs. Paa denne Dag gik nemlig Mâlik ibn el-Ashtar, Slagteren, i Slaget og beredte en Kamp for at afgøre det hele i den Stund. Muâwija sagde til Amr ibn el-Âs: »Kan Du ikke finde paa en List? Han svarede: Jeg har endnu en List i Baghaanden, og den vil være tilstrækkelig. Denne List bestaar deri, at Du skal befale Soldaterne at samle alle de Eksemplarer af Koranen, som findes i Hæren og befæste disse Koraner paa Spidsen af deres Lanser og udraabe: »Guds hellige Bog skal afgøre det, som er os og Eder imellem, og det Resultat, som Raadspørgningen af Guds Bog giver, det vil vi slaa os til Ro med. Saaledes gjorde de, og Alis Venner ophørte af den Grund med Krigen. Hvor meget end Ali paastod, at det blot var Hykleri og List, vilde de ikke høre paa ham, men sagde: »De Mænd, som væbner sig mod os med Guds Bog, dem vil vi under ingen Omstændigheder kæmpe med. Og de tvang de Troendes Behersker Ali til at afholde sine Venner fra at kæmpe.

Imidlertid gjorde Mâlik ibn el-Ashtar et voldsomt Angreb. Alis Venner sagde til ham, at han skulde kalde Mâlik tilbage fra Kampen. Ali sendte saa Bud til Mâlik, at han skulde ophøre med Kampen. Han svarede: »Sagen er nu kommen til det Punkt, at det kun drejer sig om en Time. Du maa have Taalmodighed, til det hele er afgjort. Alis Venner drog deres Sværd mod Ali og sagde: Hvis Du ikke kalder ham tilbage fra Kampen, vil vi dræbe dig! Ali sendte saa Bud til Mâlik med de Ord: »Hvis Du fører denne Kamp for min Skyld, saa opgiv den. Det bør ikke

	Navn.	Tiltalenavn.	Tilnavn.	Fødsel.
1.	Ali	Abû-l-Hasan	Murtadha	i Mekka i det 30 Aar efter Elefar aaret (3: 600 e. C)
2.	El-Hasan ibn Ali	Abû Muhammed	ez-Zakî	i Medina i det and Aar efter Hedj (623—24)
3.	El-Husein ibn Ali	Abû Abdallâh	es-Soheil	i Medina 4 H. (6—26)
4.	Ali ibn ¹ el-Husein	Abû Ibrâhîm	Zein - el - Âbi-dîn	i Medina 38 H. (6—59)
5.	Muhammed ibn Ali	Abû Djafar	el-Bâqir	i Taibat 59 H. (67—)
6.	Djafar ibn Muhammed	Abû-Abdallâh	es-Sâdiq	i Medina 83 H. (70—)
7.	Mûsa ibn Djafar	Abû Ibrâhîm	el-Kâzim	108 H. (726—27)
8.	Alî ibn Mûsa	Abû-l-Husein	er-Ridhâ	i Medina 148 H. (76—)
9.	Muhammed ibn Alî	Abû Djafar	et-Taqî	i Medina 195 H. (8—11)
10.	Alî ibn Muhammed	Abû-l-Hasan	en-Naqî	i Medina 212 H. (8—28)
11.	El-Hasan ibn Ali el-Askerî	Abû Muhammed	ez-Zakî	232 H. (846—47)
12.	Muhammed el-Hasan	Abû-l-Qâsim	el-Mahdî	i Surra - man - raa 255 H. (869)

*) Angivet i arabiske Maaneaar.

**) Blandt Imâmernes Drabsmænd figurerer en Række omajjadiske

***) Jan. 661.

Død.	Leve- alder*).	Grav.	Moder.	Drabsmand**).
e. H. (5: 60—61 e.)	63	i El-Qari ved Kufa	Fâtima, Datter af Asad	Abd-er-Rahmân ibn Muldjâm.
Medina 49H. (69)	47	i Medina	Fâtima, Datter af Profeten	Djadat, Datter af El-Ashath ibn Qais ⁶⁰).
H. (680— !)	57	i Kerbelâ ⁶¹)	Shahrbânû, Dat- ter af Jezde- gerd ⁶²).	Shimr og Sinân (Gud forbande dem!)
Medina 110 (728—29)	72	i Medina	Umm Abdallâh, Datter af Ab- dallâh ibn el- Husein	Hishâm.
Medina 119 (737)	60	i Medina	Qarîba, Datter af El-Hashm ibn Muhammed ibn Abi Bekr	Ibrâhîm ibn We- lid.
H. (765)	65	i Medina	Hamîda el-Bar- barijja	Mansûr.
H. (780—)	56	i Mekka, i Qoreishiter- nes Kvarter	Umm-el-Benin	Hârûn er-Ra- shîd.
ûs 203 H. 18—19)	55	i Tus	Kheizurân	El-Mamûn.
H. ⁶³) (835 36)	25	i Mekka, i Qoreishiter- nes Kvarter	Samâna	Umm-el-Fadhî, Datter af El- Mamûn.
H. (868)	42	i Surra-man- raa (Samar- ra)	Hadîtha	El-Mustain.
H. (873 74)	28	i Surra-man- raa	Hakîma	El-Mutawakkil.

assidiske Kalifer.

ske, at de har dræbt mig, inden Du kommer tilbage til mig; din Ulejlighed vil da være spildt«. Da Mâlik hørte disse Ord, blev han forbitret, ophørte med Kampen og begav sig til det Sted, hvor Alî opholdt sig, og rettede Bebrejdelser mod alle de tilstedeværende. Disse drog deres Sværd og gjorde Front imod ham, saa at Alî maatte lægge sig imellem og bringe Striden til Ophør. Derpaa sendte de en Mand til Muâwijas Lejr for at spørge: Hvad var din Hensigt med det, som Du gjorde, nemlig at lade Koranerne bære paa Lanserne? Man svarede: »Der er allerede blevet dræbt saa mange Tusinde Islamiter. Nu bør vi vælge to Voldgiftsdommere, én fra hver Hær, og hvad disse to bestemmer om denne Sag*), det skal alle akceptere. Skønt nu de Troendes Behersker Alî sagde, at alt dette var Svig og Bedrag, saa nyttede det ikke; hans Venner fulgte ikke hans Bud, men sagde, at det skulde være saaledes, som den anden Part havde foreslaet, og det blev de alle enige om. Fra Muâwijas Side blev Amr ibn el-Âs valgt. Alî sagde: »Jeg beskikker Abdallâh Abbâs fra min Side«. Men alle Alîs Tilhængere sagde: Det gaar vi visselig ikke ind paa, fordi han er din Farbroders Søn. Vi maa sende én, der ikke er i Slægt med dig«. De udpegede Bû Mûsa Asharî, og efter deres fælles Bestemmelse overtog han Kalldelsen mod Alîs Vilje. Hvis Alî ikke var gaaet ind paa deres Beslutning, vilde han være omkommen for deres Haand. Men han sagde: »Der er ingen Klogskab hos den, som ikke er lydig«⁶⁶).

Bû Mûsa Asharî var en enfoldig Mand, men Amr ibn el-Âs var en af de snedigste Mænd i Verden, og han bedrog ogsaa Bû Mûsa straks fra deres første Sammenkomst. Først gav han ham Forrangen for sig, idet han lod ham gaa foran sig og sidde foran sig og

* 5: om, hvem der skulde være den retmæssige Kalif.

altid lod ham tale først for saa bag efter at sige, hvad han vilde. Bû Mûsa lod sig besnære af denne Smiger, gik foran Amr ibn el-Âs og indtog et højere Sæde end han. En Tidlang gik det nu paa denne Maade, idet Amr fik Tingene indrettet efter sit Hoved og skaffede sin Vilje Indgang i Bû Mûsas Sind. Saa en Dag sagde han: »O Bû Mûsa, jeg har fattet en Plan og udtænkt en Ting, som det vil være raadeligt for de Troende at gaa ind paa, og det er følgende: At Alî er en stor Mand, derom kan der ikke disputeres, men Syrerne vil ikke have ham, og Muawija er ikke værdig til denne Sag. Efter min Mening er ingen mere værdig end Du til at overtage Hvervet, og Du har fremfor dine Kammerater det Fortrin, at Du har deltaget i Profetens Flugt«. Bû Mûsa lod sig lokke ved denne Tale, men sagde til Amr: »Da man har gjort mig til Voldgiftsdommer, hvorledes kan jeg da vælge mig selv?« Amr svarede: »Du skal ikke vælge dig selv, Du skal blot sætte din Mand, altsaa Alî, ud af Spillet, saa at jeg kan foreslaa dig, thi det er det bedste Raad«. — »Det passer udmærket,« svarede Bû Mûsa. Det blev man altsaa enig om.

Saa oprandt den fastsatte Dag, og mange Mennesker forsamledes fra begge Sider. Bû Mûsa traadte frem, og Amr ibn el-Âs kom bag efter ham og satte sig derpaa ned, medens Folk sad med spændte Blikke for at se, hvad der nu vilde ske. Bû Mûsa rejste sig, holdt den indledende Bøn og fremsagde Lovprisningen af Gud den ophøjede og Profeten og sagde derefter: »I har overdraget os to denne Voldgiftssag, og vi har nu i to Maaneder betragtet Sagen omhyggelig fra alle Sider og holdt Raad om den. Vi er komne til det Resultat, at det rigtige er at fjærne Alî fra Stillingen, ligesom man fjærner en Ring af Fingeren«. Og med det samme trak han sin Ring af den højre Haand og satte den paa den venstre. Amr rejste sig saa, holdt

den indledende Bøn og sagde saa: »Da Bû Mûsa har dømt Ali til at fjærnnes fra hans Hverv, saa indsætter jeg Muâwija i Kalifværdigheden«. Bû Mûsa havde næret det lokkende Haab, at Amr ibn el-Âs efter sit Løfte vilde nævne hans, Bû Mûsas, Navn. Da det ikke skete, blev Bû Mûsa forbitret i sit Hjærte og raabte: »O Du Forræder og Bedrager, Du har løjet og bedraget, og det er om dine Lige, at Gud siger i Koranen: »*Han er ligesom en Hund, der, selv om man jager den bort, graadig lader Tungen hænge ud af Halsen*«*). Amr ibn el-Âs svarede: »*Ligesom Æslet, der bærer Bøger*«**). De Tilstedeværende begyndte nu ogsaa at kives, og den ene skældte den anden ud for en Forræder.

Imidlertid forsamledes en Skare af Alis Venner og sagde til hverandre: »Hvorledes har Ali kunnet gaa ind paa denne Kendelse af de to Voldgiftsmænd, og hvorledes har han kunnet ringeagte Guds Afgørelse? Ved den Maade, hvorpaa han er optraadt, er han bleven en Vantro, og vi bør bekrige ham, indtil han paany bliver en Muslim og gør Bod for denne Synd, eller ogsaa maa vi dræbe ham«. Under denne Tale rejste de sig, og paa den Dag saa denne Sekt (Khâridjiterne) Lyset. Og den Skare Personer, som havde begyndt denne Tale, lagde Grunden til denne Lære og opfordrede Folk til at antage den. Deres Løsen og Feltraab var: »*Der er ingen Dommer uden Allâh!*« De blev efterhaanden et stærkt Parti: 3—4000 Personer indgik paa denne Pagt. Ali, der havde faaet Nys derom, lod de mest fremtrædende blandt dem kalde til sig og raadede og formanede dem, men det var til ingen Nytte, og de brød sig ikke om hans Ord. Disse Folk sagde: »Saa længe vi er i Hæren, vil vi

*) Koranen Sure VII, 175.

***) Sure LXII, 5: De hvem man har paabyrdet Pentateuchen, og som ikke retter sig efter den, er ligesom Æslet, der bærer Bøger«.

ikke naa vort Maal; det rigtigste er, at vi skiller os ud fra den, for at vi kan gennemføre vor Sag«. Saa skilte de sig ud af Alis Hær og forsamlede sig ved Nahrân og begyndte med Oprør og Plyndring. Ali fandt sig deri med stor Taalmodighed, indtil det gik over alle Grænser. Saa rejste han sig og begav sig til dem og kaldte nogle af deres bekendte og veltalende Mænd til sig og sagde til dem: »I har støttet og styrket mig og været mine Venner; af hvilken Grund har I nu gjort Oprør?« De svarede: »Vi var dine Venner, saa længe Du var Muslim, men nu, du Du er bleven en Vantro, har vi vendt os fra dig. Hvis Du erkender din Synd og gør Bod og igen bliver en Muslim, vil vi atter blive dine Tilhængere; hvis ikke, vil vi bekrige dig eller dræbe dig, eller ogsaa vil vi alle lide Døden«. Ali sagde: »Hvilken Synd har jeg da begaaet?« De svarede: »Du har underkastet dig Menneskers Dom og vendt dig bort fra Guds Dom, men Gud den ophøjede siger: »*De, der ikke dømmer efter det, som Gud har aabenbaret, er Vantro*«*). Ali sagde: »Den Dag, da Forslaget om de to Voldgiftsmænd blev stillet, sagde jeg til Eder, at det var Hykleri og Forræderi fra Fjendernes Side, men I vilde ikke høre mig, og I holdt med Uvilje mig og mine Venner borte fra Krigen. Hvad kan I da nu bebrejde mig i saa Henseende?« De svarede: »Ja, vi har ogsaa paa den Dag været Vantro og begaaet en Synd ligesom Du; men nu har vi gjort Bod og er paany bleven Islamiter. Du bør ogsaa bekende dig til Guds egne Ord og paany blive Muslim«. Ali sagde: »Priset være Gud! Jeg har før end alle Mennesker bragt Verden Troen, og jeg har deltaget med Guds Profet i »Flugten« (**), og jeg har i hans Nærværelse kastet tapre

*) Sure V, 48.

**) Hedjra.

Krigere til Jordan. Og nu i min Alderdom skulde jeg bevidne, at jeg var Vantro, og blive Muslim for anden Gang, og al min Møje skulde være spildt! Hvis nu en anden fældede en Voldgiftsdom over Eder i en Trossag, vilde han da maaske ogsaa derved blive en Vantro? Har ikke Gud den ophøjede paabudt Voldgift, naar der opstaar Splid mellem en Hustru og hendes Ægtefælle, idet det hedder: »*I skal beskikke en Voldgiftsmand af hans og en Voldgiftsmand af hendes Slægt*«^{*}). Og har han ikke paabudt Voldgift af to retfærdige Mænd i Spørgsmaal om Erstatning for Jagtbytte dræbt under Pilgrimsfæerden i Mekka, idet han siger: »*To retfærdige Mænd iblandt Eder skal paadømme det*«^{**}). Og saa er jeg desuden ikke frivillig gaaet ind paa de to Voldgiftsmænds Afgørelse, men I har tvunget mig dertil med Vold, og det viste sig da, at det var Forræderi og Svig. Men selv om jeg frivillig var gaaet med dertil, hvorledes kunde jeg da blive vantro derved?»

Saadanne og lignende Argumenter fremførte han, og tilsidst vendte 1500 Mænd tilbage til ham og gjorde Bod; men de andre holdt fast ved deres slette Tro og slog Lejr ved Nahr-vân. De troede, at Gudstjernerne blev vantro baade ved store og smaa Synder, og de dræbte alle Islamiter, som de traf paa, baade Kvinder og Mænd, smaa og store⁽⁷⁾). Ali viste megen Taalmodighed og formanede dem hver Dag, men til ingen Nytte. Saa en Dag meldte man ham, at to Personer med to Kvinder og to Æsler var dragne forbi dem: Khâridjiterne havde grebet dem og spurgt dem om deres Religion: den ene havde sagt, at han var en Kristen, og at en af Kvinderne var hans Hustru, og de havde saa ladet ham og Konen gaa uden at lægge

*) Sure IV, 39.

**) Sure V, 46.

dem Hindringer i Vejen; den anden, der sagde, at han var en Muslim, havde de dræbt tillige med hans Kone og det Barn, som Konen bar under sit Hjærte. Da denne Efterretning naaede de Troendes Behersker Ali, sagde han: »I denne Sag bør der ikke være nogen Tøven«. Dermed beredte han sig til at bekriige dem. Først stævnedede han dem for sig i Guds den op-højedes, i Troens og Lovens Navn, som det sig hør og bør, men de lyttede ikke til ham, men blev kun end mere genstridige og begyndte paa Kamp, saa at det tilsidst blev til en rigtig Krig, og de blev dræbte . . .⁶⁵⁾.

Khâridjiternes Lære kom efter den Tid igen frem blandt Folk. De fornægtede Ali og alle, som har været [ved Magten] efter ham. Der har bestandig været et Parti, der hyldede deres Lære, og blandt dem er der opstaaet betydelige veltalende Mænd, Prædikanter og Krigere saasom Nâfi Azraq og Qatarî ibn el-Ghadjât et-Tamîmî og Dhahhâk ibn Qais o. fl.⁶⁶⁾. Der er femten Sekter af Khâridjiterne.

Azraqiterne er Tilhængere af Nâfi ibn Azraq; *Nadjditerne* er Tilhængere af Nadjda ibn Âmir el-Hanefî; *Adjâriditerne* er Tilhængere af Abd-el-Kerîm Adjarrad, *Khârimiterne* af Shuaib ibn Khârim, *Thaâlibiterne* af Thaâliba ibn Âmir, *Djarûditerne* af Ubeidallâh ibn Djarûd, *Sifriterne* af Sijâd ibn el-Asfar, *Ibâdhiterne* af Abdallâh ibn Ibâdh, *Hafsiterne* af Hafs ibn el-Miqdâm, *Beihasiterne* af Abû Beihas ibn Heisam, *Jezîditerne* af Jezîd ibn Anîsa, *Shamrâkhiterne* af Ibn Abdallâh Shamrâkh, *Fadhliterne* af Fadhl ibn Abdallâh, *Dhahhâkiterne* af Dhahhâk ibn Qais, *Badaïterne* af Jahja ibn Asram: disse sidste forsikrede, at Paradiset tilkom dem selv(?).

Denne Khâridjiternes Sekt og dens Lære var fra Begyndelsen kun én. Hver enkelt af de Partier, som

jeg her har omtalt, har foraarsaget store Begivenheder og meget Oprør⁷⁰⁾. Med Hensyn til denne Lære findes mangt og meget i flere Bøger, hvorefter jeg her har givet en kortfattet og korrekt sammenstillet Fremstilling. Hvis nogen ønsker en udførlig Forklaring, saa kan han finde den i Bogen »Ahsan el-kubâr«⁷¹⁾.

Noter og Forklaringer.

KAPITEL I.

1) Koran Sure XXIX, 61. Citatet er ufuldstændigt. Koranverset lyder saaledes: »Og hvis Du spørger dem, hvem der har skabt Himlene og Jorden og givet Sol og Maane deres Lob, vil de svare: Gud.« Der tilføjes en unøjagtig persisk Oversættelse og knyttes dertil nogle Bemærkninger, som jeg har udeladt, fordi Meningen er mig uklar. Stedet synes at være forskrevet.

2) Fremstillingen af Museilimas Historie horte hjemme i det femte Kapitel, som mangler i vor Tekst. Paa Profeten Muhammeds Tid optraadte blandt andre arabiske Profeter Museilima hos Hanifa-Stammen i Jemama. Muhammedanerne smæder ham som en falsk Profet, en uoriginal Efterligner af Muhammed, og giver ham Tilnavnet El-Kazzâb, »Løgneren«. Han var i Virkeligheden en from Asket-Prædikant, der gjorde stærkt Indtryk ved sine Taler om Dommedag og om Guds Evne til at se alt, hvad der skjuler sig i Menneskets Bryst (Se Fr. Buhl: Muhammed p. 113). Ved Muhammeds Død stod Museilima som Leder af et farligt Oprør blandt de mægtige Stammer omkring Jemama. Abu Bekr sendte Khalid imod ham, og Museilima faldt efter en haard Kamp i Slaget ved Jemama Aar 11 e. H. Sml. Mutahhar el-Maqdisi, le Livre de la Création et de l'Hist., publ. p. Huart I p. 55.

3) Sure XVII, 110. Anledningen til dette Koranvers var ifølge Kommentatorerne den, at Hedningene, der havde hørt Muhammed raabe: Yâ Allâh, yâ Rahmân!« »O Gud, o du Barmhjærtige!« bebrejdede ham, at han forbød dem at tilbede to Guder, medens han selv anraabte en anden Gud foruden Allah.

4) Med Formlen »Bismillâhi-r-rahmâni-r-rahim« indledes alle muhammedanske Bøger, ikke blot arabiske, men

ogsaa persiske, tyrkiske o. s. v. Formen »Allahomma«, som sprogligt set ikke er klar, hænger i hvert Fald sammen med Navnet »Allâh«.

5) Sure XXVII, 30. Der fortælles paa dette Sted i Koranen om, hvorledes Salomo havde forsamlet alle Fuglene. Hærfuglen alene kom for sent og undskyldte sig med, at den havde været langt borte; den kom fra Saba, hvor den havde set en Dronning, der herskede over et afgudsdyrkende Folk. Salomo lod Hærfuglen drage afsted igen til Dronningen af Saba og medgav den en Skrivelse til hende. Da Dronningen modtog den, sagde hun til sit Riges Stormænd: »I Herrer! der er blevet bragt mig et kosteligt Brev; sandelig er det fra Salomo og dets Indhold er: »I Guds, den naadiges, den barmhjærtiges Navn! I skal ikke gøre Oprør mod mig, men blive Muslimin.«

6) Hormazd er den nypersiske Form for Navnet Ahura Mazda. Den mellempersiske (sasanidiske) Form var Auharmazd, udtalt Ôhrmazd, men at den ved Metatesis fremkomne Form Hormizd, Hormuzd allerede fandtes den Gang, ses af de byzantinske Gengivelser af det sasanidiske Kongenavn: Ὁρμιζδης. -- *Ized* kommer af det avestiske *jazata*, der var Fællesbetegnelsen for Guderne udenfor Ahura Mazda og den snævrere Kres af Amshaspand'er; *jazdân* er oprindelig Flertalsformen af det samme Ord (avest. *jazatanâm*, Gen. Plur.), men har allerede paa Mellempersisk tillige Betydningen »Gud«. Paa Nypersisk bruges »jazdân« ganske synonymt med det sjældnere »ized« som persisk Ækvivalent til det arabiske »allâh«.

7) Det persiske Ord for »Afgud«, *but*, kommer af »Buddha«.

8) Koran Sure XXXIX. 4. Hele Verset lyder saaledes: »Og hvad angaar den, som tager sig Herrer foruden Gud, [idet de siger:] »Vi tilbede dem ikke uden i den Hensigt, at de skal bringe os nærmere til Gud«, saa skal Gud dømme mellem dem.«

9) *Farr-izedi* og *Jezd-farah* betyder det samme, nemlig »Gudeglans«. *Farr* eller *farrah* er den persiske Form (oldpersisk *farnah*, anvendt i Egennavne: *Farnabazos*, *Tissafernes* o. s. v.), der svarer til avestisk *khvarənah*. Dette er en særlig Ild, egentlig den himmelske Ild, som er nedstegen til Jorden og bleven til Præsteild eller Kongeild (»Majestæten«). Den tilhører de ariske Folk og den hellige Zoroaster og gaar paa mystisk Maade i Arv til de ret-

mæssige iranske Konger. Fremmede Tyranner og Usurpatorer som Azhi Dahâka og Franhrasyan har forgæves søgt at hente den op fra dens Skjul i den mytiske Sø Vourukasha.

¹⁰⁾ Muhammed el-Maqdisi, arabisk Geograf fra det 10de Aarh. e. Chr.

¹¹⁾ Det virkelige Forhold er det, at *Avesta* — hvoraf i det højeste den ældste Del, de i en særlig Dialekt affattede Hymner (Gâthâer) kan stamme fra Zoroaster selv eller hans nærmeste Eftertid, — er Grundteksten; der er affattet i et nord- eller østiransk Sprog og har faaet sin endelige Redaktion i Begyndelsen af Sasanidetiden; af denne sasanidiske Tekst er en stor Del gaaet tabt under de senere politiske Katastrofer. *Zend*, d. e. »Fortolkning«, kaldes den i Pehlevisproget (Mellempersisk, Rigssproget paa Sasanidetiden) affattede Kommentar til *Avesta*. *Pâzend* hedder Transskriptionen af Pehlevisproget med *Avesta*-Bogstaver, medens Transskriptionen med arabiske Bogstaver kaldes *Parsi*.

¹²⁾ Citatet er rekonstrueret; i den foreliggende Tekst er det en Del forvandsket. Det er slet ikke Avestisk, som Abû-l-Maâli tror, men Pehlevi. Citatet, der stammer fra Patet (det persiske Confiteor), er taget fra Mutahhar ibn Tâhir el-Maqdisi, som i sin »Bog om Skabelsen og Historien« beretter, hvorledes han har hørt det foredrage af Præsterne i et Ildtempel i Khûz. (Se Huart i *Journal Asiatique* 9 série t. 18 (1901) p. 19—20 og sammes Udg. af nævnte Værk I p. 56 f.).

¹³⁾ Med Hensyn til Etymologien af persisk *khudâ* eller *khudâji* (»Herre, Gud«) er Meningen blandt europæiske Forskere delte. Hübschmann foreslaar at bringe Ordet i Forbindelse med sanskrit *svatas + ayu*, »levende ved sig selv« hvad der vilde stemme med Abû-l-Maâlis Etymologi eller med sanskrit *svatas + âdi*, »begyndende af sig selv, uranfänglich«, men siger selv, at disse Tydninger er ligesaa uvisse som alt andet, man har fremsat derom. Andreas foreslaar *svatas + dhâ*, »den der selv giver Loven«. — *Bâr-khudâi* er en S sammensætning af *bâr*, »Skaber«, med *khudâ i*, og *khudâvend* er ifølge Andreas en arkaistisk Form, der svarer til et *svadhavantam.

¹⁴⁾ *Failasîf*; Ordet bruges specielt om de græske Filosofer.

¹⁵⁾ Schefer formoder, at Navnet er fejlagtigt, og at der skal læses Abu-l-Hasan Sâbi. Denne Författer var født 836 e. C., død 901.

¹⁶⁾ Abû-l-Khair Hasan, kaldet Ibn Khammâr, bekendt som Oversætter af videnskabelige Værker fra Syrisk, var Kristen, men gik i sin høje Alderdom over til Islam. Han døde i Begyndelsen af det 11 Aarh. e. C. Se Birûnis India, Sachaus engelske Oversættelse II p. 256.

¹⁷⁾ Formodentlig drejer det sig her om »Timaios«, skønt Citatet ikke lader sig identificere. Værkets Titel er imidlertid i den persiske Tekst forvansket til Ukendelighed.

¹⁸⁾ De to her anførte Breve stammer formodentlig fra en eller anden Bearbejdelse af Pseudokallisthenes' Alexanderroman. Det første minder i Indholdet om et Brev fra Alexander til Darius i den fra Pehlevi oversatte syriske Alexanderroman (p. 48 f. i Budge's Oversættelse: The History of Alexander the Great, being the Syrian Version of the Pseudo-Callisthenes, Cambr. 1889). Til det andet Brev findes noget tilsvarende p. 131 hos Budge.

¹⁹⁾ Rûmieerne ☉: Folkene fra Rûm (Rom, det østromerske Rige). Af disse var naturligvis de over Forasien spredte kristne Syrere bedst kendt af den islamitiske Verden.

²⁰⁾ Teksten gengiver i det hele disse syriske og hebræiske Navne korrekt. Kun det sidste er forskrevet, men det skal vistnok være Êl-Shaddâj. Sml. dog Mutahhar el-Maqdisî Huarts Udg. I p. 58.

²¹⁾ *Ulugh*, tyrk., »stor«; den anden Halvdel af Navnet er tvivlsom, efter Mutahhar el-Maqdisî »rig« (af østtyrk. *bai*), se Huarts Udg. I p. 57.

²²⁾ *Mahâdêva* ☉: »den store Gud«. De øvrige Navne er stærkt forvanskede. Forfatteren har dem fra den oftere nævnte Mutahhar ibn Tâhir el-Maqdisî, i hvis Tekst de har faaet Formerne: Shitâ, Vâbit, Mahâdêv. Huarts Udg. I p. 57.

²³⁾ Astronomen Abû Raihân, bedst kendt under Navnet Birûnî, var en Perser, født 973 i Kharezm, død 1048 i Ghazna, hvortil han var kommen under Sultan Mahmûds Regering. Han var vel bevandret i Matematik, Astronomi, Kronologi og Historie og skrev paa Arabisk to Værker, der er blevne berømte, og til hvilke vor Tids Forskning staar i Gæld for mange værdifulde Oplysninger, nemlig Bogen om de gamle Folks Kronologi og den her nævnte Bog om Indiens Forhold, som har været en af Abû-l-Maâlîs Hovedkilder ved Omtalen af Indiens Religionsformer.

²⁴⁾ »*Batandjal*« ☉: Patanjali, her Titlen paa en populær teosofisk Afhandling i Dialogform, som Birûnî har oversat paa Arabisk og benyttet i sin »Indica«. Dette Skrift har været forskelligt fra de Yoga-Aforismer, som er forfattede

af Patanjali (overs. paa Engelsk med Baoja Rajas Kommentar af Rajendratata Mitra, Calc. 1882), hvorom P. Tuxen, Yoga, p. 13 og 16.

²⁵⁾ D. v. s. Brahman, se Note 65 til Kap. II.

²⁶⁾ Sml. Indl. p. 5. Det drejer sig her ikke om fem Bøger, men der er dog en vis Relation imellem de fem Navne. *Bhagavadgîtâ* (»Gîtâ«) er en filosofisk Diskurs, som er indskuddt i det episke Digt *Mahâbhârata* (»Bhârat«), og som foregaar mellem *Vasudêva*—*Krishna* (»Bâsudêv«) og *Arjuna* (»Ardjun«). Den deri fremstillede Filosofi stemmer delvis overens med den ateistiske Lære, som kaldes Sânkhya-Læren; men hertil kommer Lærdomme hentede fra Vedânta-Systemet, idet *Bhagavadgîtâ* antager »som det eneste virkelig eksisterende et evigt uforanderligt, rent aandeligt Princip, det absolute Brahman), som er ét med Enkelt-sjælene, hvis Mangfoldighed kun er et Skin, og betragter Naturen som et Gøglespil, en Leg, som det Absolute leger med sig selv, og som bestaar fra Evighed af, men periodisk »inddrages« og »udsendes«, henholdsvis ved Enden og Begyndelsen af en Verdensperiode« (Søren Sørensen i Salmonsens Leksikon, Art. *Bhagavadgîtâ*). For saa vidt kan Abû-l-Maâlî med nogen Ret anføre *Bhagavadgîtâ* som en Afhandling om »Guds Enhed«. Forøvrigt har der i Virkeligheden eksisteret en Bog med Titlen »Sânkhya«, som er oversat paa Arabisk og oftere benyttet af Birûni. Dens Forfatter var Kapila, men den var ikke identisk med Sânkhyapravacanam (The Sânkhya Aphorisms of Kapila, transl. by Ballantyne, Lond. 1885). Se Sachaus Oversættelse af Birûnîs »India«, (Lond. 1888) II p. 266.

²⁷⁾ Ordet er forskrevet, men at det skal læses *isvara*, er ganske sikkert. Dette indiske Ord findes ogsaa omtalt hos Birûni. (Se min Artikel i »le Monde Oriental« 1911 p. 211.

KAPITEL II.

¹⁾ Abû Îsa el-Warrâq var ifølge Fihrist en hemmelig Manikæer; se G. Flügel. Mani (Lpz. 1862) pp. 78 og 107.

²⁾ Zoheir var en af Muallaqa-Digterne fra den forislamitiske Tid; hans her nævnte Søn, Kaab, der omvendte sig til Islam, var ligeledes Digter (Shefers Note).

³⁾ Schefer anfører efter Korankommentatorerne, at Suwâ var en Kvindefigur, Wadd en Mandsfigur, Jaghûth

havde Skikkelse som en Love, Nasr som en Grib, Jaûq som en Hoppe, Lât var en Menneskeskikkelse, Uzzâ en Mimosa, af hvis Stamme — da den blev omhugget af Khâlid ibn Walid paa Profetens Bud — en Hundjævel fór ud og blev dræbt af Khâlid. (Efter Ibn Abbas bestod Uzzas Helligdom af tre Samura-Træer [en Slags Akazie], af hvilke det ene, man vidste ikke hvilket, var Gudindens Bolig, se Buhl: Muhammeds Liv p. 91). Menât var en Stenblok, Hubal et Stykke Agat, som en qoreishitisk Høvding havde hjembragt fra et fremmed Land; Assâf og Naila var Mennesker, der havde begaaet Utugt i Kaba og derfor var blevne forvandlede til Statuer af Sten; Sad var en Klippe i Ørkenen. (Sml. Wellhausen, Reste arab. Heidentums p. 13—45). — Abû-l-Maâli synes at have benyttet samme Kilde som Shahrastâni, idet denne opregner Afguderne og deres Lokalisering i Overensstemmelse med og gennemgaaende i samme Rækkefølge som Abû-l-Maâli. Enkelte Afgivelser synes blot at skyldes Unøjagtighed hos Abû-l-Maâlis Afskrivere: Shahrastâni har — korrekt — Jaghûth som Mazhidj's og andre jemeniske Stammers Gud, Jaûq derimod som Hamdans, hos Abû-l-Maâli er Forholdet byttet om; Wadd tilhører Stammen Kalb i Dûmat el-Djandal (ligesaa Dimeshqî, Chwolson, Ssabier II, p. 405); denne Betegnelse er kommen til at staa et andet Sted i Abû-l-Maâlis Opregning. — Al-Lât (Sammentrækning af al-llâhat, Femininumsform til »Allâh«) er den af Herodot (III, 8) omtalte Alilat (= Urania), oprindeligt en Solgudinde. Al-Uzza var i Nordarabien = Venusstjærnen. I Tâif findes endnu nogle Stenblokke, som af Befolkningen kaldes Al-Uzzâ. Hubal og Al-Lât, og Doughty meddeler, at nogle af Beduinerne stadig, naar de er syge, kommer hemmeligt for at gnide sig op ad dem (anført efter Buhl p. 76 ff; Hovedværket her er Wellhausen: Reste arab. Heidentums, Berl. 1897). — Safâ og Merwa er to Høje i Nærheden af Mekka, mellem hvilke Pilgrimmene skal løbe syv Gange frem og tilbage.

4) Koran. Sure XXIII, 39. I Abû-Maâlis Tekst er Slutningen lidt ukorrekt citeret.

5) Tubba ibn Kulaikarib, Teksten har fejlagtigt Kalbkarib [Schefers Rettelse]. Han var en himjaritisk Høvding og kaldes af Historiekriverne Tubba al-asghar »den lille« eller al-âkhir »den sidste« [Schefer.].

6) Schefer citerer efter Ibn Kethir den gribende fatalistisk-filosofiske Tale, som Quss holdt paa Markedet i

Ukâz, og hvorom Profeten bevarede Erindringen. — Markedet i Ukâz i Nærheden af Mekka var et af de berømteste Markeder, til hvilke Beduinerne og de fremmede Købmænd strømmede sammen i de fredlyste Maaneder (Buhl: Muh. p. 64).

⁷⁾ Schefer meddeler fra en anden Kilde videre Detailler om denne; sml. Buhl: Muh. p. 111.

⁸⁾ Gheith, i Teksten staar fejlagtigt Bueith (Schefers Rettelse).

⁹⁾ I Teksten fejlagtigt Nabigha ibn Abi Salb, Thaqaften, rettet af Schefer. Om Omajja ibn Abi-s-Salt se Buhl: Muh. p. 110—11.

¹⁰⁾ Sahbân var berømt for sin Veltalenhed, sml. Sadi's Gulistân IV Bogs 6te Fortælling.

¹¹⁾ Saaledes Schefer; Teksten har: Omar ibn Nufeil.

¹²⁾ Kâhin, Spaapræster, hvis professionelle Teknik Muhammed i Begyndelsen tog til Mønster (Wellhausen: Reste arab. Heidenthums p. 134 ff., Buhl: Muh. p. 95). Baade Satih og Shiqq er berømt for deres Forudsigelser; den førstnærnte har af Legenden faaet tildelt en Alder af 300 Aar. (Schefer.)

¹³⁾ Se Buhl: Muh. p. 27 ff.

¹⁴⁾ Teksten har Thalib; sml. Buhl: Muh. p. 77 ff.

¹⁵⁾ Buhl: Muh. p. 85—86.

¹⁶⁾ Agathodaimon (den persiske Form hos Abû-l-Maâli er Aghadimôn, Shahrastâni bruger den endnu mere sammentrukne Form Adhîmûn), den »gode Aand«, en græsk khtonisk Gud og Frugtbarhedsguddom, nævnes gærne sammen med Hermes (Trismegistos) som urgræske Vismænd, ogsaa (Abû-l-Maâli og Shahrastâni) som Sabiernes Profeter. Shahrastâni identificerer Agathodaimon med Seth og Hermes med Enoch. Agathodaimon havde sagt, at de første Elementer var fem: Skaberen, Fornuften, Sjælen, Rummet og Tomheden, og deraf var de sammensatte Ting opstaaede. Hermes havde opstillet Taksigelse overfor Gud og Lydighed mod Loven som Menneskenes første Pligter (Shahrastâni ed. Cureton p. 241, Haarbrückers Oversættelse II p. 61—62). — Pythagoras, der drittes im Bunde, faar en udførligere Behandling af Shahrastâni (Cureton 265 ff., Haarbrücker II, p. 98 ff.), aabenbart efter nypythagoræiske Kilder.

¹⁷⁾ Det væsentlige i dette forvirrede Sømmensurium er aabenbart Reminiscenser fra Nyplatonismen.

¹⁸⁾ Saaledes ogsaa Shahrastâni, der giver udførligere Meddelelser.

¹⁹⁾ Shahrastâni melder om deres Lære, at de adskille sig fra de øvrige Jøder med Hensyn til Sabbaten og Festerne og visse Spiseregler, og at de udeu at anerkende Jesus som Profet og Evangelierne som Aabenbaringer dog betragtede hans Formaninger og Anvisninger som gode og som noget, der ikke stod i Modstrid med Thora.

²⁰⁾ Hvad dette er for en Sekt, derom kan jeg intet oplyse. Shahrastâni omtaler af jødiske Sekter foruden Anâniterne og Samaritanerne endnu to: Isawiterne, Tilhængerne af Abû Îsa Ishâq ibn Jaqûb el-Isfahâni, der levede paa Kalifen Mansûrs Tid og gjaldt for at have Evne til at gøre Mirakler, og Jôdaâniterne, Tilhængerne af Jôdaân fra Hamadan. Begge disse Sekter fordrede en vis Askese. Isawiterne ydede Jesus en betinget Anerkendelse som Profet, og Jôdaâniterne holdt paa en allegorisk Fortolkning af Thora. Maaske menes med Er-Râijat en af disse Sekter.

²¹⁾ Eksilarken, Jødernes Overhoved i Orienten, aramæisk Rêsh galûthâ. Under Sasaniderne spillede denne Potentat, hvis Valg skulde stadfæstes af Perserkongen, en stor politisk Rolle

²²⁾ Med dette Ord menes Rabbinerne.

²³⁾ Hvad Abû-l-Maâli her fortæller om »de 80's Bibel«, er en Variation af det bekendte Sagn, der knytter sig til Tilblivelsen af den alexandrinske Bibeloversættelse, Septuaginta, som paa Ptolemaios Filadelfos' Foranstaltning udarbejdedes af 72 palæstinensiske Jøder.

²⁴⁾ Shahrastâni behandler de Kristnes mærkelige Spekulationer over Ordets Kødbliven, over Forstaaelsen af Treenighedsbegrebet o. l. Da Messias var genopstanden, overdrog han sin Magt til Simon Peter, der var den fortræffeligste af Apostlene, hvad angaar Kundskab, Fromhed og Dannelse, men Paulus bragte Forvirring i hans Værk ved at blande Filosofernes Tænkning deri. Ogsaa Shahrastâni anfører Melchiter, Nestorianere og Jakobiter som de tre Hovedsekte, men siger, at der ialt var 72 kristne Sekter (Se herom Note 3 til Kap. 3).

²⁵⁾ Jakobiterne, der har Navn efter Jakob Baradaeus, Biskop i Edessa († 578), var en monofysitisk kristen Sekt, hvoraf endnu en Rest er tilbage i Mesopotamien. Matta (Mathæus) var if. Pizzi Biskop i Aleppo i første Halvdel af det 7de Aarhundrede.

²⁶⁾ Abû-l-Maâlis uklare Fremstilling af Jakobiternes og Nestorianernes Lærdomme bringer ikke den væsentlige Forskel frem mellem de monofysitiske Jakobitere og Nestorianerne med deres Hævdelse af de to Naturer. Abû-l-Maâli har aabenbart ikke selv begrebet Kærnen i dette Stridsspørgsmaal, hvad der ogsaa maa have været meget vanskeligt for en Muhammedaner. Heller ikke hos Shahrastâni er Kærnepunktet klart fremsat. — Syreren Nestorios blev Patriark i Konstantinopel i 428. Hans Lære fik efter at være bleven fordømt i Romerriget sit Centrum i Orienten. De Kristne, der levede i Sasanideriget, var Nestorianere; deres Kirke styredes af en egen Patriark.

²⁷⁾ Den Malkâ, som Abû-l-Maâli omtaler som Melchiternes Stifter, er en legendær Figur. Shahrastâni siger, at Melchiterne er Tilhængere af Malkâ, som optraadte i Byzanz og bemægtigede sig Riget. I Virkeligheden betyder Melchiter« (af syrisk malkâ »Konge«) blot de »kongelig-sindede«, og med dette Navn betegnedes de ortodokse Katoliker i Orienten, fordi de fulgte den Lære, som blev fastslaaet paa den af Kejser Marcian i 451 sammenkaldte Synode i Chalkedon. — Det er karakteristisk, at det, der har frapperet Muhammedanerne mest ved Katolicismen, er Spekulationerne over Jomfrufødslen. — Shahrastâni giver en ganske vist meget fragmentarisk, men nogenlunde rigtig Skildring af Melchiternes Ideer.

²⁸⁾ *Heikal*, syrisk Laaneord, »Tempel«.

²⁹⁾ Rom er en Fejl for Jerusalem; Forveksling med Paven.

³⁰⁾ Katolikos er egentlig det armenske Kirkeoverhoveds Titel. Den armenske Kirke var monofysitisk og stod ikke paa Kalchedon-Synodens Grund. Men ogsaa Nestorianernes Overhoved kaldtes paa Kalifatets Tid for Katholikos, og det er ham, Abû-l-Maâli her sigter til. Han boede i Bagdad i Klostret Deir-er-Rûm paa Tigris' østlige Bred i Shammâsijah-Kvarteret, hvor ogsaa Jakobiterne havde deres Hovedkirke (Om de orientalske Kristnes Stilling under Bagdad-Kalifatet se *Le Strange: Baghdad during the Abbasid Caliphate* p. 207 ff.)

³¹⁾ Aabenbart et islamitisk Skældsord, som Abû-l-Maâli her med naiv Ondskabsfuldhed opfører blandt de almindelige Betegnelser for Kejseren.

³²⁾ Πατριάρχος; Ordet er i den arabisk-persiske Form faldet sammen med Ordet »Patriark«.

³³⁾ Forklaringen paa de anførte Militærtitler er givet af Schefer.

³⁴⁾ Ordet »Mager«, der egentlig er Betegnelse for Parsismens Præstestand, anvendes paa Arabisk og Nypersisk som Betegnelse for alle Tilhængere af Zoroasters Lære.

³⁵⁾ »Skriftbesidderne«, de Folk, der havde en Aabenbaringsbog, skulde efter Muhammeds Anordning have fri Religionsøvelse, men betale Personskat. Til Skriftbesidderne regnes efter Koranen kun Kristne og Jøder; Traditionen har udstrakt denne Klasse til at omfatte ogsaa Zoroastrierne, Avestas Folk.

³⁶⁾ Ormazd betegnes hyppigt i Pehleviskrifterne med det mere ubestemte Navn »Jazdân« (se Note 6 til Kap. I.

³⁷⁾ Da Ahura Mazda, den evige, frembragte Spenta Mainju (»den hellige Tanke«), maatte dennes Modsætning, den slette Tanke, Tvivlen, opstaa samtidig; denne var Angra Mainju (Ahriman). Spenta Mainju og Angra Mainju er, for at bruge V. Henrys Udtryk, »den hegelske Tese og Antitese, hvis Syntese er Ahura Mazda«. (V. Henry: *Le Parsisme* p. 68).

³⁸⁾ Gajômarth, i Avesta Gaja Maretan. Urmennesket, oprindelig Menneskehedens forud eksisterende Prototype.

³⁹⁾ Shahrastâni opstiller som en særlig zoroastrisk Sekt Gajômarthiterne, som mente, at Jazdân (Ormazd) havde tænkt ved sig selv: »Hvis jeg havde en Modstander, hvorledes vilde han da mon være beskaffen?« Af denne Tanke, der ikke stemte overens med Lysets Natur, var Ahriman opstaaet. En anden zoroastrisk Sekt var Zervâniterne, som betragtede baade Ormazd og Ahriman som fremgaaede af Zervân, den uendelige Tid. Blandt dem mente nogle, at Zervân havde tvivlet om et eller andet, og af denne Tvivl var Ahriman opstaaet. I græske og armeniske Kilder har vi Vidnesbyrd om, at Zervânismen i den senere Sasanidetid var den herskende Form for Zoroastrisme.

⁴⁰⁾ Ilden som det rensende og djævfefordrivende Element var fra den ældste Tid Midtpunkt for Iranernes Kultus og blev ved med at være det gennem Tiderne trods Zoroasters Reform. Da Zoroastrismen med Sasaniderne blev Statsreligion, byggedes Ildtempler rundt om. For Fremmede kom Parsismen derfor til at tage sig ud som Ilddyrkelse, og Muhammedanerne betegner ligefrem Parserne som »Ildtilbedere«, en Sprogbrug, der er bleven efterlignet i Evropa.

⁴¹⁾ Zoroastrismen var jo overhovedet efter hele sin Karakter fjendsk mod al Askese. (Se f. Eks. Edv. Lehmann: Zarathustra II, p. 96 og 206—7.)

⁴²⁾ I Virkeligheden 5 Gange om Dagen.

⁴³⁾ Hos Zoroastrierne var der knyttet en særlig religiøs Fortjeneste til Ægteskab mellem nære Slægtninge, Broder og Søster, Fader og Datter, Søn og Moder. Denne Art ægteskabelig Forbindelse kaldtes *khvédvagh-das*. (Se Arth. Christensen: L'Empire des Sassanides, d. kgl. Danske V.'s Selsk. Skr. 7. Rk., hist. og fil. Afd. I, 1, p. 53.)

⁴⁴⁾ Pæderasti er ifølge Vendidad I, 44 en af Ahriman skabt Handling, som ikke kan sones

⁴⁵⁾ Om denne bekendte persiske Skik se f. Eks. Edv. Lehmann: Zarathustra II p. 183 ff.

⁴⁶⁾ Det er vistnok med Urette, at Pizzi kritiserer denne Angivelse af Abû-l-Maâli. Hêrbedh'en (avest. aêthrapaiti) var oprindelig Præstelærer eller Leder af en Præsteskole; men denne gejstlige Embedsmands Funktioner har vekslet betydeligt i Tidernes Løb. I vore Dage er Hêrbedh den laveste Klasse af Præsterne. Tabari fortæller, at Khusrô II lod bygge et Ildtempel og ansætte en stor Mængde Hêrbedher dér til »Fremmumling« af Bønner. Jaqûbî forklarer ligefrem Hêrbedh som »Ildens Bevarer«. Det synes saaledes at være korrekt, at Hêrbedh i Middelalderen var den egentlige Ildpræst. (Se Arth. Christensen: L'Empire des Sassanides p. 36.)

⁴⁷⁾ Abû-l-Maâli har gjort »Magerne« (ç: Parserne) til en Fællesbetegnelse, hvorunder han sammenfatter de egentlige Zoroastriere, Mazdakiterne og Manikæerne, en Fremgangsmaade, der ikke helt kan billiges.

⁴⁸⁾ Om »de tre Bøger: Zend, Pazend og Avesta« se Note 11 til Kap. I.

⁴⁹⁾ Mazdak optraadte under den sasanidiske Konge Kawâdh (Qobâd, 488—531 e. Chr.) med sin kommunistiske Lære. At han docerede Ejendoms- og Kvindefællesskab, fremhæves af alle Kilder, men iøvrigt er Beretningerne om ham og hans Lære højst sparsomme og sagnagtigt forvanskede. Ejendoms- og Kvindefællesskabet var, som det synes, ingenlunde det centrale i hans Forkyndelse. Han vilde udrydde Kamp og Had mellem Menneskene, og da han saa Aarsagen til al Kamp og alt Had i Privatejendommen og i Kvinden, vilde han gøre disse Goder til Samfundets Fælleseje. Han antog tre Elementer: Ild, Jord og

Vand, hvoraf det Godes Ordner og det Ondes Ordner var fremgaaede. Han forestillede sig et himmelsk Hierarki i Lighed med Perserkongens jordiske. De velkendte Forestillinger om, at Besiddelsen af de store Hemmeligheder var knyttet til Kendskabet til Guddommens hemmelige Navn, genfindes — ifølge Shahrastâni — hos Mazdak. Hans kommunistiske Lære synes at være bleven benyttet af Kong Kawâdh som et Middel til at bryde Adelens Magt, men da den havde tjent hans Formaal tilstrækkeligt, vendte han sig imod den og lod sin Søn, den senere Kong Khusrô Anôsharvân, slaa den mazdakitiske Bevægelse ned, hvilket udførtes med stor Grusomhed. (Se Nöldekes Ekskurs til hans Oversættelse af Tabaris Sasanidehistorie, p. 455 ff.)

⁵⁰⁾ Mânîs Lære er ikke at betragte blot som en zoroastrisk Sekt. Den er udgaaet fra de sidste aramæiske Udløbere af den gammelbabyloniske Religion, fortsætter saaledes Mandæernes Lære, men har gjort Laan fra Kristendommen, maaske ogsaa fra Buddhismen, men navnlig fra Zoroastrismen. Fra sidstnævnte Religion stammer ikke blot en Række Gudeskikkelser og mytiske Figurer, men først og fremmest det dualistiske Grundlag, som hos Mânî er udformet i sin fulde Konsekvens: Lysets og Mørkets Principer er lige evige og hinanden jævnbyrdige, Menneskeverdenen er Resultatet af deres Blanding, og ved Verdens Undergang skal dens Bestanddele vende tilbage til deres Ophav. Manikæismen er en selvstændig Religion; den danner i forskellige Retninger en Forløber for Islam, og det skyldes vel blot Tidernes Ugunst, naar den trods den store Udbredelse, som den vandt baade i Vesten og i Orienten — fra Forasien til langt ind i Centralasien og Indien — ikke blev til en Verdensreligion. Den bedste orientalske Skildring af Manikæismen er givet i Ibn Abi Jaqûb en-Nadim's »Fihrist« (Afsnittet om Manikæismen er udgivet med omfattende Kommentaar af Flügel: Mânî, seine Lehre u. seine Schriften, Lpz. 1862). Sml. Kessler: Mânî, Lpz. 1882. I de seneste Aar er manikæiske Originaltekster blevne fundne i Turfan i kinesisk Turkestan. (Se Uds. ov. d. phil.-hist. Samf.'s Virks. 1904—09 p. 147 ff.)

⁵¹⁾ Mânî fremtraadte med sin Lære i Aaret 242 e. Chr. under Shâpûr I og blev henrettet 276 under Varahrân (Bahrâm) I.

⁵²⁾ Den kalligrafiske Elegance og fine kunstneriske Udsmykning, som flere af de i Turfan fundne manikæiske

Tekstfragmenter — hvoraf et enkelt paa Silke — udviser, lader os forstaa Grunden til, at Mânî i Legenden er bleven til den uovertræffelige Kalligraf og uforlignelige Maler.

⁵³⁾ »Dualisterne« er i Teksten opstillede som en ny Sekt. Det maa skyldes en Misforstaaelse af Afskriverne. Der er nemlig ingen Tvivl om, at det følgende Stykke hører med til Fremstillingen af Manikæismen, og at der med Dualisterne« netop menes Manikæerne. Shahrastâni anvender Betegnelsen »Dualister« som Fællesbetegnelse for Manikæere, Mazdakiter, Daisâniter (Bardesanes' Tilhængere), Markûniter (Markions Tilhængere) o. fl., medens »Magerne« med deres Sekter udgør en derfra forskellig Gruppe.

⁵⁴⁾ Manikæernes Tiendegivning omtales ogsaa af Shahrastâni.

⁵⁵⁾ Efter »Fihrist« faster Manikæerne syv Dage af hver Maaned. Iøvrigt giver de forskellige Kilder afvigende Beretninger om Fastedagene. Sandsynligvis har nogle Fastedage været udelukkende for »de Indviede«, andre for »Hørererne«, den store Masse af de Troende. »Fihrist«s Forfatter siger saaledes ogsaa, at Hørererne fejrede Søndagen, de Indviede Mandagen. Der omtales en særlig Faste-maaned, i hvilken Manikæerne fastede fra Solopgang til Solnedgang ligesom siden Muhammedanerne i Ramadhân.

⁵⁶⁾ »Manikæerne har fire eller syv Bønner«, siger »Fihrist«s Forfatter. Men i den følgende Opregning holder han sig til de fire, hvilket Tal ogsaa Shahrastâni har. Disse Bønner med deres tilhørende Tvætninger og Nedkastninger og med den bestemte Bederetning (Solen) har stor Lighed med Muhammedanernes Bønne-Praksis.

⁵⁷⁾ Ligesaa Shahrastâni, der dog ogsaa regner Abraham, Messias og Paulus med til de af Mânî anerkendte Profeter. Af Shahrastâni fremgaar det klart nok, hvem den »Badavah« er, som Pizzi ikke vil kendes ved; Navnet »Badduh« er en Forvanskning af Buddha.

⁵⁸⁾ »Profeternes Segl« vil sige den sidste Profet, hvis Aabenbaring er definitiv. Dette Udtryk, som Muhammed siden anvendte om sig selv, var altsaa allerede benyttet af Mânî. Shahrastâni gør sig her af islamitisk Fromhed skyldig i en grov Forfalskning; han anfører slet ikke Mânî blandt Manikæernes Profeter, men slutter med at sige (idet han giver det Udseende af, at han citerer Mânîs Fremstilling); »derefter skulde »Profeternes Segl« komme i Arabernes Land«.

⁵⁹⁾ Kalifen Mamûn (813—33) var en Beskytter af Videnskab og Filosofi og en Ynder af alskens Disputationer. Med Hensyn til Religionen var han Rationalist, og han gjorde den mutazilitiske Lære om, at Koranen var skabt (og ikke havde eksisteret fra Evighed) til et for Statskirken bindende Dogme og tvang denne Lære igennem, idet han endog hertil anvendte den Inkvisitionsdomstol, som Mahdî havde oprettet mod Kætterne. Denne Fremfærd har hos de Ortodokse skaffet Mamûn Ord for at være en hemmelig Manikæer, et Rygte, som »Fihrist« Forfatter bestemt tager Afstand fra. At det ikke var nogen ufarlig Sag for en Kætter at indlade sig i Disputationer ved Mamûns Hof, viser den af Abû-l-Maâli anførte Anekdote. — Vi har en interessant Parallel til denne Historie. Et af de endnu eksisterende Pehleviskrifter »Gudjastagh Abalish« handler om, hvorledes en fra Zoroasters Lære frafalden Kætter, den »forbandede Abalish«, kommer til Mamûns Hof for at deltage i de teologiske Disputationer. Kalifen sender Bud efter Islams, de Kristnes og Jødernes lærdeste Teologer, og i deres Nærværelse foretages Disputationen mellem Abalish og Parsernes Overhoved Adhur Farnbagh Farrukhzhâdhân. Abalish stiller en Række Spørgsmaal, som Ypperstepræsten besvarer; hver Gang Ypperstepræsten er færdig, bifalder Mamûn hans Svar, og efterat han har besvaret Kætterens syvende Spørgsmaal, siger de Tilstedeværende til Abalish: »Gaa din Vej, Du har ikke kunnet beskæmme din Modstander, thi for hver Gang Du stillede et Spørgsmaal, besvarede han det paa en skønnere og mere straalende og vis Maade«. Og Abalish stod sønderknust og forvirret. — Pizzi mener, at Abû-l-Maâli's Anekdote er en forvansket Form af Historien om Gudjastagh Abalish, men dertil forekommer Forskellighederne mig dog for store. I den ene Beretning staar Disputationen mellem en zoroastrisk Kætter (nærmest en Tilhænger af den sunde Fornuft, i hvert Fald ingen Manikæer) og Parsernes Ypperstepræst, i den anden mellem en Manikæer og Kalifen selv; Stridspunkternes Karakter er vidt forskellig, og Historiernes Udgang er heller ikke ens, idet Abalish ikke bliver dræbt. Da Mamûn yndede den Art Disputationer, ser jeg heller ingen Grund, hvorfor ikke to forskellige Tilfælde af den Art skulde kunne være overleverede.

⁶⁰⁾ Húsheng var ifølge Firdausi en Sønesøn af Gajó-marth (se Note 38); hans Fader Sijâmak blev dræbt af en Dæmon og hævnet af Húsheng. Han opdagede Ilden og indstiftede Sadah-Festen til dens Ære, og han lærte Menneskene Brugen af Jærnet, hvorved han lagde Grunden til Agerbruget. Avesta kender ham som en Konge, der herskede over Dæmonerne. Den Legende, som Abû-l-Maâli her beretter, findes ellers ikke i Kilderne til den ældste iranske Sagnhistorie.

⁶¹⁾ Ogsaa Shahrastâni omtaler den Paastand, at Templet i Mekka oprindeligt skulde være bygget for Planeten Saturn, men forkaster den som løgnagtig, idet han henholder sig til den ortodokse islamitiske Forklaring, at Abraham paa Sønnen Ismaels Fødested — det samme Sted, hvor Seth havde bygget et siden af Syndfloden ødelagt Tempel — lod bygge Kabaen. Siden hentede Amr ibn Luhajj Afguden Hubal i El-Balkâ i Syrien og opstillede den i Templet i Mekka, og derpaa kom Afgudeparret Asâf og Nâila til.

⁶²⁾ Naubehâr i Balkh (Bactra) var i den sasanidiske Tid en af Parsismens berømteste Helligdomme, hvis Navn var bleven overført paa hele den Forstad, hvori den laa. I den nærmeste Tid før Islam var Overpræsten her Barmak, Stamfaderen til den berømte Statsmandsslægt Barmakiderne. Templet blev ødelagt af Ahnaf ibn Qais paa Kalifen Othmâns Tid. Det berettes, at Hovedbygningen var fuld af Afgudsbilleder, og at Pilgrimme fra Kabul, Indien og Kina kastede sig ned for disse Afguder, før de kyssede Overpræstens, Barmaks, Haand. Templet bestændedes særlig om Vaaren med Parfumer: »Naubehâr« betyder nemlig »den nye Vaar«. (Se *Le Strange: The Lands of the Eastern Caliphate*, p. 420—21.) Det sidste beror imidlertid paa en falsk persisk Folkeetymologi; Naubehâr er det indiske Nava vihârah, »Nykloster«, hvad der tyder paa, at Templet tidligere har været et buddhistisk Kloster. Men det er meget muligt, at Abû-l-Maâli's Angivelse, at Naubehâr har været knyttet til Maanen (Shahrastâni har den samme Teori: Naubehâr var bygget af Sagnkongen Minûtshihhr til Maanen) ogsaa reflekterer en Kendsgerning. Vi har en interessant Parallel i Moskeen Mâkh i Bukhara (»mâkh« er en sogdisk Form for persisk »mâh«, »Maane«), til hvilken der knyttede sig et Marked, hvor der solgtes Gudebilleder, en Skik, som holdt sig, efter at dette oprindelige Maanetempel var blevet omdannet til et zoroa-

strisk Tempel, og endnu senere, efter at den zoroastriske Helligdom var bleven omdannet til en Moske. (Se Arth. Christensen: Die Moschee Mâkh in Bukhara, Orient. Litt.-Ztg. 15. Febr. 1904.)

⁶³⁾ Støttet paa denne Tradition fordrev Kalifen Omar I Jøderne og de Kristne fra Arabien.

⁶⁴⁾ Allerede Megasthenes beretter, at indiske Vismænd dræber sig selv ved Ild, ligesom de ogsaa styrter sig i Afgrunden og i Vandet. (Leop. v. Schroeder: Indiens Litteratur u. Cultur p. 394.)

⁶⁵⁾ Ved Adam skal her aabenbart forstås Manu. Med Abraham forholder det sig paa en egen Maade. Shahrastâni siger, at der gives Folk, som afleder Betegnelsen »Barâhimâ« (d. e. »Brahmaister«, arabisk Pluralform) af Ibrâhim, men den Forklaring kan Shahrastâni ikke gaa med til, eftersom Brahmaisterne nægter al Profeti (de hævder nemlig, at enten er det, som en Profet overbringer Menneskene, fornuftigt, og i saa Fald behøves der ingen Profet til at gøre det begribeligt, eller ogsaa er det ufornuftigt, og saa vil det ikke være stemmende med Menneskeværdighed at tro derpaa). Det er aabenbart denne Folke-etymologi, der har givet Anledning til Paastanden om, at visse indiske Sekter skulde tro paa Abraham som Profet, og skønt Shahrastâni forkaster Etymologien, omtaler han et andet Sted i sin Bog, at der findes Indere, »som er Dualister og bekender sig til Abrahams Tro«. Abû-l-Maâlî lader ogsaa ovenfor (p. 13) i sit Citat af Patanjali-Bogen Gud tale til »Abraham«; hos hans Kilde Bîrûnî staar »Brahman« (Se Fortale p. 5).

⁶⁶⁾ Muligvis sigtes her til Chârvâka-Lærens materialistiske Eudaimonisme. (Se f. Eks. R. Garbe: The Philosophy of Ancient India p. 26—28.)

⁶⁷⁾ Denne Udvikling er laant fra Bîrûnî, men misforstået for den ene Kategoris Vedkommende, nemlig »Faskh«; hvad »Raskh« angaar, er Abû-l-Maâlîs Forklaring i hvert Fald ikke udtømmende. Efter Bîrûnî er »Raskh« (»Fastgørelse«) »en Tilstand som Planternes, og det er den haardeste Art Sjælevandring, fordi Sjælen, idet den saa at sige har slaaet Rod, forbliver uforandret gennem Tiderne og varer ligesaa længe som Bjærgene; og »Faskh« (»Splitelse«) er det modsatte deraf, thi man anvender dette Udtryk om afplukkede Planter eller dræbte Oflerdyr, fordi de tilintetgøres og ikke efterlader noget Afkom«. Denne

alt andet end klare Fremstilling har Abû-l-Maâli paa ret vilkaarlig Maade »forbedret«.

⁶⁸⁾ Chwolson har i sit bindstærke Værk »Die Ssabier u. der Ssabismus (1—2, St. Petersburg 1856) udredet det indviklede Forhold med de af muhammedanske Forfattere saa meget omtalte Sabiere. I Koranen omtales Sabierne, og Muhammed har dermed ment Mandæerne, hvis Lære er en til en Art Gnosticisme omdannet Udlober af det gamle babylonisk-aramæiske Hedenskab. En lille Rest af Mandæerne findes endnu i Mesopotamien og Khusistan. De havde en Art Monoteisme, og Daaben spillede en stor Rolle hos dem, hvoraf Navnet »Sabiere«, syrisk: »de der tvætter sig« (oversat paa Arabisk: »el-Mughtasila«). Koranen tolererede disse Sabiere ved Siden af »Skriftbesidderne«. De syrisk-hedenske Harraniere, et Trossamfund, der havde frembragt mange lærde og dygtige Mænd, benyttede sig heraf til, da de under Kalifen Mamûn truedes med Udryddelse, at udgive sig for Sabiere og saaledes at komme ind under de af Islam taalte Trossamfund. De gav derfor ogsaa paa forskellige Punkter deres Religion en bibelsk Farve ved Sammensmeltning af deres Guddomme eller Helgene med gammeltestamentlige Skikkelser o. l., hvad der naturligvis har bidraget til at øge Forvirringen med Hensyn til Sabismens virkelige Karakter. Senere muhammedanske Forfattere bruger endelig Betegnelsen »Sabiere« som enstydig med Hedninge i Almindelighed, specielt om alle Slags Stjærnedyrkere. Hos Abû-l-Maâli forstaas ved Sabiere Harranierne. Disse var af Nationalitet Syrere, men var vistnok i den hellenistiske Tid blevne stærkt blandede med Grækere.

⁶⁹⁾ Araberne afledede Ordet »Sâbi« af Verbet *saba* »at hælde sig til, bøje sig henimod« og opfattede dets Betydning som »de der hælder til den falske Tro«, hvorimod Sabier-Harranierne selv gav deres Navn Fortolkningen: »de der hælder til Islam«.

⁷⁰⁾ Aghadîmôn (Shahrastâni: Adhîmûn) er Agathodaimon, en græsk, khtonisk Guddom, Gud for landlig Naturvelsignelse, alm. bragt i Forbindelse med Vinkultus (se Note 16). I sengræsk Mystik er han sammen med Hermes (Trismegistos) kommen til at spille en fremtrædende Rolle, og disse to Skikkelser har navnlig vundet Yndest i Orienten. Adâni er en Forvanskning af Arâni, et Navn, som ogsaa forekommer i en Række videre Forvanskninger (Awâdi,

Arâdi o. s. v.), og hvori Chwolson (I p. 800) vil genfinde Navnet Orpheus, stærkt molesteret gennem den arabiske Skrift. At Solon æredes af Sabierne som Vismand, omtales ogsaa i Fihrist, der allerede har gjort Solon til Platons Bedstefader paa mødrende Side. Blandt andre Navne paa Personer, som æres af Sabierne forekommer Homer, Aratus, Asklepios, Zoroaster og Bûdasp (d. e. Bodhisattva), se Chwolson I p. 780 ff. Hermes og Agathodaimon identificeres af Sabierne med Seth og Idris (ج: Enoch).

⁷¹⁾ Sabiernes tre obligatoriske daglige Bønner omtales udførligere i Fihrist (Chwolson II p. 5—6). Her omtales ogsaa de frivillige Bønner, hvis Tal — afvigende fra Abû-l-Maâli — angives til tre i Døgnet.

⁷²⁾ Dette er ganske forskrevet. Efter Fihrist faster Sabierne i 30 Dage, hvis Begyndelse falder paa den 8de Dag efter Nymaane i Maaneden Adâr, samt 9 Dage, at regne fra den 9de Dag før Nymaane i Maaneden Kânûn I, og 7 Dage, at regne fra den 8de Dag efter Nymaane i Maaneden Shobât (Chwolson II p. 6—7).

⁷³⁾ Med Hensyn til de fire maanedlige Ofringer kan henvises til Fihrist, Chwolson II p. 7—8. Ogsaa i Fihrist siges, at Sabierne mest ofrer Haner, og at Ofret ikke bliver spist, men brændt.

⁷⁴⁾ Ifølge Fihrist er det Sabierne forbudt at spise Kødet af Kameler, Svin, Hunde, Æsler, Duer og Rovfugle (Chwolson II p. 9—10). Af andre Beretninger fremgaar Forbudet mod at spise Fisk (Chwolson II p. 100).

⁷⁵⁾ Qarmaterne hører ikke hjemme blandt »de Sekter, der har eksisteret før Islam«; de knytter sig i Virkeligheden til den shiitiske Sekt, som kaldes Ismâilismen (hvorom mere i Kap. 4), men som et religiøst yderlig-gaaende, i Bunden antiislamitisk, politisk og socialt farligt Parti regnes de af muhammedanske Skribenter gærne sammen med andre helt eller delvis islamfremmede Sekter. Ahmed ibn Qarmat, som Abû-l-Maâli kalder Sektens Stifter, hed i Virkeligheden Hamdân ibn Al-Ashath med Tilnavnet Qarmat (»den, der gaar med korte Skridt«): han var Discipel af den ismailitiske Profet og Politiker Abdallâh ibn Meimûn (se p. 42 og Note 36—38 til Kap. 4) og rejste den saakaldte Qarmat-Opstand, en Bevægelse af mere social end religiøs Art, der i henimod et Aarhundrede (ca. 890—990) bragte Uro i hele Forasien. I 930 plyn-

drede Qarmat-Føreren Abû Tâhir endog selve Mekka og bortførte den sorte Sten, som først blev tilbageleveret tyve Aar senere (Se de Goeje: Mémoire sur les Carmathes de Bahreïn).

⁷⁶⁾ Denne Perser ved Navn Zendik er en opdigtet Skikkelse. Pizzis Forklaring, at Sekt-Betegnelsen Zendiq skulde komme af $\gamma\nu\omega\sigma\tau\iota\kappa\omicron\zeta$, er sikkert ogsaa urigtig. Oprindelig er Zendik Betegnelsen for en paa Sasanidetiden eksisterende zoroastrisk Sekt, der hyldede en allegorisk Fortolkning af Avesta (Ordet kommer altsaa af *zend* »Fortolkning«); se herom Masûdî: Les Prairies d'Or, publ. et trad. p. Barbier de Meynard p. 167 og Haug: Essays on the sacred Language of the Parsees p. 11. I den islami-tiske Tid er Navnet Zendik (arabiseret til Zendiq) først blevet anvendt om Manikæerne, hvorved der vistnok fore-ligger et Sammenfald af to Ord, det nævnte mellempersiske *zendik* og det fra Aramæisk stammende Ord *siddik* »Sand-dru«, som hos Manikæerne betegnede den højeste Klasse blandt de Troende (se Flügel: Mani p. 40), et Forhold, som Prof. Bevan har henledt Opmærksomheden paa (med-delt af E. G. Browne: Literary History of Persia I p. 160). Senere er Betegnelsen Zendiq bleven udstrakt til højst forskellige Arter af Kættere.

⁷⁷⁾ Khurramdîn'er α : »den glade Tros Folk«, alminde-ligere kaldet Khurramiter, var ligesaa lidt som Qarmaterne nogen førislamitisk Sekt, idet deres Grundlægger var Bâbak, der i 817 rejste en Opstand mod Kalifatet og først blev besejret og henrettet i 838. Men ganske vist formodes Bâbaks Lære at være en Fornyelse af den gamle Maz-dakisme (se Note 49).

⁷⁸⁾ Ibâhatî, »de, der betragter det forbudte som til-ladt«, et Ord, der i sin Dobbeltbetydning af Fritænker og tøjlesløs Person har undergaaet samme Udvikling som Ordet »Libertiner« i Evropa. Ogsaa Shahrastâni (Haar-brückers Overs. I p. 280) slaar Khurramiter, Ibâhiter, Mazdakiter, Zendiqer og Qarmater sammen som Sekter med beslægtede, samfundsfarlige Særmeninge.

KAPITEL III.

¹⁾ Mûsa med Tilnavnet el-Kâzim var Kalifen Ali's Sønnesøns Sønnesøns Søn, Shiiternes syvende Imâm. Hans Fader Djafar es-Sâdiq var den sjette Imâm.

2) En Tradition fra Profeten (en »Hadith«) indledes altid med Opregningen af en saadan Kæde af Personer, gennem hvilke Udsagnet er naaet fra den, der har hørt det af Profetens egen Mund, til den, der nedskriver den. Denne Anførelse af Traditionens Hjemmel kaldes »isnâd«.

3) Den Art Rangfølge, som den her anførte Tradition har etableret mellem de store Religioner, idet Jødedommen har 71, Kristendommen 72 og Islam 73 Sekter, omfatter ogsaa Zoroastrismen, der sættes lavest i Rang med kun 70 Sekter. Denne mærkelige Teori bunder oprindeligt i den Hellighed, som Astronomien og Astrologien fra gammel Tid har skaffet Tallene 70 og 72 (70 Dage er $\frac{1}{5}$ af Maaneaaret, 72 er $\frac{1}{5}$ af Solaaret). Da man havde fire Religioner at stille i Forhold til hverandre m. H. t. Sekternes Antal, og da Muhammedanerne ikke længere forstod, hvorfor netop de to Tal 70 og 72 var særlig hellige, har man taget Tallene 71 og 73 med Dozy: *Het Islamisme* p. 130, Steinschneider i *ZDMG.* Bd. 4).

4) Sml. *Incl.* p. 6.

5) Der nævnes kun otte.

6) Der nævnes kun ni.

7) Tallet stemmer ikke. Adderer man de Tal paa Sekter, som er angivne ved hver Hovedsekt, faar man 74, og adderer man de opregnede Sekter, faar man 72, idet der baade ved Ghâlitterne og ved Mushabbihiterne mangler en Sekt i det opgivne Tal. — De forskellige islamitiske Forfattere, der har givet Fremstillinger af Islams Sektvæsen, afviger fra hinanden baade med Hensyn til, hvilke Sekter de regner med, og med Hensyn til deres Opstilling og Gruppering. Kun sørger de alle for, i Henhold til den af Abû-l-Maâli anførte Tradition, at det samlede Antal bliver 73. Tre Hovedgrupper genfindes dog hos alle de forskellige Forfattere: Mutaziliterne, Shiiterne og Khâridjiterne. Sunnismen sættes af flere Forfattere op som en Hovedgruppe, medens andre behandler den paa anden Vis. Hos ortodokse Forfattere maa den ene Sekt, hvis Medlemmer skal blive frelste, naturligvis søges blandt Sunnaens Tilhængere. Ved at gøre Sufismen til en Hovedgruppe synes Abû-l-Maâli at afvige fra alle andre religionshistoriske Skribenter, i hvert Fald forekommer denne Opstilling ikke hos nogen af de Forfattere, som Haarbrücker omtaler i Noterne til anden Del af Oversættelsen af *Shabrastâni* (p. 377—79), heller ikke hos *Maqdisî*.

KAPITEL IV.

¹ Forfatteren undgaar diplomatisk at udtale sig om, hvilken af de 73 islamitiske Sekter der er den ene, hvis Tilhængere skal blive frelste.

²) I dette Udtryk betones de to Hovedelementer, der ved Siden af Koranen bestemmer den ortodokse Islams dogmatiske og retslige Udvikling: *Sunnaen*, d. v. s. Overleveringen fra Profeten, og *Idjmâ*. »Consensus ecclesiae«. Det sidste Element nævnes udtrykkelig af islamitiske Forfattere som f. Eks. Shahrastâni (Haarbrückers Oversættelse I p. 230 ff.), men i den evropæiske Islamforskning er det først Snouck Hurgronje, der har givet Idjmâ dens rette Plads. »Det er ikke saa meget, hvad Koranen og hvad Traditionen udsiger, som, hvorledes deres Ord og Mening forklares af Menigheden, der er afgørende for den rigtige Bedømmelse af Islams religiøse Fremtoninger. (Ign. Goldziher). For Forstaaelsen af Islams fremtidige Udviklingsmuligheder ved Berøringen med Evropa er dette Forhold af den allerstørste Vigtighed.

³) Disse to Dogmer: Guds Attributers evige Coeksistens ved Siden af Gud og Koranens Uskabthed, udgjorde sammen med Problemet om Viljens Frihed de store Stridspunkter mellem de Ortodokse og Mutaziliterne.

⁴) Munkar og Nakir er de to Engle, som indfinder sig hos Mennesket straks efter Døden og eksaminerer ham i Trossætningerne for derpaa alt efter hans Svar — som Englene forøvrigt kender forud — at gøre hans Grav til et Hvilested eller til et Pinselssted indtil Opstandelsens Dag.

⁵) Muhammed blev en Nat ført gennem de forskellige Himle og ført frem for Gud. Denne Nat kaldes siden *leilatu-l-mirâdj*, »Himmelfartens Nat«.

⁶) Forfatteren benytter her ortodokse Kilder, som forsøger at mægle mellem den rene Prædestinationslære og Mutaziliterens Lære om den frie Vilje.

⁷) Skæbnens Pen og Tavle og Ildhimlen, den niende Himmel, der er Guds Trone, omtales oftere i Koranen.

⁸) Her tænkes vel paa Forskellen mellem de rent ydre Skæbnetilskikkelser og de Forhold, hvor Mennesket stilles overfor et Valg.

⁹) Atter her viser det sig, at den Sunnisme, som Abû-l-Maâli kender, er af formidlende Karakter. Det var

Ashârî (873—935), der havde betaget Ortodoksien den groft antropomorflistiske Tendens, som tidligere havde skilt den fra Mutazilismen.

¹⁰⁾ Modsat Shiiterne, der betragter de tre første Kalifer som illegitime og forbander dem, særlig Omar.

¹¹⁾ Man skelner indenfor Sunnismen mellem fire Retninger, der anerkendes som ortodokse eller kanoniske. De er dog mere Retsskoler end Sekter. *Mâlikiterne* følger Mâlik ibn Anas († 795), der som den første skabte et Retssystem med Anvendelse af Skik og Brug, som den havde udviklet sig i Medina, eller med et andet Ord »consensus«, »idjmâ«. Abû Hanîfa († 767) blev Stifter af *Hanîfiternes* Skole. Han lod sig lede af sit egen Skøn (rai), idet han brugte Analogien (qijâs) og tog Hensyn til lokale Forhold (istihsân). Hans System var autoritativt og stod derved i Modsætning til Mâliks Demokratisme. Shâfiî, Stifteren af *Shâfiîternes* Skole († 820) mæglede mellem begge de førnævnte Skoler; han stillede Sunnaen lig med Koranen i Værdi som Retskilde. Ibn Hanbal († 855), hvem *Hanbaliterne* fulgte, var mere Traditionssamler end Nyskaber. Hans intolerante Retning drev Afguderiet med Sunnaen videre end de andre. I vore Dage er Nordafrika og Dele af Ægypten mâlikistisk, det øvrige Ægypten, Syd-arabien og de indiske Øers muhammedanske Befolkning shâfiitisk, medens Hanîfismen hersker blandt Muhammedanerne paa det indiske Fastland og i det tyrkiske Rige. Hanbalismen har kun nogle faa Tilhængere i Forasien; fra den er den wahhabitiske Bevægelse udgaaet (Se f. Eks. M. Hartmann: Der Islam p. 75 ff. og Goldziher i »Die orientalische Religionen«, Kultur der Gegenwart. Teil I Abt. III, 1 p. 99 ff.). — Abû-l-Maâlî fordeler ligesom Shahrastânî disse fire Skoler i to Hovedgrupper: Overleveringens og det frie Skøns Tilhængere.

¹²⁾ »Mushabbiha«. Shahrastânî opstiller Mushabbiha som en Sekt af Sifatiterne, der opfatter Guds Attributer bogstaveligt.

¹³⁾ Shahrastânî regner — med Urette — Ashariterne til de i forrige Note nævnte Sifaiter. — Mutaziliterne havde uddannet deres rationalistiske Opfattelse af Troslæren ved Kendskabet til den græske Filosofi. Overfor disse mere skolede Dialektikere vedblev de Ortodokse at staa tilbage, indtil Abû-l-Hasan Ali ibn Ismâil el-Ashârî (873—935) allierede Ortodoksien med den græske Tænkings Metode

og derved slog Vaabnet ud af Hænderne paa Mutaziliterne. Hans Lære, der var fremgaaet ved Mægling mellem Ortodoksi og Rationalisme, blev Grundlaget for den ortodokse scholastiske Teologi. Han var en Efterkommer af den Abû Mûsa el-Ashari, der spillede en fremtrædende Rolle ved Voldgiftaffæren mellem Kalifen Ali og Muawija (se p. 52), og der gik ifølge Shahrastâni et Sagn om, at denne Abû Mûsa havde opstillet de samme Lærdomme, som hans berømte Efterkommer siden fremsatte.

¹⁴⁾ Her følger nogle Ord, der ikke giver nogen Mening. Der er aabenbart udfaldet noget.

¹⁵⁾ Alle fire tilhørte det 8de Aarhundrede efter vor Tidsregning. Kadien Abû Jûsuf og Abû Mutî el-Balkhî nævnes ogsaa af Shahrastâni som hørende til Abû Hanifas Skole. Abû Jûsuf (f. 731 † 798, Dommer i Bagdad under Kaliferne Mahdî, Hâdî og Hârûn er-Rashîd, forte Titlen Qâdhî el-qudhât, »Dommernes Dommer« og var Forfatter til flere juridiske Skrifter. Han havde et overordentligt Ry som Kender af alle Lovens Finesser, hvad forskellige Anekdoter bærer Vidnesbyrd om. Abû Mutî, der var Dommer i Balkh, kommenterede Abû Hanîfa.

¹⁶⁾ Sml. H. Steiner: Die Mutaziliten, Lpz. 1865. God Oversigt over Mutazilismens Historie og dens Kontrovers med Ortodoksien hos T. J. de Boer, Gesch. der Philosophie im Islam, Stuttg. 1901 p. 42 ff., og hos I. Goldziher, Vorlesungen über den Islam, Heidelb. 1910 p. 100 ff.

¹⁷⁾ Naar Abû-l-Maâlî siger, at Mutaziliterne holdt Guds »Væsens-Attributer« for evige, er det noget unøjagtigt udtrykt. Mutaziliterne benægtede disse Egenskabers Eksistens som Egenskaber, som Attributer til Gud. Abû-l-Hudzail hævdede saaledes, at enhver Egenskab tillige var Guds Væsen selv; Gud var alvidende ved sin Viden, men denne Viden var hans Væsen; han var almægtig ved sin Almagt, men Almagten var hans Væsen o. s. v.

¹⁸⁾ Efter den ortodokse Dogmatik var Gud Skaber af alt, baade det gode og det onde. For at frelse den guddommelige Retfærdighed indskrænkede Mutaziliterne Guds Almagt og hævdede, at Gud ikke kunde skabe noget fornuftstridigt eller ondt. Mennesket havde en umiddelbart fra Gud stammende Evne til at gøre det gode eller det onde og maatte derfor ogsaa bære Ansvaret for sine Handlinger. — Allerede før Mutaziliterne havde Qadariterne

hævdedet Menneskets Viljefrihed. Denne Sekt opføres dog hverken af Abû-l-Maâli eller Shahrastâni blandt de 73.

¹⁹⁾ Shahrastâni har 12 mutazilitiske Sekter, af hvilke kun Hudzailiterne, Nazzâmiterne og Djâhiziterne genfindes hos Abû-l-Maâli. — Hasan Basrî († 728) var ikke Mutazilit; hans religiøse Forkyndelse var præget af den ældre Islams mørke, frygtbetyngede Livssyn. Han kom i Uenighed med sin Discipel, Perseren Wâsil ibn Atâ, om, hvorledes en Troende, der havde begaaet en stor Synd, maatte betragtes; Wâsil mente, at en saadan maatte indtage en Mellemstilling mellem den Troende og den Vantro (hvad ogsaa Abû-l-Maâli omtaler som et mutazilitisk Dogme), og Hasan Basrî sagde da til sine andre Disciple: »Han har skilt sig ud fra os«, og dermed blev Betegnelsen Al-Mutazila (»de der har skilt sig ud«) knyttet til Wâsil og dem, der fulgte ham. Wâsil er altsaa den egentlige Stifter af Mutazilismen, og Shahrastâni begynder derfor korrekt sin Opregning af de mutazilitiske Sekter med Wâsiliterne. — Abû-l-Hudzail el-Allâf (død midt i det 9de Aarh. e. Kr.) gav først Mutazilismen en mere filosofisk Karakter ved Anvendelse af den græske Tænkings og Dialektiks Metode. — En-Nazzâm († 845) fortabte sig i Spekulationer over Substanser og Akcidenser; ved Udlægning af Troen og Retten forkastede han baade Consensus og Analogien og henholdt sig som Shiiterne til den ufejlbare Imâm. — Muammar (antagelig ca. 900) nægtede med større Konsekvens end Forgængerne Guddommens Attributer og tilskrev Universalia en blot begrebsmæssig, ideel Eksistens. — Djâhîz' Teologi er præget af hans Interesse for Naturvidenskaberne. — Navnet Abû-l-Qâzim el-Ukba el-Balkhî er temmelig sikkert forskrevet, idet der maa menes den Abû-l-Qâsim Abdallâh ibn Muhammed el-Kabî el-Balkhî, der af Shahrastâni nævnes sammen med Al-Khajjât som Leder af den mutazilitiske Sekt Khajjâtiterne, og som ifølge Haarbrücker (II p. 400) i andre Kilder anføres som givende Navn til en egen Sekt. Der bør altsaa hos Abû-l-Maâli læses Kabiter for Ukbiten (Fejlen beror blot paa en Ombytning af Navnets to første Bogstaver i den arabiske Skrift).

²⁰⁾ Shiiterne var — ligesom Khâridjiterne — oprindelig et politisk Parti, nemlig Alis Tilhængere i Kampen med Omajjaderne. Men allerede paa Alis Tid var religiøse Særmeninger begyndt at knytte sig til Shiismen. Se Gold-

ziher: Vorlesungen über den Islam p. 208 ff.: Arthur Christensen: Shiismen, Nordisk Tidsskrift 1903.

²¹⁾ Shahrastâni anfører andre Traditioner til Støtte for Shiiternes Forherligelse af Ali. Shiiterne har forøvrigt til dette Formaal føjet en Sure til Koranen. Den er opbevaret i det persiske Værk Dabistân-i-Madzâhib, hvorfra Garcin de Tassy har meddelt den i Journal Asiatique 1842 (p. 433—35) og Weil har givet en kritisk tysk Oversættelse deraf i sin »Einleitung in den Koran« p. 92—96. Ogsaa i denne Sure hentydes der til Forholdet mellem Moses og Aron, ligesom i den af Abû-l-Maâli anførte Tradition.

²²⁾ Det tekniske Ord, som Abû-l-Maâli anvender for »religiøs Forstillelse« er *taqijja*. En anden Betegnelse for det samme er *ketmân*. Shiiterne var nødt til at praktisere den religiøse Forstillelse, idet de, hvor talrige de end var, navnlig i Persien, var udsatte for jævnlige Forfølgelser og ikke opnaaede officiel Anerkendelse, før Sefaviderne i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede gjorde Shiismen til Statsreligion. Om den religiøse Forstillelse hos Perserne, se Gobineau: Les Religions et les Philosophies de l'Asie centrale, p. 15—16.

²³⁾ Sml. Goldziher: Vorlesungen über den Islam, p. 237. Midten.

²⁴⁾ Koranen Sure V, 8, ufuldstændigt citeret. Hele Koranverset lyder saaledes: »O I, som tror! naar I forbereder Eder til Bønnen, aftvæt da Eders Ansigter og Eders Hænder indtil Albuerne og afgnid Eders Hoveder og Eders Fødder indtil Anklerne«.

²⁵⁾ Sighe-Ægteskab er et Ægteskab paa en vis kontraktmæssig fastsat Tid. Medens det kun er en Mand tilladt at have fire Ægtehustruer, kan han have et ubegrænset Antal Sighe-Hustruer. Denne Form for Samliv benyttes ikke saa lidt i det shiitiske Persien.

²⁶⁾ Shahrastâni siger, at nogle af Shiiterne med Hensyn til Principerne hælder til Mutazilismens Lære, andre til Sunnaen, andre igen til Antropomorfismen.

²⁷⁾ Hverken her eller i Listen i Kap. III giver Forfatteren denne Sekts Tilhængere noget Navn. Shahrastâni kalder dem for Zaiditer efter Stifterens Navn og anfører tre Underafdelinger.

²⁸⁾ Nasr ibn Sejjâr, Kalifen Merwân II's Guvernør i Khorâsân, Omajjadernes tro Forsvarer mod de fremtrængende abbasidiske Hærførere.

²⁹⁾ I Listen kalder Abû-l-Maâli Mughiriterne for Athiriter. Shahrastâni regner dem til Ghâlitterne og anfører forskellige af deres mystisk-antropomorfistiske Ideer.

³⁰⁾ Formodentlig en Afskriverfejl. De var Tilhængere af Abû-l-Djârûd. Shahrastâni nævner dem ogsaa som en Afdeling af Zaiditerne.

³¹⁾ De tre sidstnævnte Undersekte kendes ikke af Shahrastâni.

³²⁾ I Teksten ukorrekt Ibn-el-Hanîfa.

³³⁾ Kaisâniterne tilskrev Imâmerne overnaturlige Evner, hvorved de blev værdige til en Art Tilbedelse. Ved deres allegoriske Fortolkning af Religionens Hoveddogmer og deres Tendenser til heterodokse Ideer mindede de noget om de nedenfor nævnte Ghâlitter. Troen paa den »skjulte Imâm«, Mahdî-Tanken (»Genkomsten«, som den tekniske Betegnelse er), var et almindeligt Træk hos de religiøst-politiske Partier, som opstod under Kampene mellem Omajjader og Abbasider. Disse Ideer er forøvrigt gamle i Iran. Efter den zoroastriske Forestilling ligger den mytiske Stridsmand Keresâspa sovende i Orkenen Peshjansai indtil kort før Verdens Undergang; saa skal han komme frem og hjælpe Frelseren Sôshjans i den sidste store Kamp. Den persiske Sekterer Behâferidh (8de Aarh. e. Kr.) mente, at Zoroaster var faret til Himmels paa en mørkebrun Hest og ved Tidernes Ende vilde komme tilbage og tage Hævn over sine Fjender.

³⁴⁾ Shahrastâni har ogsaa fire Undersekte af Kaisâniterne; Mukhtâriternes er dog den eneste, som han har fælles med Abû-l-Maâli. Mukhtâr havde en Teori om, at det var muligt for Gud at »skifte Mening«, d. y. s., at Gud kunde lære noget, som han ikke forud vidste, og at han kunde ville og befale modstridende Ting til forskellige Tider. Efter Ibn Quteiba var Mukhtâr og Kaisân en og samme Person og Mukhtâriter altsaa blot et andet Navn for Kaisâniter. — Ishâqiterne regnes af Shahrastâni til Ghâlitterne. — Harbiterne bringes af Shahrastâni ind under Hâshimiterne (som hører til Kaisâniternes Sekt), hvilke ligesom de nedenfor omtalte Bâtiniter skelnede mellem den ydre og den indre, skjulte Mening og dertil knyttede Ideer om den hemmelige Videns Forplantning fra Ali til Muhammed ibn-el-Hanafîja og fra denne til Solen Abû Hâshim.

³⁵⁾ Betegnelsen *Ghâlîja* betyder netop »de Yderlig-gaaende«. Deres yderliggaaende Teorier knytter sig ifølge

Shahrastâni til fire Hovedideer: 1) Antropomorfismen (de gør Imâerne Gud lig og forestiller sig paa den anden Side Gud i Menneskets Lignelse), 2) Guds »Skiften Mening« (se d. foreg. Note), 3) »Genkomsten« (se Note 33), 4) Sjælevandringen. Shahrastâni nævner de forskellige Navne, hvorunder Ghâlitterne kendes i de forskellige Laude, og det fremgaar heraf, at de paa Grund af deres radikale Særmeninger i Rai sammenblandedes med Mazdakterne (se Note 49 til Kap. II) og i Ispahan med Khurrâmiterne, Tilhængerne af Oprøreren Bâbak, som fremtraadte med kommunistiske Omvæltningsteorier og efter 22 Aars Voldsfærd blev fanget (838 e. Kr.) og henrettet i Kalifen Muta sîms Nærværelse.

³⁶⁾ Tallet 9 faas kun, naar Hovedsekten, Ghâlitter, tælles med. Shahrastâni har ti ghâlitiske Undersekter, af hvilke kun de tre, Kâmiliter, Sabâiter og Mansûriter genfindes hos Abû-l-Maâlî. Kâmiliterne mente, at Imâm-værdigheden var et Lys, som vandrede fra Person til Person (den gamle iranske Forestilling om Majestæts-Glansen, se Note 9 til Kap. I). — Sabâiterne gjorde Ali til en Tordengud og ventede, at han en Gang skulde komme tilbage til Jorden og fylde den med Retfærdighed. Ogsaa Mansûriterne hørte til dem, der guddommeliggjorde Ali: de hyldede iøvrigt en vidtdreven Antropomorfisme, idet de forestillede sig ikke blot Paradis og Helvede, men ogsaa de religiøse Paabud og Forbud i menneskelig Skikkelse. — Ghurâbiterne har ifølge flere arabiske Forfattere deres Navn deraf, at Ali og Muhammed lignede hinanden som den ene Ravn den anden (ikke, som Abû-l-Maâlî mener, af, at Ali lignede en Ravn). — Ismâiliterne maa ikke forveksles med den Sekt, som almindelig kendes under dette Navn, og som er den samme som de nedennævnte Bâtiniter. — Blandt de ghâlitiske Undersekter, som Shahrastâni anfører, var en af de mærkeligste Ilbâiterne, af hvilke en Del tilbad en guddommelig Femhed: Muhammed, Ali, Fâtima, Hasan og Husein.

³⁷⁾ Denne Sekt er Bâtiniterne, ogsaa kaldet Ismâiliterne. Navnet findes ligesaa lidt i Teksten som i Listen i Kap. III, synes altsaa med Vilje at være udeladt af Forf., fordi det havde en særlig ilde Klang i alle Retroendes Øren. For nærmere Oplysninger om denne Sekt henvises til Browne: Literary History of Persia I, p. 391 ff., Gold-

ziher, Vorlesungen üb. d. Islam, p. 247 ff., Arth. Christensen, Muhammedanske Digtere og Tænkere, p. 73 ff.

³⁸⁾ Her gives ved Ordet *bâtin*, »det Indre«, en Allusion til Sektens Navn »Bâtiniterne«. De kaldtes saaledes, fordi de søgte en indre, hemmelig Mening bag ved Koranen og Trossætningerne. Shahrastâni behandler ved Omtalen af Ismâiliterne som paa andre Punkter sit Emne med forholdsvist større Objektivitet end Abû-l-Maâli; men forøvrigt er næsten alt, hvad der fra islamitisk Side er skrevet om Ismâiliterne yderligt tendentiøst, hvad der ogsaa har farvet Fremstillingen hos evropæiske Forskere før Browne.

³⁹⁾ Almindeligvis anføres kun én Mand som Ophavsmand til den ismâilitiske Lære i dens fuldt udviklede Form, nemlig Abû Meimûn med Tilnavnet Qaddâh, »Øjenlægen«. Sekten havde eksisteret før hans Tid, men som en lidet betydende Gren af Shiismen, hvis Særkende blot var Troen paa syv Imâmer, medens andre holdt paa otte eller tolv. Den syvende, den »skjulte« Imâm var Muhammed Mahdi, Søn af Ismâil. Skønt denne Ismâil døde før sin Fader Djafar es-Sâdiq, kom han alligevel til at give Sekten Navn, fordi denne Sekt var den eneste, der lod Imâmatet forplante sig i Ismâils Linje. Ifølge Fihrist var Abû Meimûn Qaddâh udgaaet fra Khattâbiterne, en ogsaa af Shahrastâni omtalt Gren af Ghâlitterne. De to Mænd, som Abû-l-Maâli her stiller ved Øjenlægens Side, og som jeg ikke har truffet paa i andre Kilder, bringer Triumvirats-tanken til Udtryk, den samme Tanke, som gaar igen i det uhistoriske Sagn, der gør den senere ismâilitiske Høvding Hasan Sabbâh (se nedenf.) til Ven og Skolekammerat med Digteren Omar Khajjâm og Ministeren Nizâm-el-mulk. Abû Meimûn og Sønnen Abdallâh ibn Meimûn hørte efter den almindelige Angivelse ikke hjemme i Ægypten, men stammede fra Ahwâz (Susiana), og Abdallâh, der blev den egentlige ismâilitiske Profet, endte, efter at have flakket en Del omkring i Forasien sit Liv i Nærheden af Emesa i Syrien. Her er slet ikke Tale om Ægypten. Først senere bliver Ægypten med det ismâilitiske Fâtimidekalifat Centrum for Ismâilismen.

⁴⁰⁾ Sml. den Udtalelse, som tilskrives Hasan Sabbâh: »Hvis jeg fandt to trofaste Venner, vilde jeg kuldkaste dette Rige« (∴ Seldjûkideriget).

⁴¹⁾ Forf. fremstiller Sagen, som om Abû Meimuns Søn Abdallâh nærmest kun var et Redskab for Faderens og hans Venners ærgærrige Planer. I Virkeligheden spillede Abdallâh ibn Meimûn selv en meget aktiv Rolle i Propagandaen for den nye Lære. Hvor meget han skylder Faderens Medvirken, og om Initiativet virkelig er udgaaet fra denne, er det ikke muligt at afgøre. Abdallâh ibn Meimûns Propaganda affødte først det ødelæggende Qarmat-Oprør, et Slags Jacqueserie med religiøs og kommunistisk Farve (se Note 75 til Kap. II), siden grundlagde en Sønnesøn af Abdallâh ibn Meimûn, Obeidallâh, det saakaldte fåtimidiske Kalifat i Nordafrika, hvor en Række af Øjenlægens Efterkommere fik Lejlighed til at lægge mærkelige Hersker- og Statsmandsevner for Dagen.

⁴²⁾ Forf. giver spredt i det følgende forskellige Eks-empler paa Ismâiliternes allegoriske Fortolkninger. Videre Prøver derpaa findes i det Brudstykke af det persiske religionshistoriske Værk »Tabsirat-el-awwâm«, som Schefer citerer i en Note til Stedet.

⁴³⁾ Med de gamle hellige Tal 7 og 12 som Grundlag havde Abdallâh ibn Meimûn opstillet en Rækkefølge af Aabenbaringer. 7 guddommelige Inkarnationer var efterhaanden optraadt for at belære Menneskene; de kaldes *Nâtiq*'er (ع: »talende«). Mellemrummet mellem to *Nâtiq*'er udfyldes af 7 Stedfortrædere, kaldede *Sâmit*'er (ع: »stavse«), hver med 12 *Hudjdjal*'er (hudjdjat ع: »Bevis«) som Hjælpere. Den *Sâmit*, der har været Medhjælper for en *Nâtiq* og bliver hans første Stedfortræder, kaldes *Asâs* (ع: »Grundvold«). *Nâtiq*'erne med deres respektive *Asâs*'er er: 1) Adam med Seth, 2) Noah med Sem, 3) Abraham med Ismael, 4) Moses med Aron, 5) Jesus med Petrus, 6) Profeten Muhammed med Ali, 7) Imânen Muhammed Mahdi med Abdallâh ibn Meimûn.

⁴⁴⁾ Abdallâh ibn Meimûn havde optaget den nyplatoniske Emanationslære, som ogsaa de muhammedanske Filosofer og Sûfierne hyldede, men i særlig ismâilitisk Tilpasning. Trinstigen er ifølge Browne: 1) Gud, 2) Alfornuften, manifesteret i *Nâtiq*'erne, 3) Alsjælen, manifesteret i *Asâs*'erne, 4) den første Materie, manifesteret i *Sâmit*'erne, 5) Rummet, manifesteret i *Hudjdjal*'erne, 6) Tiden, manifesteret i *Dâi*'erne (Missionærene), 7) den stoflige Verden, manifesteret i de Troende.

45) Koranen S. 95 Vers 1—4: »Ved Figen og Oliven, ved Bjærget Sinai og ved denne sikre Egn (s: Mekka) [sværger jeg:] Vi har skabt Menneskene i den skønneste Skikkelse«.

46) Efter en Tradition fra Profeten findes i Paradiset fire Søer, hvoraf den ene bestaar af Vand, den anden af Honning, den tredje af Mælk, den fjerde af Vin. I disse Søer løber fire Floder ud.

47) Tûba, Paradisets Træ, er saa stort, at en Rytter i 70 Aar kan ride fremad i Galop under dets Grene. Paa Grenene sidder Fugle saa store som Kameler, og naar Vinden farer igennem Bladene, frembringer den en herlig Musik til Nydelse for de Salige. Det hedder ogsaa, at Bladene bestaar af Kaftaner og andre Æresklædninger, som Træet ryster af sig til Brug for Paradisbeboerne (Se Hammer-Purgstall: Rosenöl oder Sagen u. Kunden des Morgenlandes I p. 328).

48) Det ismâilitiske Samfund var organiseret i ni Grader. Hvert enkelt Medlem naaede kun saa højt op i Graderne, som hans Intelligens og medfødte Egenskaber gjorde det tilraadeligt, og ingen vidste, at der fandtes højere Grader end den, hvori han befandt sig. I den første Grad lærtes almindelige religiøse Grundsætninger, der ikke gik meget ud over den sunnitiske Islam; i den anden meddeltes de almindelige shiitiske Lærdomme, i den tredje og fjerde de særlige ismâilitiske Grunddogmer, 7-Tallets hellige Betydning og Verdensudviklingen gennem Nâtiq'er, Asâs'er o. s. v. Med den femte Grad førtes man ind i den allegoriske Fortolkning af Koranen, i den sjette lærte man den allegoriske Udlægning af de hellige Pligter, som bliver til Pligter overfor den ufejlbare Imâm og hans Stedfortrædere; i den syvende fik man forklaret den egentlige ismâilitiske Filosofi, der ligesom Parsismen og Manikæismen gik ud paa Dualismen mellem Lys og Mørke. I den ottende Grad fremsattes Læren om den navnløse, attributløse Gud, om hvem intet kan udsiges, og som minder om Skæbneguden Zervân, i hvilken det 5—6 Aarhundredes Parsisme saa Ormazds og Ahrimans fælles Op-hav, fremdeles Verdens Emanation fra denne Urgud gennem de syv Trin. I den niende Grad hæves man endelig over al positiv Religion og lærer, at de ydre Former er ligegyldige, saa at den enkelte frit kan vælge mellem de

STUDIER

FRA

SPROG- OG OLDTIDSFORSKNING

UDGIVNE AF

DET PHILOLOGISK-HISTORISKE
SAMFUND

FEM OG TYVENDE BIND

AARGANG 1915

KØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL

— POVL BRANNER —

1916

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & Co. IVAL JANTZEN

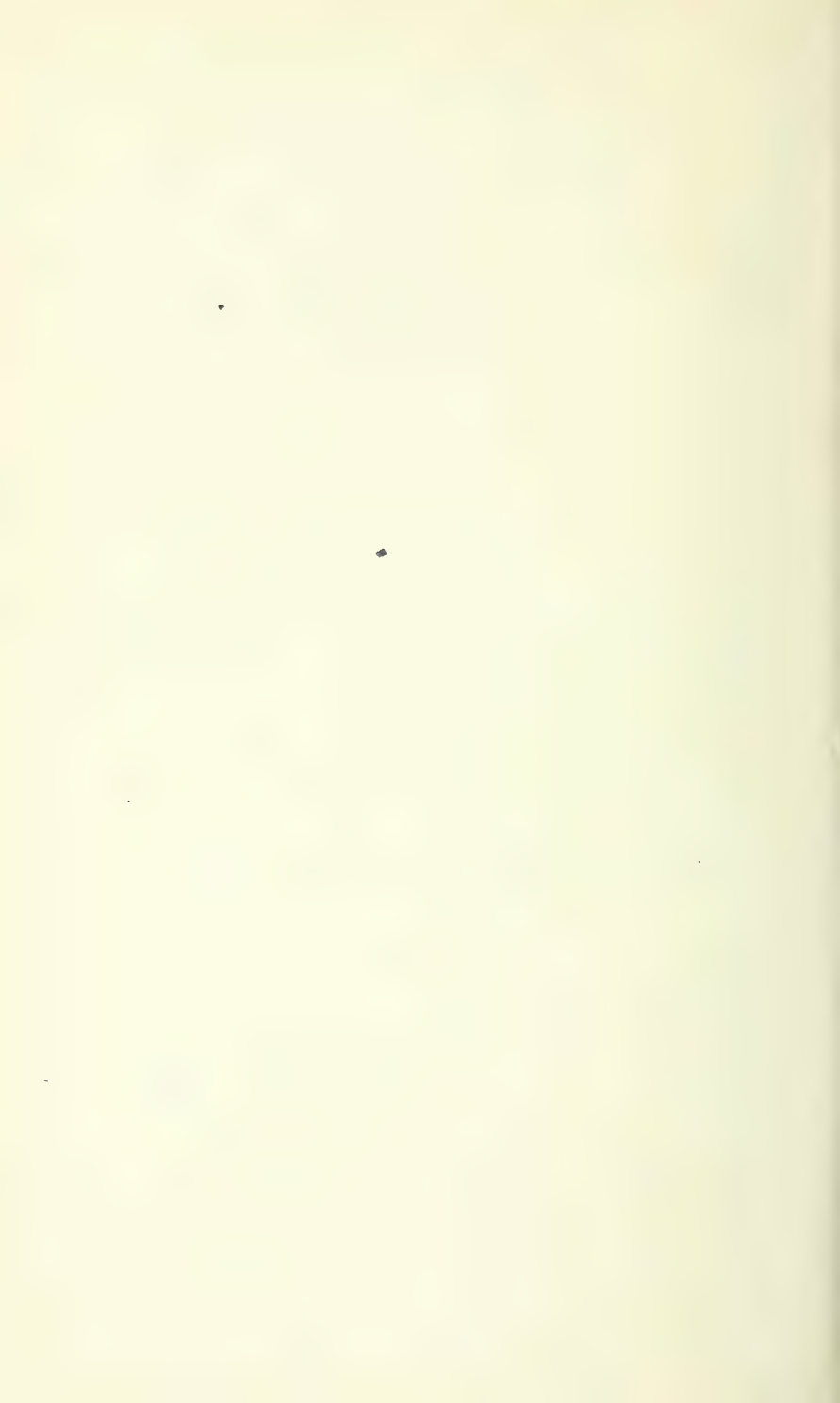
INDHOLD

AF

FEM OG TYVENDE BIND.

98. *To romerske Kejserindeprofiler.* Af FREDERIK
POULSEN.
99. *Profeterne Obadja og Sefanja og Klagesangene.*
Oversatte og forklarede af A. C. LARSEN.
100. *Aischylos: Eumeniderne.* Oversat af THOR LANGE.
101. *Abû-l-Maâlî: Fremstilling af Religionerne.* Over-
sat af ARTHUR CHRISTENSEN.

Udgivelsen af de foreliggende 25 første Bind af
»Studierne« har været ledet af DR. CHR. JØRGENSEN.

eksisterende Religioner eller slutte sig til Platons eller Aristoteles' Filosofi.

⁴⁹⁾ Om Nâsir-i-Khusrô se Browne, *Literary Hist. of Persia* II p. 218 ff., Arth. Christensen, *Muhamm. Digtere og Tænkere* p. 83 ff. Han var en ejendommelig Skikkelse i Islams Middelalder, original ved sin Dignings Art og mærkelig som Forfatter af en kulturhistorisk interessant Rejsedagbog. Han havde studeret mange forskellige religiøse Lærebygninger for at finde den bedste og blev endelig omvendt til Ismâilismen, da han kom til Ægypten og saa, hvilket imponerende Kulturarbejde det ismâilitiske Fâtimidekalifat havde udrettet her. Da Nâsir-i-Khusrô vendte tilbage til Persien og blev Leder af Propagandaen i de østlige Lande, var Fâtimidedynastiet allerede paa Retur. Nâsir-i-Khusrô gjorde det første Forsøg paa at bringe Sektens Centrum tilbage til Asien og udrettede, som Abû-l-Maâli bevidner, ikke saa helt lidt, skønt han som Genstand for Forfølgelser fra de seldjûkidiske Herskeres Side tilsidst maatte flygte ud i Jungân i Badakhshâns Bjerge (Pamiregnet). Hans Dîvân og hans metafysiske og etiske Læredigte bærer Vidne om udstrakt Lærdom og sand Idealisme.

⁵⁰⁾ Hasan Sabbâh blev omvendt til Ismâilismen af Emir Dharrâb, som havde afløst Nâsir-i-Khusrô som Chef for Propagandaen i Asien, drog til Ægypten for at blive fuldstændig uddannet i Læren, vendte tilbage og bragte definitivt Ismâilismens Centrum tilbage til Asien. Han var en stejl Fanatiker og en hensynsløs Herskernatur. Han mødte den seldjûkidiske Regerings Forfølgelse med ligesaa haardhændede Røpresalier, efterat han havde sat sig i Besiddelse af en Række faste Borge, navnlig Bjærgfæstningen Alamût i Nærheden af Qazvîn, hvor han selv residerede for Resten af sine Dage, og hvorfra han og hans Efterfølgere spredte Rædsel over hele den islamitiske Verden — og blandt de kristne Korsfarere — ved sine udsendte »Fidâi«'er, der ryddede mange højtstaaende Mænd af Vejen paa Mesterens Bud. Ved Hasan Sabbâhs Virksomhed blev Ismâiliterne kendte i Evropa gennem Korsfarerne under Navnet Assassiner (af *Hashishijja* »Hashishpisere«, fordi Mesteren efter Sagnet berusede sine Fidâi'er med Hashish og lod dem drømme om Paradisets Herligheder, hvorved de blev bestyrkede i deres livsopofrende Fanatisme). Det er forøvrigt mærkeligt, at Abû-l-

Maâli omtaler Hasan Sabbâh med mindre Afsky end Nâsir-i-Khusrô; men da Abû-l-Maâli skrev sin Bog, havde Hasan heller ikke endnu rigtig paabegyndt sin »Gerningens Propaganda«; først Aaret før Abû-l-Maâli's Skrift blev fuldendt, havde han erobret Alamût. — Med Hasan Sabbâh udførtes det ismâilitiske Hierarki i nøje Overensstemmelse med Syvtalsystemet. Øverst stod *Dâi-d-duât*. »Missionærenes Missionær« eller »den Gamle paa Bjærgene«, Hasan selv og hans Efterfølgere (»vor Herre« kaldtes han af Tilhængerne); derefter kom Overmissionærene, saa de almindelige Missionærer, dernæst *Rafiq'*erne (»Kammeraterne«) og *Lâsiq'*erne (»Tilhængerne«), saa *Fidâi'*erne (»de selvopofrende«) og endelig som det syvende Led de almindelige Troende. — Shahrastâni omtaler ikke Nâsir-i-Khusrô, men giver interessante Meddelelser om den Form for Ismâilisme, som er knyttet til Hasan Sabbâhs Navn.

⁵¹⁾ Ithnâashariterne, Tilhængerne af de tolv Imâmer, har vist sig at være den mest livskraftige af de shiitiske Sekter. Den bredte sig i Middelalderen mere og mere paa Bekostning af de andre Former for Shiisme. Abû-l-Maâli belærer os om, at den allerede ved Aar 1100 var den talrigste af de shiitiske Sekter. Siden blev Ithnâashariternes Lære Statsreligion, da Sefaviden Ismâil (ca. 1500) grundlagde det nye, nationalpersiske Rige.

⁵²⁾ Efter Chardin er Nedkastningerne ved de normerede daglige Bønner ialt 17, men foruden de »paabudte« Bønner gives der ogsaa »tilraadede« Bønner, hvortil hører 34 Nedkastninger. Ialt giver det det af Abûl-Maâli anførte Tal: 51.

⁵³⁾ I Gudstjenestens Former afviger Shiiternes maadeholdne Sekter overhovedet kun i ringe Grad fra Sunniterne. Det ejendommeligste ved den shiitiske Kultus er maaske, at Renselsen er trængt saa stærkt i Forgrunden. De vidtløftige Renselsesforskrifter, som anføres f. Eks. af Chardin, henleder uvilkaarligt Tanken paa den zoroastriske Tid.

⁵⁴⁾ Adhha er en Fest, der fejres paa den tiende Dag i Maaneden Dhû-l-hidjdja til Minde om den Dag, da Abraham bød Gud sin Søn efter den islamitiske Tradition: Ismael til Offer.

⁵⁵⁾ Da Profeten Muhammed havde erobret det jødiske Khaibar, overgav den nord derfor liggende, ligeledes jødiske By Fadak sig til ham. Muhammed beholdt Fadak som sin Privatejendom. Ali krævede siden Haverne i Fadak

som sin Hustru Fâtimas Arv, men satte ikke sit Krav igennem (Buhl: Muhammed p. 289). Arvefordringen blev tilbagevist, idet følgende Tradition fra Profeten anførtes: »Vi, Profeternes Slægt, lader ikke det, som vi efterlader os, gaa i Arv, thi det er Guds Andel« (Shahrastâni).

⁵⁶⁾ Shahrastâni siger, at de Shiiter, der holdt paa Hasans (den 2den Imams) Imamats, efter dennes Død skilte sig i 11 Partier, og at det første af disse Partier ansaa Hasan for den skjulte Imam, idet de mente, at han var to Gange skjult; deres egen Tid var den første Skjulthed; derefter skulde han komme frem og saa blive skjult for anden Gang. En lignende Tanke om den skjulte Imams dobbelte Skjulthed og Genkomst synes at ligge til Grund for, hvad Abû-l-Maâli her anfører om Ithnâashariterne.

⁵⁷⁾ Forf. vil sige, at Forestillingen om Opstandelsen efter Shiiternes Mening i en eller anden Form findes hos alle Folk. Det kristne romerske Sagn om Syvsoverne er fortalt i Koranens 18de Sure paa Muhammeds sædvanlige konfuse Maade. Uzair er Esra, om hvem Kommentarerne til Koranen (IX, 30) meddeler, at Gud lod ham dø og genopvakte ham efter 100 Aars Forløb, hvorpaa han citerede hele Pentateuchen, som han kunde udenad, før han døde.

⁵⁸⁾ Sejjid Murtadha Abû-l-Qâsim Ali ibn Husein ibn Mûsa, Alide, Forfatter af shiitiske teologiske Værker f. 967 † 1044 (Schefers Note).

⁵⁹⁾ »Elefantaaret«, det Aar, i hvilket den abessiniske Lensfyrste over Sydarabien, Abraha, angreb Mekka med sin Hær, selv ridende paa en hvid Elefant, men maatte trække sig tilbage, efter Sagnet fordi Gud lod en Mængde Fugle flyve op og kaste Stene ned paa Hæren (hvortil sigtes i Koranens Sure 105), i Virkeligheden fordi en Koppe-epidemi i dette Aar hærgede Arabien. »Elefantaaret« sættes (sikkert urigtigt, se Buhl, Muhammed p. 23) til 570 e. Kr.

⁶⁰⁾ Hasans egen Hustru.

⁶¹⁾ Slaget ved Kerbela, hvor Husein faldt, mindes endnu aarligt i Persien ved de store Passionsskuespil.

⁶²⁾ Da Shiismen efterhaanden blev særlig knyttet til Persien, opstod et Sagn om, at Shahrbânû, en Datter af den sidste Sasanidekonge Jezdegerd III, havde ægtet Husein. Igennem Shahrbânû, »de ni Imams Moder«, knyttes saaledes Forbindelsen mellem det gamle, legitime Kongehus og Alis Slægt.

⁶³⁾ I Teksten staar fejlagtigt 210 H. Dette vilde ikke passe med det opgivne Tal paa hans Leveaar: 25. Han levede endnu i Aaret 215 H., thi i dette Aar gav Kalifen Mamûn ham sin Datter tilægte (Muir, The Caliphate etc. p. 508). Vi maa altsaa lade Tallet 25 blive staaende, men rette 210 til 220.

⁶⁴⁾ Muhammed el-Hasan er altsaa den »skjulte Imam, Mahdi, der ikke er død, men blot paa hemmelighedsfuld Maade rykket bort fra Menneskeverdenen for at komme igen ved Tidernes Ende.

⁶⁵⁾ Khâridjiterne var den ældre Islams strænge Puritanere. Guds Lov var for dem den absolute og ubetingede Rettesnor, og de mente i Modsætning til Murdjiterne og Mutaziliterne, at den Troende, som syndede mod Loven, derved blev en Vantro. Som politisk Parti traadte de ud (Betegnelsen *Khâridjiter* betyder »de Udtrædende«) af Ali's Tilhængeres Rækker, fordi han overlod Afgørelsen af, hvorvidt han eller Muâwija skulde være Kalif, til en Kendelse af Voldgiftsmænd, idet de mente, at Voldgiften tilkommer Gud alene«. De stillede Kravet om en særdeles stræng Livsførelse. Politisk udgjorde de et strængt demokratisk Parti, som ikke anerkendte Qoreischiternes Eneret til Kalifatet, men ansaa enhver fri Araber for værdig til at vælges til Kalif, og til at herske som saadan, indtil han ikke længere behagede Flertallet; saa skulde han afsættes — og om fornødent dræbes. Som politisk Parti voldte de ikke blot Ali, men ogsaa de omajjadiske Kalifer meget Bryderi. — Sml. Brünnow, Die Charidschiten, Leiden 1884, og Goldziher, Vorlesungen über d. Islam p. 204 ff.

⁶⁶⁾ Abû Mûsa, som af Ali var bleven afsat fra Statholderskabet i Kufa, havde paa forræderisk Vis modarbejdet Ali (Weil, Gesch. der islamitischen Völker p. 61).

⁶⁷⁾ Abû-l-Maâli tager det ikke saa nøje med tendentløse Overdrivelser. Khâridjiterne indskrænkede sig i Begyndelsen væsentligt til passiv Resistens, men efterhaanden drev Omajjadernes Forfølgelser, under hvilke de udviste stor Heroisme, dem til aktivt Oprør, og de blev til en Svøbe for Omajjaderiget. Under disse Forhold behandlede de Modstanderne med stor Skaanselsløshed og betragtede alle, der ikke deltog i Kampen sammen med dem, som deres Fjender.

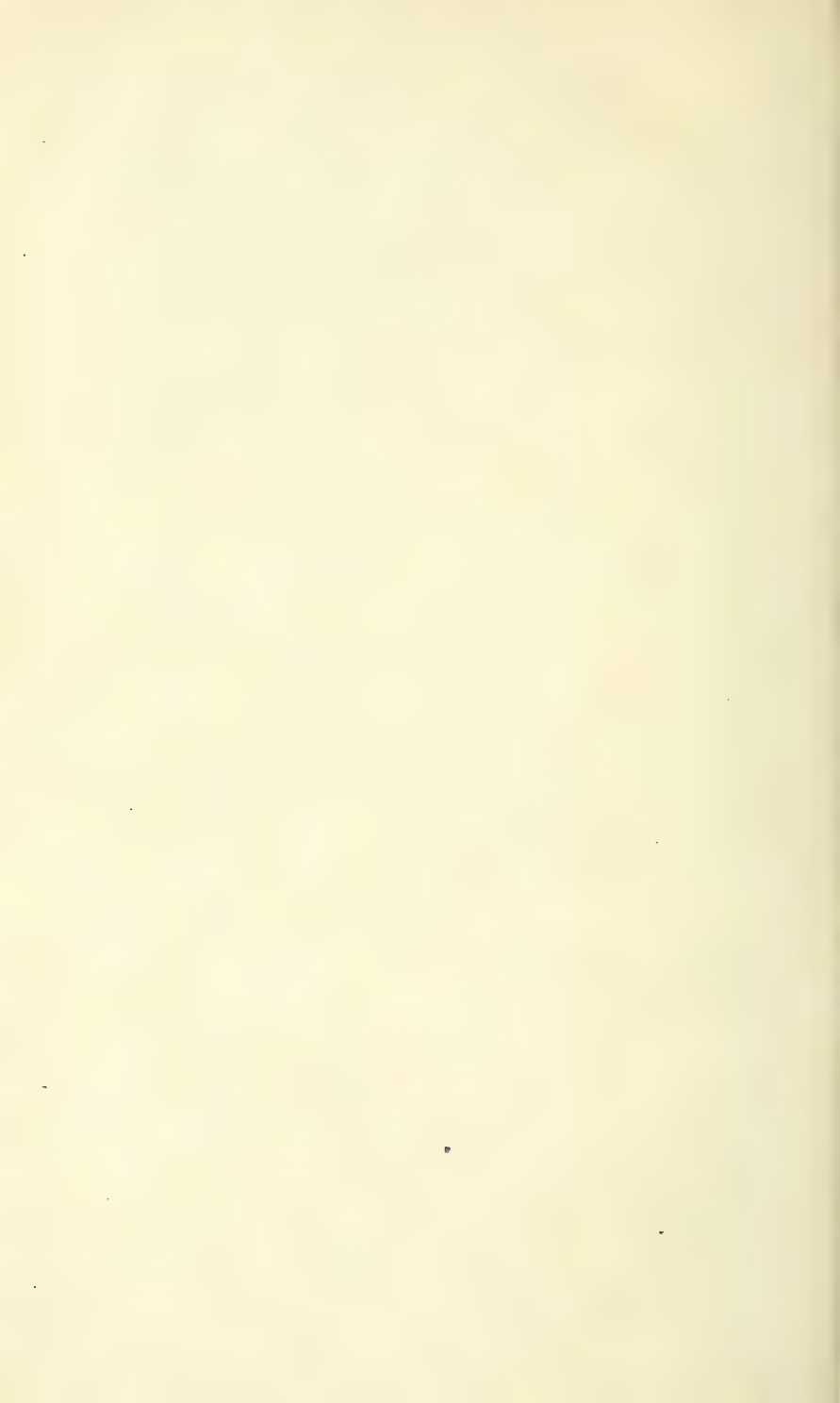
⁶⁸⁾ Herefter følger en øjensynlig stærkt forskrevet Passus.

69) Khâridjiterne blev som politisk Parti slaaet ned i Asien under Jezid II (720). Men deres Lære havde imidlertid slaaet Rod i det for Islam nylig vundne Nordafrika, blandt de demokratisk anlagte Berbere, og her holdt den sig Aarhundreder igennem i vekslende Former. Den oprindelig meget simple khâridjitiske Trosbygning udviklede efterhaanden dogmatiske Særmeneringer, der sikrede dens Eksistens lige indtil vore Dage; ganske vist er det kun smaa Rester, der er tilbage af dem i Nordafrika, Mzâb, Djebel Nefûsa og Omân (se Goldziher i »Die oriental. Religionen« p. 119). Om Nâfi Azraq og Dhahhâk se ndf. p. 57. Qatârî ibn el-Ghadjât et-Tamîmî er maaske en Forvanskning af Qatârî ibn el-Fudjâa el-Mâzinî, der af Shahrastâni anføres blandt Azraqiternes Gruppe af Khâridjiterne.

70) Shahrastâni deler Khâridjiterne i otte Hovedgrupper, hvoraf nogle har flere Underafdelinger, saa at der ialt bliver 24 Sektnavne. Blandt disse forekommer de fleste af de Navne, som Abû-l-Maâli anfører, kun ikke Djarûditerne, Shamrâkhiterne, Fadhliterne og Badaiterne. Der er en lille Uoverensstemmelse mellem Opstillingen paa dette Sted hos Abû-l-Maâli og Listen i Kap. III, i hvilken Djarûditerne og Baihasiterne mangler, medens der i Stedet findes to andre: Khudûriterne og Tanahhashiterne, af hvilke ingen kendes fra Shahrastâni.

71) Et Værk af Muhammed ibn Abî Zeid ibn Arabshâh. — Her standser Abû-l-Maâlis Fremstilling. Nogle faa Bemærkninger skal tilføjes om de fire Hovedsekte, som skulde have været behandlede i den manglende Del af Kap. IV. *Mudjbariterne* eller, som de almindeligvis kaldes, *Djabariterne*, stemte overens med Mutaziliterne i Fornægtelsen af Guds Attributer og i Troen paa, at Koranen var skabt, men skilte sig fra dem ved at være Tilhængere af Prædestinationslæren i dens skarpeste Form. Af de seks Underafdelinger, som Abû-l-Maâli anfører i Listen i Kap. III, kender Shahrastâni her kun Djahmitterne og Nadjdjâritherne, medens Sifatiterne, der særlig karakteriseredes ved deres grove Antropomorfisme, af Shahrastâni opstilles som en særlig Sekt, sidestillet med Djabariterne og Mutaziliterne. — *Mushabbhitherne*, hvis Navn betyder »Antropomorfister«, er hos Shahrastâni en Underafdeling af Sifatiterne. Af de ti Underafdelinger, som Abû-l-Maâli opregner, kender Shahrastâni to, Karrâmitterne og Sheibânitherne, af hvilke han

gør den første til en Afdeling af Sifatiterne, den anden til en Gruppe af Thaålibiterne, som er en Underafdeling af Khâridjiterne. — *Sûfierne*, Islams Mystikere (kortfattet Behandling i Arth. Christensen: Muh. Digtere og Tænkere p. 119—153) kan vanskelig regnes for en bliver almindeligvis heller ikke af de muhammedanske Forfattere regnede for en egen Sekt. Man finder Sûfier baade blandt Sunniter og blandt Shiiter. Den ældre Sûfisme er blot en sværmerisk Fromhed parret med Askese, mere en Form for Livsførelse end en Lære. Den yngre — persiske — Sûfisme knytter dertil en fra Nyplatonismen laant Teosofi. Dens Hovedværk bliver siden Djelâl-ed-dîn Rûmî's »Mesnevi«. — *Murdjiterne* er forholdsvis lidet bekendte. De regnede det for tvivlsomt, om nogen Troende vilde blive fordømt, hvor store Synder han end havde begaaet, holdt i det hele paa en liberal Fortolkning af Islam og satte Troen over Gærningerne. Politisk set udgjorde de den Del af den islamitiske Menighed, til hvilken Omajjaderne navnlig støttede sig. Af de seks hos Abû-l-Maâli anførte Underafdelinger kender Shahrastâni de to: Tumâniter og Sâlihiter. Se iøvrigt Goldziher: Vorlesungen über den Islam p. 155 ff. (Sufisme) og p. 87 ff. (Murdjisme).

000704317014

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 12 23 02 002 2